

Limburgse vogels

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep
van het
Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

**Editie
2007**

JAARGANG 17

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt minimaal éénmaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Eindredactie

Rob van der Laak
Nicole Reneerkens
Jacob van der Weele

Redactie

Jan Joost Bakhuizen
Leen Bakker
Jan Boeren
Joep Tomlow
Tom Zeegers

Fotoredactie

Joep Tomlow, Veldwachterstraat 17, 5981 HK Panningen
tel. 06-20652881, e-mail joeptomlow@yahoo.com
Leen Bakker

Redactie-secretaris

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen
tel. 045-5423454, e-mail: rob.vd.laak@home.nl

Figuren en diagrammen

Jan Boeren

Redactie Adviesraad

Boena van Noorden
Fred Hustings
Gijs Kurstjens
Jo van der Coelen
Arjan Ova

Opmaak

Ivo Meeuwissen, Haelen

Drukwerk

SHD Grafimedia, Swalmen

Abonnementenadministratie

Nicole Reneerkens, p/a Vogelstudiegroep - Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond

Kosten los jaarnummer

Editie 2007, inclusief verzendkosten: € 12,- overmaken op postgiro 1134234, t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Leden van het Natuurhistorisch Genootschap betalen € 9,50. Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen minimaal € 15,-. Voor België gelden dezelfde bedragen, over te maken op gironummer 000-1507143-54 o.v.v. 'Limburgse Vogels'.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke, kunnen schriftelijk doorgegeven worden aan de abonnementenadministratie Limburgse Vogels, Natuurhistorisch Genootschap te Roermond (adres zie boven).

provincie limburg

Dit nummer werd mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Provincie Limburg.

Foto omslag

Gele Kwikstaart, Meers, 12 mei 2004 (Karel Lemmens)

Perspectieven van een akkervogelpopulatie in Midden-Limburg: het Buggenumse Veld

Jules Bos

In 2006 nam ik deel aan het door SOVON georganiseerde kilometerhok-onderzoek aan Veldleeuweriken *Alauda arvensis* in het kader van het Jaar van de Veldleeuwerik. Ik had een aantal kilometerhokken rondom Kessel en Neer in een halfopen landschap onder mijn hoede. Na mijn laatste ronde van het kilometerhok-onderzoek bracht ik een bezoek aan een nog echt open landschap: het Buggenumse Veld. Dichtheden aan Veldleeuweriken waren hier veel hoger dan in 'mijn' halfopen kilometerhokken en leken zelfs die van open agrarische cultuurlandschappen in Polen – waar ik in mei 2006 kort had vertoefd – te benaderen. Dit vormde de aanleiding om in 2007 de akkervogelgemeenschap in het gebied in kaart te brengen.

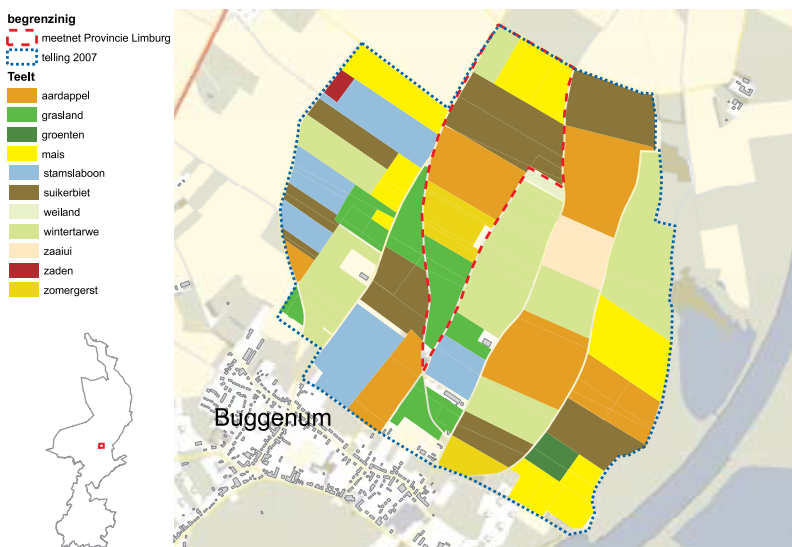
Materiaal en methoden

Gebiedsbeschrijving

De begrenzing van het onderzoeksgebied (207 ha open akkergebied) is weergegeven in figuur 1. Het onderzoeksgebied maakt deel uit van een grotere open landbouwenclave van ca. 400 ha die bekend staat als het Buggenumse Veld (atlasblok 58-34, gemeente Leudal). Deze enclave wordt aan de noord- en zuidzijde

begrensd door de dorpskernen van Neer respectievelijk Buggenum. De N273 vormt de westgrens en Bouxweerd en Maas de oostgrens. Het Buggenumse Veld wordt doorsneden door een aantal verharde en onverharde wegen. Het dominante landgebruik is akkerbouw. In de noordwesthoek van de enclave, buiten het eigenlijke onderzoeksgebied, komt meer grasland voor, in verband met een daar gevestigd melkveehouderijbedrijf.

Het meest geteelde gewas in het onderzoeksgebied is wintertarwe, die verspreid over 8 percelen, 30% van het areaal inneemt (tabel 1). Tweede in rangorde is een groep gewassen met elk een aandeel van 15-20%. Dit zijn economisch belangrijkere gewassen als suikerbiet, aardappel en maïs. Samen worden zij op ongeveer de helft van het bouwlandareaal geteeld. Tenslotte wordt nog een aantal gewassen met een kleiner aandeel geteeld. Dit betreft stamslaboon, (onbeweid) grasland, zomergerst, ui en groenten (elk minder dan 10%). De gemiddelde perceelsomvang bedraagt 4,6 ha en per 100 ha bouwland worden gemiddeld vijf verschillende gewassen geteeld. Het totale bouwlandareaal bedraagt 180 ha. De resterende oppervlakte (27 ha) bestaat uit (on)verharde wegen, bermen, gebouwen en erven.

Figuur 1.
Overzicht van de in het onderzoeksgebied (207 ha) geteelde gewassen en de begrenzing van het provinciale meetnetplot (38 ha) daarbinnen.

Tabel 1. Gewasarealen in het onderzoeksgebied en de verdeling over percelen.

	oppervlakte (ha)	% van totale oppervlakte	aantal percelen	gemiddelde perceelsomvang
Wintertarwe	51	29	8	6.4
Suikerbiet	32	18	7	4.5
Aardappel	28	16	5	5.7
Maïs	24	13	5	4.8
Stamslaboon	18	10	5	3.6
Grasland	16	9	5	3.1
Zomergerst	7	4	2	3.5
Zaaiui	3	2	1	3.0
Groenten	1	<1	1	1.0
totaal	180	100	39	4,6

Territoriumkarteringen

In het voorjaar van 2007 zijn in totaal 6 vroege ochtendbezoeken aan het gebied gebracht (14 april, 21 april, 29 april, 6 mei, 3 juni en 12 juni), waarbij voorkomende akkervogels zijn gekarteerd. Veldwaarnemingen werden ingetekend op, met behulp van Google Earth vervaardigde, kaarten en naderhand overgebracht op soortkaarten. Aan het eind van het broedseizoen is het aantal territoria bepaald conform de richtlijnen volgens van Dijk (2004).

De in 2007 aangetroffen aantallen akkervogels worden in het onderstaande gerelateerd aan een tweetal andere in het gebied uitgevoerde monitoringsactiviteiten. De eerste is de provinciale broedvogelkartering in 1998 (Koopmans & Ongena, 1999). Aantallen territoria in 1998 in het *gehele onderzoeksgebied* zijn via de stippenkaarten op de website 'Natuurgegevens Provincie Limburg' vastgesteld. De tweede monitoringsactiviteit betreft jaarlijks herhaalde karteringen in het binnen het onderzoeksgebied gelegen provinciale meetnetplot (figuur 1). De karteringen in dit meetnetplot (38 ha; periode 1998-2006) geven inzicht in jaarlijkse schommelingen in aantallen territoria en lenen zich voor het onderkennen van eventuele trends. Daarbij moet wel bedacht worden, dat de elk jaar in het meetnetplot aangetroffen aantallen territoria sterk beïnvloed zullen zijn door de jaarlijks in het meetnetplot geteelde gewastypen (korte termijn effect). Een trend op lange termijn valt pas te herleiden, indien de reeks lang genoeg wordt volgehouden en het gewastype effect 'uitdooft'. In het vijf keer grotere onderzoeksgebied speelt dit jaareffect van gewastypen veel minder. Ook om andere redenen (randeffecten) zijn aantallen territoria in het meetnetplot niet zonder meer te vergelijken met aantallen

territoria in het gehele onderzoeksgebied. Daarom worden de resultaten van de jaarlijkse karteringen in het meetnetplot hierna primair gebruikt als ondersteuning bij de interpretatie van de resultaten van 2007.

Resultaten en discussie

Veldleeuwerik

In 2007 zijn er 53 territoria van de Veldleeuwerik aangetroffen (tabel 2), verspreid over alle in het gebied geteelde gewassen. Op grond van persoonlijke indrukken leken sommige percelen wel iets 'populairder' dan andere, met name de centraal in het gebied gelegen percelen met zomergerst en grasland. Percelen aan de zuidrand van het onderzoeksgebied, grenzend aan de bebouwing van Buggenum, werden duidelijk gemeden.

Voor zomergranen, wintergranen en maïs is aangetoond dat deze in de loop van het broedseizoen ongeschikt worden voor Veldleeuweriken (Ottens *et al.*, 2003). Deze ongeschiktheid houdt verband met de voor Veldleeuweriken te dichte of hoge gewasstructuur die in de loop van het broedseizoen in deze gewassen ontstaat. Of er zich in de loop van het broedseizoen verplaatsingen van territoria hebben voorgedaan, weg van granen en maïs naar gewassen met een meer open structuur, zoals aardappel, biet, ui of stamslaboon, is niet onderzocht. Wel werd waargenomen dat een Veldleeuwerik in een groot wintertarwepceel dankbaar gebruik maakte van een spontaan ontstaan 'veldleeuwerikveldje' (Teunissen *et al.*, 2007) van ca. 10 m² in een laaggelegen deel van het perceel, waar geen gewas was opgekomen. Deze Veldleeuwerik beëindigde menig zangvlucht in dit weinig begroeide deel van het perceel.

Veldleeuwerik, Blerick,
10 juni 2007 (P. Palmen)

Een aantal van 53 territoria in 2007 betekent een toename van 36% ten opzichte van 1998 (tabel 2). Het is onzeker of deze toename reëel is. Verschillen kunnen ook veroorzaakt zijn door verschillen in onderzoeksmethodiek of door waarnemereffecten. De langjarige gegevens van het meetnetplot laten zien dat aantallen territoria over de jaren behoorlijk kunnen variëren, maar suggereren geen structurele toe- of afname (figuur 2). Daarmee lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de veldleeuwerikenpopulatie in het onderzoeksgebied sinds 1998 niet is afgenomen en mogelijk zelfs iets is toegenomen. Dit gaat in tegen de landelijke (Teunissen, 2007) en Limburgse trend (van Noorden & Veenstra, 2007; Hustings *et al.*, 2006; Pahlplatz, 2005). Bezien over een wat langere termijn is mogelijk sprake van een geringe afname. Van Noorden (1994) vermeldt specifiek

voor het Buggenumse Veld dat in 1992 dichtheden tot maximaal 30 territoria per 100 ha konden worden vastgesteld. De voor 2007 berekende dichtheid bedraagt ruim 25 paar per 100 ha (tabel 2). Naar Limburgse maatstaven is een dichtheid van 25 paar per 100 ha in gangbaar akkerland niet uitzonderlijk hoog. De provinciale karteerders vonden midden jaren '90 dichtheden van ca. 40 paar per 100 ha in een drietal, in gangbaar akkerbouwgebied gelegen, kilometerhokken (bron: website 'Natuurgegevens Provincie Limburg'). Alle drie deze kilometerhokken lagen in het Heuvelland. De stippenkaart in de Avifauna van Limburg suggereert dat er in aanzienlijk meer kilometerhokken dichtheden van 25 of meer gehaald worden, al is het de vraag in hoeverre deze dichtheden ook nu nog actueel zijn (Hustings *et al.*, 2006). Bovendien kan, als gevolg van de door de

Tabel 2. Aantallen territoria van akkervogels in het onderzoeksgebied in 2007 en 1998 en de procentuele verandering ten opzichte van 1998.

soort	aantal territoria 2007		aantal territoria 1998 (prov. kartering)		% toe-/afname ten opzichte van 1998
	totaal	per 100 ha	totaal	per 100 ha	
Veldleeuwerik	53	25.6	39	18.8	36
Gele Kwikstaart	15 (?)	7.2 (?)	40	19.3	-63 (?)
Grauwe Gors	0	0.0	2	1.0	-100
Graspieper	5	2.4	9	4.3	-44
Patrijs	4	1.9	4	1.9	0
Kwartel	3	1.4	3	1.4	0
Kievit	6	2.9	-	-	-
Scholekster	1	0.5	1	0.5	0

provinciale karteerders gevolgd methode, sprake zijn van enige overschatting van werkelijke aantallen. Los daarvan: een dichtheid van 25 paar per 100 ha is in Limburg klaarblijkelijk niet extreem hoog. Een wat lagere dichtheid in het Buggenumse Veld dan in de drie Zuid-Limburgse kilometerhokken kan waarschijnlijk deels toegeschreven worden aan het optreden van randeffecten, zoals bebouwing aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied en hoog opgaande begroeiing aan de oostzijde. Dergelijke randeffecten speelden in de drie hokken in het zuiden in mindere mate.

Is een dichtheid van 25 paar per 100 ha in Limburg niet uitzonderlijk, deze is wel aanzienlijk hoger dan dichtheden die Teunissen *et al.* (2007) en Ottens *et al.* (2003) aantreffen in gangbaar boerenland elders in Nederland. Deze bronnen melden dichtheden van ca. 6-9 paar per 100 ha in (vermoedelijk grootschalige) akkerbouwgebieden in Zeeland en ca. 11-16 paar per 100 ha in de 'betere' akkerbouwgebieden in Oost-Groningen, Flevoland en Zeeland en in graslandgebieden in Drenthe.

Waarschijnlijk zit er weinig verschil in het gebruik van meststoffen en bestrijdingsmiddelen tussen Limburgse, Groningse en Zeeuwse akkergebieden. In die zin zijn deze akkerbouwgebieden even 'intensief'. Mits een gebied maar open is, blijken Veldleeuwerik-dichtheden in Limburg toch aanzienlijk hoger te kunnen zijn dan in eveneens open akkergebieden elders in het land¹. Dit wijst erop dat het ene 'intensieve' akkerbouwgebied het andere niet is. Een gebiedskenmerk dat er meer toe lijkt te doen is gelegen in de *schaal* van de akkerbouw. Aanwijzingen hiervoor zijn gevonden in buitenlands onderzoek. Daarbij werden in akkerland hogere Veldleeuwerik-dichtheden aangetroffen naarmate dit uit een diversere range van habitats (lees: gewastypen) bestond (Eraud & Boutin, 2002; Chamberlain & Gregory, 1999). Veelzeggend is dat in de studie van Eraud & Boutin (2002) de overgrote meerderheid van ca. 225 territoria zich aan de randen van percelen bevondt en zich over minimaal 2 gewastypen uitstrekte. De verklaring voor de hogere dichtheid bestaat eruit dat het grotere aanbod aan uiteenlopende habitats gedurende het gehele broedseizoen garant

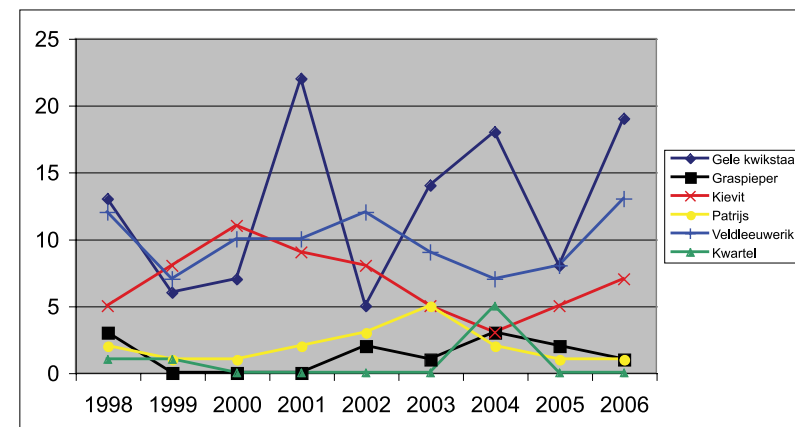
staat voor geschikte nestgelegenheid en foerageermogelijkheden. De relatieve kleinschaligheid van de Limburgse akkerbouw, in vergelijking met de Zeeuwse of Groningse akkerbouw, is dus vermoedelijk een belangrijke verklarende factor voor de hogere dichtheden. In welke mate de schaal van de akkerbouw in Limburg afwijkt van de noordelijke provincies en welke consequenties dat heeft voor de diversiteit aan habitats op territoriumniveau zou onderwerp van nader onderzoek kunnen zijn.

Ook in het Buggenumse Veld zijn de omstandigheden voor Veldleeuweriken niet ideaal. Zo werden de in het onderzoeksgebied gelegen graslandpercelen in het broedseizoen minimaal tweemaal gemaaid (omstreeks 30 april en 10 juni). Bovendien werden half mei de tot dan toe braakliggende percelen – met inmiddels een redelijk ontwikkelde onkruidstoppel en dus in trek bij Veldleeuweriken – bespoten met een onkruidverdelgingsmiddel en vervolgens ingezaaid met stamslabonen. Vermoedelijk zijn hierbij nesten verloren gegaan. Toch lijkt de reproductie in het gebied als geheel op een dusdanig niveau dat de populatie zich minimaal kan handhaven.

Overige akkervogels

Van de Gele Kwikstaart *Motacilla flava* zijn 15 territoria vastgesteld (tabel 2). Dit cijfer is met veel onzekerheid omgeven: behalve dat de soort überhaupt lastig is te inventariseren, is vermoedelijk ook de onderzoeksinspanning aan de lage kant geweest om een nauwkeurige inschatting te kunnen maken van de werkelijke aantallen. Een nauwkeuriger beeld kan verkregen worden door meer veldbezoeken te brengen in de periode dat er jongen zijn, zodat exacte nestlocaties op kaart kunnen worden ingetekend. Bij het in 2007 uitgevoerde aantal veldbezoeken is dat maar voor een deel van de territoria gelukt. De afname van 63% ten opzichte van 1998 moet dan ook met de nodig armslagen geïnterpreteerd worden. Aantallen territoria in het meetnetplot van de provincie blijken zeer sterk te variëren, van 5 tot wel 22 paar (figuur 2). Een deel van deze variatie zal verklaard kunnen worden via de elk jaar in het meetnetplot geteelde gewassen. Een trend valt er nog niet uit te herleiden.

¹ Een aanzienlijk verschil tussen dichtheden in goede veldleeuwerikgebieden in Limburg en genoemde andere provincies komt overigens niet tot uiting op de (hier niet afgebeelde) relatieve dichtheidskaart van de Veldleeuwerik in de landelijke broedvogelatlas (SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002). Dit heeft te maken met de wijze waarop de relatieve dichtheidskaarten zijn berekend, waarbij alleen regionale dichtheidsinformatie is gebruikt. De relatieve dichtheidskaart geeft dus niet zozeer landelijke dichtheidsverschillen weer als wel regionale dichtheidsverschillen.

Figuur 2. Aantal territoria in het meetnetgebied (38 ha) van de provincie in periode 1998 t/m 2006.

In 1998 vonden de provinciale karteerders in het onderzoeksgebied nog twee territoria van de Grauwe Gors *Miliaria calandra*, waarvan een in het meetnetplot. Deze territoria sloten aan op enkele territoria in de aangrenzende Maasuiterswaarden. Na 1998 is de soort in het meetnetplot niet meer aangetroffen. Ook in 2007 is de soort niet waargenomen.

Van de Graspieper *Anthus pratensis* zijn vijf territoria gevonden. Opvallend was dat territoriale Graspiepers pas vanaf het vijfde bezoek (3 juni) in de akkers werden waargenomen en zich dus pas na de eerste week van mei gevestigd moeten hebben. Mogelijk betreft het vogels afkomstig van elders uit de regio, die aan een tweede broedpoging beginnen. De karteerders van de provincie stelden in 1998 nog negen territoria vast. Gezien de geringe aantallen in beide jaren, is het onzeker of dit wijst op een structurele afname. In het meetnetplot is de soort in de meeste jaren wel aanwezig (max. 3 territoria), maar in sommige jaren geheel afwezig (figuur 2).

Patrijzen *Perdix perdix* zijn in het hele onderzoeksgebied aangetroffen. Het aantal van vier territoria is gebaseerd op een rondje met de auto door het gebied in de avond, waarbij vier verschillende koppels werden gezien. Dit aantal werd ook in 1998 vastgesteld. De gegevens van het meetnetplot suggereren dat 2003 een goed patrijzenjaar was, toen alleen hier al vijf koppels werden aangetroffen (figuur 2). Het is gissen of de gegevens van het meetnetplot wijzen op een tijdelijk verhoogd aantal Patrijzen in het gehele onderzoeksgebied, dan wel dat er sprake was van een gewaseffect in het meetnetplot.

In totaal zijn drie roepende Kwartels *Coturnix coturnix* gehoord, eveneens eenzelfde aantal als in 1998. In het meetnetplot is de Kwartel in de meeste jaren

afwezig, maar in 1998 en 1999 werd één territorium gevonden. Een uitzonderlijk jaar was 2004, toen hier maar liefst vijf territoria werden aangetroffen.

De Kievit *Vanellus vanellus* is met zes paren vertegenwoordigd. Al deze Kieviten nestelden in het zuidelijk deel van het onderzochte gebied. Aantallen Kieviten in het meetnetplot lopen uiteen van minimaal 3 tot maximaal 11 paar. De aantallen vertonen een daling in de periode 2000-2004, om daarna weer toe te nemen tot het niveau van 1998 (figuur 2). In hoeverre dit wijst op structurele veranderingen is onzeker. Overigens werd in 2007 geen enkele Kievit in het meetnetplot aangetroffen.

Tenslotte is één territorium van de Scholekster *Haematopus ostralegus* vastgesteld. Het is onzeker of er ook daadwerkelijk is gebroed. Een nest is niet gevonden, noch werden jonge vogels waargenomen.

Perspectieven

Het geheel overziende is er in het Buggenumse Veld nog sprake van een redelijk ontwikkelde akkervogelpopulatie, die zich – de Grauwe Gors uitgezonderd – bovendien redelijk lijkt te kunnen handhaven zonder dat daarvoor speciale beschermingsmaatregelen nodig zijn. Voor het behoud van deze populatie op het huidige niveau lijken drie zaken van wezenlijk belang. Allereerst moet de openheid van het landschap gewaarborgd blijven. Daarnaast mogen gewassen met een negatief effect op dichtheden van akkervogels (gras, maïs) niet al te zeer in areaal toenemen. En ten derde moet de schaal van de akkerbouw onder een bepaalde, vooraan onbekende drempelwaarde blijven. Wat is, gegeven deze randvoorwaarden, het toekomstperspectief van de akkervogelgemeenschap van het Buggenumse Veld?

In bestemmingsplannen van de gemeente Leudal heeft het Buggenumse Veld deels de bestemming agrarisch gebied en deels agrarisch gebied met landschappelijke waarden. In de gemeente Leudal mag niet gebouwd worden in gebieden met agrarische bestemming. Daarmee lijkt de openheid van het gebied gewaarborgd. Een vermeldenswaardige anekdote is nog wel dat in 2001 de voormalige gemeente Roggel en Neer en een aantal grondeigenaren zijn gepolst over de plaatsing van vijf windturbines in het Buggenumse Veld (www.energiebureau limburg.nl/media.htm). Een ambtenaar van de gemeente liet hierop weten problemen te voorzien vanwege de hoge landschappelijke waarde van het gebied. Tot op heden zijn geen windturbines in het gebied gesignaleerd.

Het Buggenumse Veld maakt geen onderdeel uit van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en heeft ook anderszins geen provinciale specifiek groene bestemming. Het Buggenumse Veld behoort daarmee tot de zgn. 'witte' gebieden. Hierdoor is het lot van de nu nog voorkomende akkervogel populatie nauw verbonden met ontwikkelingen in de landbouw en daarmee ook met het in Europa gevoerde Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Wat dit betreft staat de akkervogelgemeenschap in het Buggenumse Veld model voor veel andere aan landbouw gebonden vogels in Limburg, Nederland en de rest van Europa. Reden genoeg om nader in te gaan op de hoofdlijnen van het GLB (zie kader).

Het tot 2013 voorgenomen GLB zoals in het kader beschreven heeft als belangrijkste doel de markten voor landbouwproducten te liberaliseren. Als gevolg van deze hervormingen zullen inkomens in de Nederlandse grondgebonden landbouw in de komende jaren dalen. Over de omvang van die inkomensdaling, de mogelijkheden om die daling op te vangen en de consequenties voor natuur en landschap zijn talrijke studies verschenen (o.a. Daatselaar *et al.*, 2007; De Bont *et al.*, 2007; Silvis & de Bont, 2005). Verlagen van de kostprijs (van bijvoorbeeld een ton melk of aardappelen) door verdere schaalvergroting lijkt voor grondgebonden bedrijven in veel gevallen de enige perspectiefvolle strategie om voldoende inkomen te behouden en voortbestaan te waarborgen (Daatselaar *et al.*, 2007). In die zin vormen de hervormingen van het GLB een extra impuls voor schaalvergroting in de landbouw, overigens een voortzetting van een proces dat al decennia lang aan de gang is. Of die schaalvergroting ook in het Buggenumse Veld zal optreden is moeilijk te voorspellen. Een verdere schaalvergroting door samenvoeging van percelen is zeker nog mogelijk, maar realisatie van een schaal als die van de akkerbouw in Zeeland of Groningen lijkt onwaarschijnlijk, alleen al vanwege de doorsnijding van het gebied door diverse wegen. Dit roept dan ook de vraag op in hoeverre de akkerbouw in het Buggenumse Veld (en dus ook de bijbehorende akkervogel populatie) op termijn levensvatbaar zal zijn. Misschien is voortzetting ervan alleen mogelijk door akkerbouwers met neveninkomsten, al dan niet

Graspieper, Oost-Maarland, 16 mei 2004 (K. Lemmens)

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie

De twee pijlers van het GLB

Sinds het begin van deze eeuw bestaat het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) uit twee pijlers. Tot de eerste pijler behoort het traditionele markt- en prijsbeleid. Dit beleid richt zich op het beschermen van Europese boeren tegen wereldmarktinval door het stabiliseren van de landbouwmarkten en –inkomens binnen Europa. Hiervoor worden instrumenten ingezet als inkomenssteunlagen en (in de komende jaren af te bouwen) exportrestituties en interventie-maatregelen. De tweede pijler richt zich op de kwaliteit van de plattelandsgebieden in de Europese Unie, waaronder natuurwaarden in het landelijk gebied. Via de tweede pijler wordt onder meer het agrarisch natuurbeheer in Nederland medegefinancierd. Afgemeten aan in 2006 aan Nederland beschikbaar gestelde EU-budgetten voor de eerste en tweede pijler, is de betekenis van de tweede nog gering. Deze budgetten verhouden zich namelijk als 15 : 1 (LNV, 2007; € 1.15 miljard voor de eerste pijler en € 77 miljoen voor de tweede pijler). Voor de volledigheid moet hierbij wel in aanmerking worden genomen dat het EU-budget voor de tweede pijler globaal wordt verdubbeld via nationale middelen en dat het EU-beleid is om de komende jaren wat meer geld over te hevelen van de eerste pijler naar de tweede pijler ('modulatie'). Maar ook dit in aanmerking nemende blijft de relatieve betekenis van de tweede pijler gering.

Eerste pijler: inkomenssteunlagen

Uit hoofde van de eerste pijler heeft vanaf 2006 minstens de helft van de Nederlandse agrarische bedrijven recht op een subsidie die bekend staat als de inkomenssteun. Deze bedrijven zijn over alle sectoren verdeeld. De Bont *et al.* (2006) rekenen voor dat per 2010 de gemiddelde toeslag per bedrijf ca. €9000 euro en de gemiddelde toeslag per ha ca. €400 euro zal bedragen. De variatie hierin over bedrijfstypen en regio's is echter zeer groot. Voor een gemiddeld Nederlands akkerbouwbedrijf bedraagt de toeslag per 2010 zo'n €11 600, ofwel €310 per ha. In ruil voor het ontvangen van de inkomenssteun zijn agrariërs verplicht zich te houden aan Europese normen op het gebied van milieu, voedselveiligheid, diergezondheid en dierenwelzijn. Dit wordt 'cross compliance' genoemd. Behoudens enkele uitzonderingen komt cross compliance er in de praktijk op neer dat landbouwbedrijven zich aan de vigerende nationale wet- en regelgeving moeten houden (Meststoffenwet, Flora- en Faunawet, Bestrijdingsmiddelenwet, etc.). Worden een of meer wetten niet nageleefd, dan kan een deel van de toeslag worden ingetrokken. De in elke lidstaat geldende wet- en regelgeving vloeit deels overigens voort uit Europese richtlijnen, zoals de Nitraatrichtlijn, de Kaderrichtlijn Water en de Vogel- en Habitatrichtlijn. Voor de agrariërs die een toeslag ontvangen is deze cruciaal om boer te kunnen blijven in de toekomst – het toeslagrecht in de akkerbouw beslaat per 2010 gemiddeld ca. de helft van het gezinsinkomen uit het bedrijf (De Bont *et al.*, 2006) –, maar een akkervogel populatie in een 'wit' gebied is er niet noodzakelijkerwijs mee gered.

Tweede pijler: duurzame plattelandsontwikkeling

De Europese Kaderverordening plattelandsontwikkeling (verordening 1698/2005; CEC, 2005) stelt het kader waarbinnen de EU vanaf 2000 steun verleent voor wat betreft de tweede pijler van het GLB: duurzame plattelandsontwikkeling. Op grond van de Kaderverordening plattelandsontwikkeling komt een hele reeks van maatregelen voor Europese co-financiering in aanmerking, zoals vervroegde uittreding, afzetbevordering en herbebossingsprogramma's. Hiertoe behoren ook milieu- en natuurmaatregelen in de landbouw, waaronder het agrarisch natuurbeheer. Milieu- en natuurmaatregelen die in het kader van de tweede pijler gesubsidieerd kunnen worden, moeten verder gaan dan de 'gewone' bedrijfsvoering binnen bestaande wet- en regelgeving: het moet gaan om bovenwettelijke maatregelen. Voorbeelden van dergelijke 'groene diensten' zijn het uitstellen van de maaidatum van gras (weidevogelbeheer) of het aanleggen en beheren van een akkerrand (akkervogelbeheer). Subsidies voor agrarisch natuurbeheer zijn alleen mogelijk in door de lidstaten aangewezen gebieden. Deelname door agrariërs is op basis van vrijwilligheid. Uitgekeerde subsidies zijn berekend op basis van gederfde inkomsten en/of extra kosten. Lidstaten zijn vrijgelaten in het prioriteren van de diverse soorten maatregelen, het aanwijzen van gebieden waar landbouwbedrijven in aanmerking kunnen komen voor subsidies en het vaststellen van voorwaarden waaraan landbouwbedrijven moeten voldoen. Als gevolg hiervan bestaat er in de diverse lidstaten een brede waaier aan regelingen, met grote verschillen in effectiviteit ten aanzien van handhaving dan wel bevordering van de biodiversiteit in landbouwgebieden (Kleijn & Sutherland, 2003).

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie (vervolg)

Nationale uitwerking van de tweede pijler: het Plattelandsontwikkelingsprogramma

De Kaderverordening plattelandsontwikkeling verplicht de regeringen van afzonderlijke lidstaten tot het periodiek opstellen van zgn. plattelandsontwikkelingsprogramma's (POP's). Deze POP's vormen de nationale uitwerking van de tweede pijler van het GLB. Het tweede Nederlandse POP (POP-2; LNV/VROM/V&W, 2006) betreft de periode 2007-2013. Overeenkomstig de Kaderverordening plattelandsontwikkeling kent het POP-2 vier, overigens conflicterende, doelstellingen. De drie hier meest relevante zijn: (1) verbetering van de concurrentiekracht van de landbouw, (2) verbetering van de kwaliteit van milieu, natuur en landschap op het platteland en (3) verbetering van leefbaarheid op het platteland en bevordering van economische diversificatie. Uitgaande van deze doelstellingen benoemt het POP-2 onder meer de sterkten en zwakten van het Nederlandse platteland en de door de Nederlandse regering gekozen strategieën om daarop in te spelen. Als een van de zwakten van het Nederlandse platteland onderkent het POP-2 onder meer dat akkervogels en weidevogels op het Nederlandse platteland terrein verliezen.

Als specifiekere uitwerking van de als tweede genoemde doelstelling wil het POP-2 onder meer bijdragen "aan het stoppen van de aan landbouw gebonden biodiversiteit per 2010. EU-financiering is daarbij met name van belang voor de (internationaal belangrijke) weidevogels, ganzen en smienten". In het POP-2 wordt ook verwezen naar aanvullend nationaal beleid, vastgelegd in de nota *Natuur voor mensen, mensen voor Natuur* (LNV, 2000), dat stelt dat de Nederlandse regering er bovendien naar streeft "in het jaar 2020 duurzame condities voor instandhouding te realiseren voor alle in 1982 van nature in Nederland voorkomende soorten en populaties." Het is dus niet alleen een regeringsstreven over twee jaar de achteruitgang van de biodiversiteit in het landelijk gebied per 2010 gestopt te hebben (overigens is dit ook een doelstelling van de Europese Unie), maar per 2020 ook een duurzame populatie van een soort als de Ortolaan *Emberiza Hortulana* binnen haar grenzen te herbergen. Aan ambitieuze doelstellingen dus geen gebrek! De gekozen strategie bestaat eruit subsidies te verstrekken aan landbouwbedrijven die bovenwettelijke maatregelen nemen ter bescherming van de biodiversiteit (agrarisch natuurbeheer). Deze subsidies worden geconcentreerd op landbouwbedrijven die in de Nationale Landschappen gelegen zijn of aan landbouwbedrijven met gronden binnen de EHS.

Door de nadruk die in het POP-2 gelegd wordt op weidevogels, ganzen en smienten en doordat het Buggenumse Veld buiten de EHS valt¹ noch een Nationaal Landschap is, vallen de Buggenumse akkervogels buiten de prijzen. Dit geldt mogelijk overigens niet voor een deel van de Zuid-Limburgse akkervogels; die bevinden zich immers in een Nationaal Landschap. Wat een en ander concreet betekent voor de Zuid-Limburgse akkerbouwbedrijven die deze akkervogels herbergen valt buiten het bestek van dit verhaal.

buiten de landbouw. Een andere mogelijkheid is dat de melkveehouderij, nu aanwezig aan de randen van het gebied, aan belang gaat toenemen, ten koste van de akkerbouw. Gezien de voorgenomen afschaffing van de – immers marktverstoringe – melkquotering per 2015, als gevolg waarvan de melkproductie in Nederland met 20% zou kunnen toenemen (van Berkum *et al.*, 2006), is dat niet ondenkbaar. Dat dit negatief zal uitpakken voor de akkervogels van het Buggenumse Veld moge duidelijk zijn. Het GLB tot 2013 is goeddeels vastgesteld beleid, maar wordt nog wel onderworpen aan een tussen-

tijdse evaluatie, de zgn. Health Check, gepland voor 2008. Het GLB na 2013 is nog een open boek. De discussie erover is evenwel al begonnen (o.a. LTO Nederland, 2007; Veerman, 2006; Vogelbescherming Nederland, 2007; Birdlife International, ongedateerd) en gaat vooral over de vraag onder welke voorwaarden welke landbouwbedrijven recht hebben op welke subsidies. Op langere termijn is het voortbestaan van het recht op inkomstenstoelagen voor agrariërs gebaat bij een toepassing die legitiem en verdedigbaar is ten opzichte van de samenleving. Het gaat immers om grote bedragen, ook per be-

Impressie van het Buggenumse Veld, 26 augustus 2007 (J. Bos)

drijf. In ruil voor subsidies zal de belastingbetaler om tegenprestaties vragen. Behoud van redelijke populaties van aan landbouw gebonden vogels kan daarvan deel uitmaken.

Agrarisch natuurbeheer in het Buggenumse Veld?

Los van de vraag of de akkerbouwers van het Buggenumse Veld momenteel überhaupt in aanmerking komen voor subsidies in het kader van agrarisch natuurbeheer en los van de animo daarvoor onder deze akkerbouwers (zie kader), is het zinvol stil te staan bij bovenwettelijke maatregelen die genomen zouden kunnen worden met het oog op het behoud van de akkervogelgemeenschap in het Buggenumse Veld. Alvorens daartoe over te gaan, zou men er eerst een punt van kunnen maken dat de akkerbouwers van het Buggenumse Veld eigenlijk nu al recht hebben op een subsidie in het kader van agrarisch natuurbeheer, ook al hebben ze geen enkele bovenwettelijke maatregel getroffen. Die zouden ze dan verdienen op grond van hun relatieve kleinschaligheid, waarmee ze een veldleuwerikendichtheid weten te handhaven die een factor 2 hoger ligt dan hun collega's in de grootschalige akkergebieden met bovenwettelijke en dus gesubsidieerde akkerranden in de noordelijke provincies.

Verandering in de omvang van een populatie is primair de resultante van de balans tussen reproductie en sterfte. In geval van een afnemende populatie overtreft de langjarige sterfte de langjarige reproductie. Of vervolgens verhoogde sterfte dan wel verlaagde

reproductie de dominante oorzaak van de afname is, is niet zomaar vast te stellen. Dit kan bovendien veranderen in ruimte en tijd (Kuijper, 2007). Bij veel akkervogelsoorten zal het een combinatie van beide zijn. Aan de primaire oorzaken kan een scala aan secundaire oorzaken ten grondslag liggen, zoals een verlaagde kuikenoverleving of een verhoogde sterfte gedurende het winterhalfjaar. Idealiter dient de implementatie van op akkervogels gerichte maatregelen vooraf gegaan te worden door een grondige analyse van de problemen waarvoor de betreffende soort zich gesteld ziet. Deze problemen kunnen per landschapstype verschillen en in sterke mate soortspecifiek zijn.

Gegeven de stabiel lijkende populatie van de Veldleuwerik in het Buggenumse Veld, is het maar de vraag of introductie van akkerranden in het gebied op dit moment voor deze soort een zinvolle maatregel zou zijn. De soort lijkt zich ook zonder randen nog prima op een relatief hoog niveau te kunnen handhaven. Crux daarvan is, als eerder betoogd, vermoedelijk de relatieve kleinschaligheid van het gebied. Die is nog dusdanig dat de reproductie per hectare klaarblijkelijk voldoende hoog is om de huidige populatieomvang te kunnen handhaven. In grootschalige gebieden in Groningen en Flevoland worden grote delen van het beteelde areaal in de tweede helft van het broedseizoen voor Veldleuweriken ongeschikt om in te broeden. Daar zijn akkerranden dus wel zinvol, want die fungeren dan als toevluchtsoord, zowel om te broeden als om te foerageren. Het aanbod aan akkerranden in de

¹Overigens liggen de aan het Buggenumse Veld grenzende Maasuitwaarden wel binnen de EHS. Deze fungeren – inderdaad – als opvanggebied voor ganzen. Omdat ganzen van kort, eiwitrijk gras houden werd begin juni het enkele hectaren grote graslandperceel aan de zuidkant van de Bouxweerd in z'n geheel gemaaid. Door deze maaiactiviteit midden in het broedseizoen in EHS-gebied gingen vermoedelijk nesten van Veldleuwerik en Graspieper verloren, evenals een potentiële vestigingsplaats van de Kwartelkoning.

Kievit, De Hamert,
18 juli 2007 (P. Palmen)

grootschalige akkergebieden is echter niet voldoende hoog om dezelfde reproductie per hectare te halen als in de 'goede' Limburgse akkergebieden, met lagere dichtheden tot gevolg.

Overigens is er voor het Buggenumse Veld een groot aantal bovenwettelijke maatregelen te bedenken die in ieder geval geen kwaad kunnen, al is niet bij voorbaat zeker of er ook een probleem mee wordt opgelost. Het voert te ver om hier uitgebreid op maatregelen in te gaan. Een voorbeeld zou zijn de introductie van randenbeheer waar een soort als de Patrijs in ieder geval baat bij kan hebben. Verder kunnen onder meer genoemd worden; het braak leggen van akkers, het niet voor de winter onderploegen van graanstoppels, introductie van spuitvrije randen en het niet-oogsten van een (deel van een) graangewas. De effectiviteit van deze maatregelen is getoetst in veelal Engels onderzoek. De maatregelen verschillen wat betreft kosten en inpasbaarheid in de agrarische bedrijfsvoering.

Falende markt

Ik heb hier niet willen betogen dat er niks deugt van het Nederlandse natuurbeleid. Er wordt wel degelijk werk gemaakt van het zoveel mogelijk

in stand houden van wat nog aan biodiversiteit resteert, onder andere via realisatie van de EHS. Wat ik aan de hand van de Buggenumse akkervogelpopulatie wél heb proberen duidelijk te maken is dat Nederlandse akkervogels om een aantal redenen tussen wal en schip dreigen te vallen. Daaraan ten grondslag liggen de constatering dat akkervogels meestal voorkomen in gebieden die buiten de EHS gelegen zijn en dat Nederland voor akkervogels – in tegenstelling tot weidevogels – geen internationale verantwoordelijkheid draagt. Een gevolg van beide constatering is dat er voor akkervogels relatief weinig beschermingsmaatregelen genomen worden. Verder kunnen akkervogels – alweer in tegenstelling tot weidevogels – in tegenstelling tot een land als het Verenigd Koninkrijk – zich niet speciaal in de warme belangstelling van de gemiddelde Nederlander verheugen en staan ze daarom niet op de politieke agenda. Hiermee zijn veel akkervogelpopulaties overgeleverd aan de economische wetten van de liberaliserende (landbouw)markt, zonder zelf een prijs te hebben². Economen noemen dit het 'falen van de markt', een situatie die overheidsingrijpen zou rechtvaardigen.

² Een treffend voorbeeld hiervan deed zich tijdens het schrijven van dit artikel voor, toen de Europese Commissie in september bekend maakte de verplichte braaklegging in 2008 op 0% te willen stellen. Dit besluit werd ingegeven door krapte op de graanmarkt en historisch hoge graanprijzen. Birdlife International betreurt dit besluit en stelt dat de verplichte braaklegging in het verleden van wezenlijk belang was voor akkervogels. In Nederland hebben we er het behoud van een populatie Grauwe Kiekendieven *Circus pygargus* aan te danken. De verdere toekomst van de braakleggingsregeling is een van de onderwerpen van de Health Check.

De massieve achteruitgang van de biodiversiteit op een continentale schaal zoals die zich in de afgelopen decennia in het landelijk gebied heeft voltrokken is al wel eens aangeduid als de 'second Silent Spring' (Krebs *et al.*, 2007). Zover is het nog niet, maar de sluimerende achteruitgang gaat nog steeds door. Misschien moeten we een voorbeeld nemen aan het Verenigd Koninkrijk. Dat land betreft ontwikkelingen in de vogelstand (waaronder 19 aan landbouw gebonden soorten) in niets minder dan een index voor de 'Quality of Life' en heeft zich middels een contract met de samenleving (zgn. public service agreement) gecommitteerd aan het omkeren van de negatieve trend van aan landbouw gebonden vogels per 2020 (Butler *et al.*, 2007).

Dankwoord

Nicole Reneerkens, Boena van Noorden en Jan Boeren voorzagen een eerdere versie van dit artikel van opbouwend commentaar. Jan Boeren maakte bovendien het fraaie kaartje van het onderzoeksgebied en Boena van Noorden stelde de gegevens van het provinciale meetnetgebied ter beschikking. Perry van Doorn verschaft informatie over de ruimtelijke bestemming van het Buggenumse Veld. Allen worden hartelijk bedankt voor hun hulp bij de totstandkoming van dit artikel.

Literatuur

- van Berkum S., C.J.A.M. de Bont, J.F.M. Helming & W.H. van Everdingen, 2006. Europees zuivelbeleid in de komende jaren; wegen naar afschaffing van de melkquotering. Rapport 6.06.12, LEI, Den Haag, 70 p.
- Birdlife International, ongedateerd. Vision for rural Europe. BirdLife International, European Community Office, Brussel, 20 p.
- de Bont C.J.A.M., K.H.M. van Bommel, W.H. van Everdingen, J.H. Jager & M.J. Voskuilen, 2006. Betekenis van subsidies voor de continuïteit van landbouwbedrijven. Rapport 6.06.10, LEI, Den Haag, 70 p.
- de Bont C.J.A.M., C. van Bruchem, J.F.M. Helming, H. Leneman & R.A.M. Schrijver, 2007. Schaalvergroting en verbreding in de Nederlandse landbouw in relatie tot natuur en landschap. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-rapport 36, 98 p.
- Butler S.J., J.A. Vickery & K. Norris, 2007. Farmland biodiversity and the footprint of agriculture. *Science* 315: 381-384.
- CEC, 2005. Verordening (eg) nr. 1698/2005 van de Raad van 20 september 2005 inzake steun voor plattelandsontwikkeling uit het Europese Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO). Publicatieblad van de Europese Unie L277, Brussel, 21.10.2005, 40 p.
- Chamberlain D.E. & R.D. Gregory, 1999. Coarse and fine scale habitat associations of breeding skylarks *Alauda arvensis* in the UK. *Bird Study* 46: 34-47.
- Daatselaar C., G.J. Doornwaard, W.H. van Everdingen, H.A.B.

- van der Meulen, A. Netjes, H. Prins & G.S. Venema, 2007. Verkenning van grootschalige grondgebonden landbouwbedrijven in 2016. Rapport 2.07.03, LEI, Den Haag, 86 p.
- van Dijk A.J., 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen, 46 p.
- Eraud C. & J.-M. Boutin, 2002. Density and productivity of breeding Skylarks *Alauda arvensis* in relation to crop type on agricultural lands in western France. *Bird Study* 49: 287-296.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Kleijn D. & W.J. Sutherland, 2003. How effective are European agri-environment schemes on conserving and promoting biodiversity? *Journal of Applied Ecology* 40: 947-970.
- Koopmans M. & J.-P. Ongenaes, 1999. Resultaten eerste actualisering provinciale broedvogelkartering in 1998. *Limburgse Vogels* 10: 115-125.
- Krebs J.R., J.D. Wilson, R.B. Bradbury & G.M. Siriwardena, 1999. The second Silent Spring? *Nature* 400: 611-612.
- Kuijper D.P.J., 2007. De patrijs in Nederland. Oorzaken van achteruitgang en mogelijkheden voor herstel. A&W-rapport 931, Altenburg & Wymenga, ecologisch onderzoek, Veenwouden, 30 p.
- LNv, 2000. Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit, Den Haag, 98 p.
- LNv/VROM/V&W, 2006. Programmadocument Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP-2) 2007-2013 voor Nederland. Versie 14 nov. 2006. www.regiebureau-pop.nl
- LNv, 2007. Toelichting op de betalingen in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid in het boekjaar 2006. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit, Den Haag, 11 p.
- LTO Nederland, 2007. Visie op Europees landbouw- en plattelandsbeleid na 2013, LTO Nederland, 6 p.
- van Noorden B. & B. Veenstra, 2007. De broedvogels in het land van Weert in 1992 en 2006. *Natuurhistorisch Maandblad* 96 (10): 278-286.
- van Noorden B., 1994. De broedvogels van Midden-Limburg. Avifaunakartering Limburg Deelgebied III, 1992. Provincie Limburg, Hoofdgroep Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting, Bureau Landelijk Gebied, Maastricht, 72 p.
- Ottens H.J., F. Willems, R. Oosterhuis m.m.v. B. Koks & P. de Boer, 2003. Broedbiologische betekenis van agrarisch natuurbeheer voor Veldleeuweriken (*Alauda arvensis*). SOVON-onderzoeksrapport 2003/10. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen, 30 p.
- Pahlplatz R., 2005. Akkervogels in Nederweert. *Limburgse Vogels* 15: 48-54.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. – Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden, 584 p.
- Teunissen W.A., 2007. Afname van weidevogels versnelt sinds eeuwwisseling. *SOVON Nieuws* 20(1): 15-17
- Teunissen, W.A., H.-J. Ottens & F. Willems, 2007. Veldleeuweriken in agrarisch gebied. *Limburgse Vogels* 17: 12-18.
- Veerman C.P., 2006. Landbouw verbindend voor Europa? Van vrijheid in gebondenheid naar vrijheid in verbondenheid. 32 p.
- Vogelbescherming Nederland, 2007. Publiek geld voor publieke goederen. De visie van Vogelbescherming Nederland op de toekomst van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Vogelbescherming Nederland, Zeist, 15 p.

Jules Bos, *Plant Research International*,
Postbus 16, 6700 AA Wageningen

Veldleeuweriken in agrarisch gebied

Wolf Teunissen, Henk-Jan Ottens & Frank Willems

De afgenomen aanwezigheid van broedvogels in het agrarisch gebied heeft als belangrijkste oorzaak de intensivering van activiteiten in de landbouwgebieden en de daaraan gekoppelde maatregelen (o.a. Beintema *et al.* 1997, Kruk *et al.* 1997, Vickery *et al.* 2001). Naast de landbouw gaat het ook om de uitbreiding van steden met de bijbehorende infrastructuur en het intensiever gebruik daarvan. De uitstralingseffecten maken steeds grotere stroken langs wegen ongeschikt voor broedvogels. Vooral na de Tweede Wereldoorlog heeft het inwisselen van agrarisch gebied voor andere bestemmingen een vlucht genomen. Tussen 1950 en 1970 ging dat vooral ten koste van bouwland. Vanaf 1970 deed de afname zich het sterkst voor in de graslandgebieden en bleef het areaal bouwland min of meer constant. Sinds 1985 is er weer een groei in het bouwlandareaal, maar dit lijkt vooral veroorzaakt te worden door omzetting van grasland in maisakkers. In het bouwland is de diversiteit in gewassen sterk

Veldleeuwerik

Eén van de soorten die vooral te lijden lijkt te hebben van de ontwikkelingen in het agrarisch gebied is de Veldleeuwerik. Nog geen 25 jaar geleden behoorde deze tot de algemeenste soorten van het landelijk gebied. Maar momenteel zijn de aantallen in Nederland met ruim 90% afgenomen van 500.000 tot 700.000 paar in 1973-1977 (SOVON, 2002) naar 34.500 tot 48.000 in 2004 (Teunissen & Soldaat, 2006). Deze snelle afname kan niet anders betekenen dan dat het leefgebied van de Veldleeuwerik zeer sterk veranderd moet zijn. In de periode 1998-2000 kwam deze nog in bijna geheel Nederland voor behalve in een aantal gebieden in het Midden en Oosten van Nederland (SOVON, 2002). De hoogste dichtheden werden aangetroffen in de open akkergebieden van de Drentse- en Groningse Veenkoloniën, de zeekleigebieden van Noord-Nederland, Flevoland en Zuidwest-Nederland en de lössgronden van Zuid-Limburg. Dichtheden in de graslandgebieden blijven hierbij gemiddeld achter. Op dit moment is de Veldleeuwerik koploper

afgenomen en heeft tegelijk schaalvergroting plaatsgevonden. De opkomst van maïs en wintergranen is een belangrijke oorzaak voor de achteruitgang van veel op akkers broedende vogels. De opmars van wintergranen heeft geleid tot het verdwijnen van winterstoppels en daarmee zijn de overwinteringsmogelijkheden voor sommige soorten danig beperkt. Bovendien vormen wintergranen al vroeg in het broedseizoen een vol gewas en zijn ze daardoor later in het broedseizoen niet langer bruikbaar voor broedvogels als Veldleeuwerik *Alauda arvensis*. Een deel van de broedvogels heeft vooral te lijden onder de afname aan heggen en andere kleinschalige landschapselementen waarin ze nestgelegenheid zoeken. Naast het verdwijnen van geschikt broedhabitat is ook het aanbod van voedsel voor de opgroeiende jongen in het agrarisch gebied onder druk komen staan. Tot slot wordt het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen wel genoemd als oorzaak voor het afnemen van het insectenaanbod.

in achteruitgang onder de weide- en akkervogels (Teunissen 2007, figuur 1). Als broedvogel van zowel gras- als bouwlanden kan de soort als indicator dienen voor de ontwikkelingen in het agrarisch gebied. Vergelijkbare processen in beide typen agrarisch gebied lijken bij de achteruitgang van de soort een rol te spelen (o.a. Donald, 2004; Tucker, 1997; Tucker & Evans, 1997). Wellicht is dit ook in Nederland het geval, maar kennis hierover ontbreekt. Voor Vogelbescherming Nederland aanleiding om onderzoek uit te laten voeren naar de achterliggende oorzaken van de achteruitgang bij de Veldleeuwerik. Vragen die hierin centraal staan zijn:

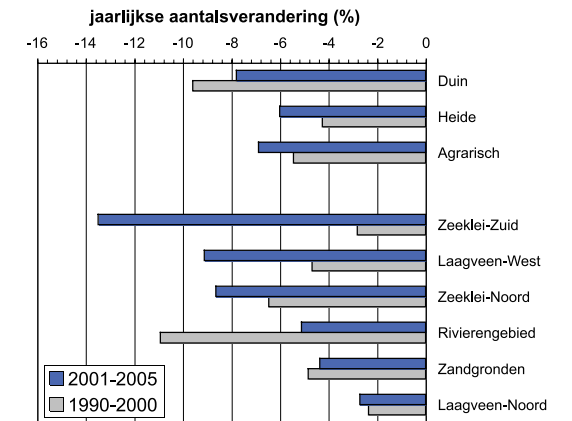
- Hoe vaak broeden Veldleeuweriken in verschillende typen agrarisch gebied?
- Is er een verschil in broedsucces tussen de verschillende typen agrarisch gebied?
- Hoe wordt de omgeving van het nest benut; waar wordt gevoerageerd, hoe ver, hoe lang en hoe vaak moeten ze daarvoor vliegen?

Figuur 1.

Gemiddelde jaarlijkse aantalverandering van de Veldleeuwerik in de jaren negentig (lichtgrijs) en sinds 2000 (blauw) in de duinen, heide en het agrarisch gebied.

Tevens is die ontwikkeling voor het agrarisch gebied nog verder uitgesplitst naar een aantal subfysisch geografische regio's.

Bron: Nationaal Weidevogelmeetnet

Veldleeuwerikonderzoek

Het onderzoek is gestart in 2006 en loopt door tot en met 2008. De in dit artikel beschreven resultaten zijn in 2006 verzameld. Er worden vier typen agrarisch gebied onderscheiden: bouwland (in- en extensief) en grasland (in- en extensief). In extensief bouwland is nog een grote diversiteit aan gewassen aan te treffen. Bekend is dat bij een deel van de gewassen in de winterperiode stoppelvelden blijven staan waar zangvogels voedsel kunnen vinden en de winteroverleving positief wordt beïnvloed (o.a. Siriwardena & Stevens, 2004). In Limburg wordt dit beheer aangetroffen in de Hamsterreservaten

en dit heeft positieve effecten op de aanwezigheid van soorten als Geelgors *Emberiza citrinella* en Grauwe Gors *Miliaria calandra* (Kurstjens *et al.*, 2003). De provincie Limburg verleent om die reden haar medewerking aan onderzoek naar de effecten van het gevoerde beheer in de Hamsterreservaten voor zangvogels.

Als extensief akkerbouwgebied is gekozen voor Sibbe. Een gebied van ca. 60 ha waar al het beheer is gericht op de hamster en aansluitend hierop een gebied van ca. 140 ha met reguliere, intensieve akkerbouw, zij het met aanvullend beheer voor de hamsters. Dit houdt o.a. in dat er brede stroken zijn die zijn ingericht voor de hamsters met aangepast gewas

Veldleeuwerik, Grevendicht, 8 april 2006 (R.Schols)

en dus een andere oogstdatum. Als tweede intensief gebruikt akkerbouwgebied is gekozen voor Zeeland, waar is geëxperimenteerd met leeuwerikveldjes. Dit zijn veldjes van 4x4 m waarvan er ca. twee per ha worden aangelegd in wintertarwepercelen en waar bij het inzaaien van de wintertarwe niets wordt ingezaaid. Doel van de veldjes is, dat ze in de loop van het broedseizoen nog gebruikt kunnen worden door Veldleeuweriken om te foerageren of te broeden, waardoor tweede of zelfs derde legfels tot de mogelijkheden gaan behoren. Het gebied bestond uit twee deelgebieden; Aardenburg (70 ha) en Emmadorp (65 ha).

Daarnaast heeft er nog onderzoek plaatsgevonden in twee graslandgebieden in Drenthe. Het eerste gebied Peizermade wordt extensief beheerd door Natuurmonumenten. Het andere graslandgebied wordt intensief gebruikt en bestaat uit twee deelgebieden: Vredenheim (86 ha) en Elp (45 ha).

In alle gebieden werd een territoriumkartering uitgevoerd en werd de ontwikkeling van de gewassen bijgehouden op kaart. Metingen aan het reproductiesucces werden gebruikt als indicatie voor de kwaliteit van de gebieden. Hiervoor werden zoveel mogelijk nesten gezocht, en werden het aantal eieren dan wel jongen in het nest bepaald. Tevens werden de jongen geringd en werden enkele biometrische gegevens, zoals gewicht, tarsus (loopbeen) en vleugellengte verzameld; o.a. noodzakelijk voor het vaststellen van de conditie van de jongen. De lotgevallen van het nest werden door nestcontroles bijgehouden.

Dichtheden

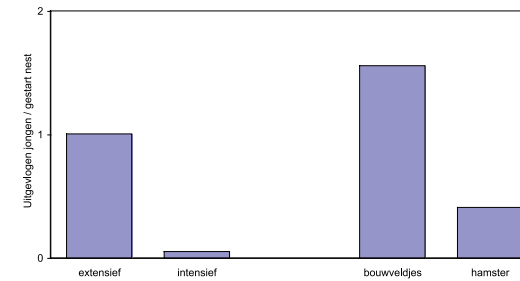
In tabel 1 is een overzicht te vinden van het aantal broedparen en nesten dat in de verschillende onder-

zoeksgebieden is gevonden. De hoogste dichtheden werden aangetroffen in de beide reservaatgebieden; Peizermade en Sibbe, resp. 59 en 33 broedparen per 100 ha. De twee onderzoeksgebieden in Zeeland leverden de laagste dichtheden op. De dichtheden in de intensief benutte graslanden in Drenthe zijn vergelijkbaar met die in de intensief benutte akkerbouwgebieden in Sibbe.

Het vinden van nesten is lastig en daardoor erg tijdrovend. Vooral in de eifase blijkt dit lastig te zijn. Deze duurt ongeveer 12 dagen. In de jongenfase wordt de locatie van het nest sneller verraden, doordat de ouders af en aan vliegen met voedsel. Door een Veldleeuwerik met voedsel in de bek te volgen kan het nest worden gevonden. Vooral bij het verlaten van het nest wordt de ligging verraden. Vandaar dat het merendeel van de nesten werd gevonden in de jongenfase.

Broedsucces

Alle gevonden nesten in het onderzoek werden toegekend aan in- of extensief gras- of bouwland. Het uitkomstsucces was lager in intensief ($p=0,009$) dan in extensief benutte graslanden gebaseerd op dagelijkse overlevingskansen (Beintema, 1992; Aebischer, 1999). Dit was vooral het gevolg van meer maaiverliezen en uitputting van jongen in intensief gebruikte graslanden. Tussen beide typen bouwland werd geen verschil in uitkomstsucces gevonden ($p=0,309$), maar de relatief kleine steekproef was hier waarschijnlijk debet aan. Het aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest per type agrarisch gebied was niet significant verschillend, maar er leek een trend te zijn dat in de typen agrarisch gebied met een lager uitkomstsucces ook het aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest kleiner was. Het resultaat was dat het reproductiesucces (product van uitkomst-

Figuur 2.

Het aantal uitgevlogen jongen per gestart nest in ex- en intensief grasland, intensief akkerbouwgebied met leeuwerikveldjes en extensief akkerbouwgebied (hamsterreservaat).

succes en aantal jongen per succesvol nest) ca. 18 keer groter was in extensief dan in intensief gebruikt grasland (figuur 2).

Uitmaaieren van nesten was in intensieve graslanden één van de belangrijke oorzaken voor het mislukken van een legsel. In 2006 kon een deel van de Veldleeuweriken profiteren van een slecht weerperiode in de tweede helft van mei, waardoor het maaieren werd uitgesteld en de nesten nog voor het maaieren uitkwamen. Observaties wezen uit dat, als de vogels onmiddellijk gaan broeden na de mestinjectie die volgt op de eerste snede, er een kans bestaat dat de jongen het nest kunnen verlaten voor de tweede

snede. Metingen wezen echter uit dat in de voorkomende gevallen de jongen na het maaieren toch nog dood gingen door voedseltekort, zoals bleek uit de snel dalende conditie. De Veldleeuweriken in het Hamsterreservaat hadden andere problemen. Hier kwam geen van de jongen groot door predatie.

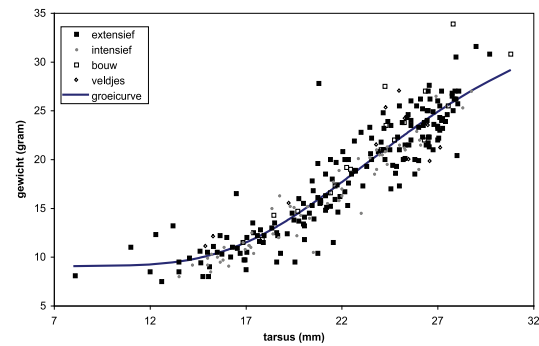
Voor het op peil houden van een duurzame populatie moeten Veldleeuweriken meerdere malen in het seizoen broeden. Hoe vaak een vogel broedt kan alleen met zekerheid worden vastgesteld als de vogel individueel herkenbaar is. In 2006 is daarom een start gemaakt met het kleurringen van individuen. Op grond van de eerste eilegdatum kan voorlopig worden geconcludeerd dat in extensieve graslanden Veldleeuweriken gemiddeld 2,5 keer broeden. In de intensieve graslanden is het aantal broedpogingen net iets groter dan één. In extensieve graslanden betekent dit dat als een paar 2,5 legfels produceert en per legsel één jong produceert (figuur 2) er per broedpaar 2,5 vliegvlugge jongen worden geproduceerd. In intensieve graslanden wordt dan slechts 0,075 vliegvlug jong per broedpaar geproduceerd. Uitgaande van een jaarlijkse overleving van de ouder vogel van 0,665 en van een jong tot broeden 0,62 (Cramp, 1994) betekent dit dat per broedpaar jaarlijks ongeveer één jong geproduceerd moet worden om de populatie op peil te houden. Op de extensieve graslanden wordt hieraan ruim voldaan, maar op de intensieve graslanden absoluut niet. De gegevens over het broedsucces op bouwland zijn nog te beperkt voor een dergelijke vergelijking.

Tabel 1. Overzicht van de onderzoeksgebieden. Behalve de omvang en type gebied is ook vermeld het aantal broedparen, de dichtheid, het aantal gevonden nesten en welk deel daarvan in de jongenfase is gevonden.

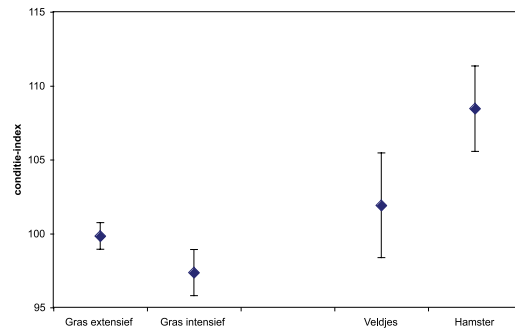
gebied	oppervlakte (ha)	karakteristiek	broedparen		aantal nesten	% gevonden in jongenfase
			aantal	dichtheid/100 ha		
Peizermade (Dr)	110	Graslandreservaat	65	59,1	32	63%
Vredenheim (Dr)	86	Intensief grasland	9	10,5	11	82%
Elp (Dr)	45	In- en extensief grasland	7	15,6	7	57%
Aardenburg (Zld)	70	Akkerbouw	4	5,7	1	100%
Emmadorp (Zld)	65	Akkerbouw	6	9,2	3	33%
Sibbe (Lb)	64	Hamsterreservaat	21	32,8	4	25%
Sibbe (Lb)	141	Akkerbouw	24	17	8	50%

Legsel Veldleeuwerik, Elp, 20 mei 2004 (H.J. Ottens)

Figuur 3.
Het verband tussen gewicht en de tarsuslengte van de jongen in de verschillende onderzoeksgebieden.

Figuur 4.
Conditie-indexen van de jongen in vier typen agrarisch gebied na correctie voor seizoenseffecten en tijdstip van de dag.

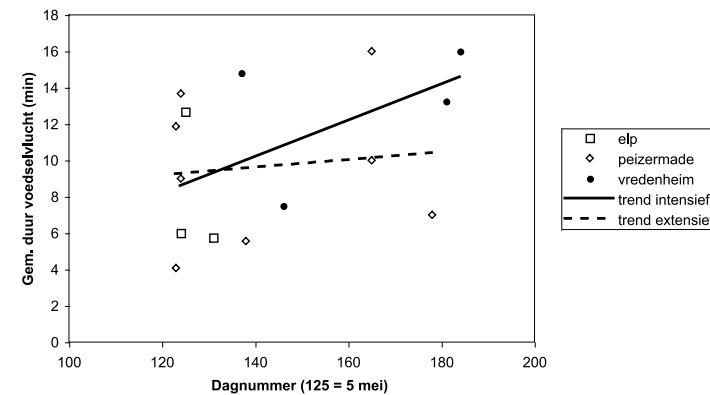
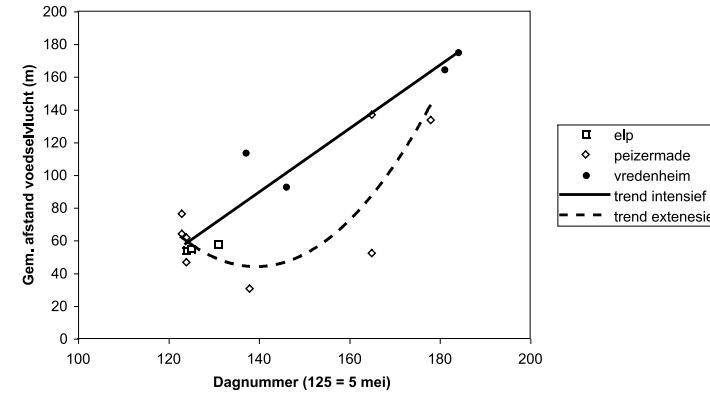
Jongenconditie

De ontwikkeling van het gewicht van een jong is sterk afhankelijk van het aangeboden voedsel, maar de groei van de poten en de snavel wordt hier veel minder door bepaald. In 2006 zijn in totaal 265 van dergelijke metingen verricht bij jongen. Deze gegevens zijn gebruikt om de tarsuslengte uit te zetten tegen het gewicht van de jongen (figuur 3). Het hieruit afgeleide verband weerspiegelt het gemiddelde patroon. Afwijkingen naar boven of beneden indiceren dan of het jong resp. een goede of slechte conditie had. Na correctie voor het moment in het seizoen en het tijdstip op de dag dat de meting

is uitgevoerd kon de conditie in de verschillende beheertypen worden geschat. De verschillen in de gevonden conditie-index sloten aan bij wat verwacht mocht worden: een hogere conditie-index in de extensief beheerde gebieden (figuur 4). Opvallend was echter dat de conditie-index in bouwland hoger was dan in de graslanden. Dat gold zelfs voor de vergelijking tussen extensief grasland en intensieve akkerbouw met leeuwerikveldjes. De verschillen waren echter niet significant. Mogelijk als gevolg van de relatief kleine steekproef in het intensieve akkerbouwgedeelte (n=11). De conditie-index van de jongen in het hamsterreservaat was

Jonge Veldleeuwerik van 14 dagen, Sibbe, 7 juni 2006 (H.J. Ottens)

Figuur 5.
De relatie tussen de gemiddelde afstand die wordt afgelegd tijdens een voedselvlucht (boven) en de gemiddelde duur van een voedselvlucht (onder) in ex- en intensief beheerd grasland.

significant beter dan die in de graslanden. Dat kan toch als een verrassend resultaat worden beschouwd, aangezien de overige omstandigheden (uitkomst-succes) in het hamsterreservaat beduidend minder leken. Dit duidt er op dat de voedselsituatie voor de jongen in het hamsterreservaat een goede reproductie in ieder geval niet in de weg staat.

Voedselvluchten

Verschillen in voedselaanbod zullen ook tot uiting komen in het aantal of de duur van voedselvluchten van de oudervogels. Om hier zicht op te krijgen werd gedurende een uur een broedvogel gevolgd en werd genoteerd waar de vogel ging foerageren en hoe lang hij daar over deed. De dataset is nog beperkt (15 voedselvluchten in graslanden) en een uitgebreide analyse behoort nog niet tot de mogelijkheden. Wel kan een eerste indruk worden verkregen van mogelijke verschillen tussen in- en extensief gebruikte graslanden. In de loop van het seizoen nam de afstand die werd afgelegd toe en logischerwijs ook de duur van de voedselvlucht (figuur 5).

Maar in extensief beheerde graslanden leek die toename in vluchtafstand pas toe te gaan nemen in de loop van mei, terwijl dat in de intensief beheerde graslanden al vanaf begin mei het geval was. Ook de gemiddelde duur van een voedselvlucht nam in de loop van het seizoen toe, maar in de extensief beheerde graslanden was die toename zeer geleidelijk, terwijl in de intensief beheerde graslanden die duur al snel toenam. Dit zijn aanwijzingen dat het voor de vogels in intensief beheerde graslanden moeilijker is om voedsel te vinden. Hetgeen aansluit bij eerdere bevindingen, dat de gevonden verschillen in uitkomst-succes tussen beide typen grasland o.a. het gevolg zijn van uitputting van de jongen. Om het verhaal compleet te maken zou ook nog informatie verzameld moeten worden over de prooien die de vogels verzamelen, want een vlucht zou ook langer kunnen duren doordat ouders in de loop van het seizoen overschakelen op grotere prooien. Per tijdseenheid zou dan toch dezelfde hoeveelheid voedsel aangevoerd kunnen worden.

Conclusie

Er komen nog gebieden in het agrarisch gebied voor met hoge dichtheden aan Veldleeuweriken. Dit lijken vooral de extensief benutte agrarische gebieden te zijn. In diezelfde gebieden is de productie van jongen nog voldoende op peil, maar in de intensief benutte gebieden is dit niet het geval. De voornaamste oorzaken hiervoor zijn agrarische verliezen (uitmaaien) en uitputting van de jongen, dat duidt op een voedselprobleem. De conditie van de jongen blijkt lager te zijn in de intensief gebruikte gebieden en in de graslandgebieden is dit zeker een factor van belang. Mogelijk door de grotere afstand die de oudervogels gemiddeld moeten afleggen om voedsel voor de jongen te vinden. Tegelijk leidt het intensieve landgebruik tot een vermindering van het aantal legsels dat een Veldleeuwerik in een seizoen kan voortbrengen, waardoor het uiteindelijke broedsucces (aantal vliegvlugge jongen per broedpaar per jaar) absoluut ontoereikend is. Opvallend is de goede conditie van de jongen in het Hamsterreservaat. De grote variatie in gewassen in dit gebied leidt vermoedelijk ook tot een grote variatie in insecten. In 2007 wordt het onderzoek voortgezet en zullen ook in Sibbe metingen worden verricht aan voedselvluchten, waarbij een van de vragen is of de betere conditie van de jongen verklaard kan worden doordat de oudervogels dicht bij de nestlocatie voedsel weten te vinden. Daarnaast worden opnieuw gegevens verzameld over broedsucces en wordt het aantal individuen met kleuringen uitgebreid. Deze kennis zal worden gebruikt voor het ontwikkelen van aanbevelingen ten aanzien van beheer voor de zangvogels en de Veldleeuwerik in het bijzonder van het agrarisch gebied.

Wolf Teunissen, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen. wolf.teunissen@sovon.nl
Henk-Jan Ottens, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen. henk-jan.ottens@sovon.nl
Frank Willems, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen. frank.willems@sovon.nl

Literatuur

- Aebischer N.J.**, 1999. Multi-way comparisons and generalized linear models of nest success: extensions of the Mayfield method. *Bird Study*, 46, 22-31.
- Beintema A.J.**, 1992. Mayfield moet: oefeningen in het berekenen van uitkomstsucces. *Limosa* 65: 155-162.
- Beintema A.J., E.Dunn & D.Stroud**, 1997. Birds and wet grasslands. In Pain D.J.& Pienkowski M.W. (Eds.), *Farming and birds in Europe: the Common Agricultural Policy and its implications for bird conservation*. Academic Press, San Diego, pp. 269-296.
- Cramp S.**, 1994. *The birds of the Western Palearctic*. Oxford University Press, Oxford.
- Donald P.F.**, 2004. *The Skylark*. T & AD Poyser, London.
- Kruk M., M.A.W. Noordervliet & W.J. ter Keurs**, 1997. Survival of black-tailed godwit chicks *Limosa limosa* in intensively exploited grassland areas in The Netherlands. *Biological Conservation*, 80, 127-133.
- Kurstjens G., J. van Diermen, B. van Noorden & M. van der Weide**, 2003. De Grauwe Gors *Miliaria calandra*: recente aantalsontwikkeling, habitatkeus en perspectieven in relatie tot het beheer van uiterwaarden en akkerland. *Limosa* 76: 89-102.
- Siriwardena G.M. & D.K. Stevens**, 2004. Effects of habitat on the use of supplementary food by farmland birds in winter. *Ibis* 146 (suppl. 2): 144-154.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland**, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels. 1998-2000 - Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Teunissen W. & L. Soldaat**, 2006. Recente aantalsontwikkeling van weidevogels in Nederland. *De Levende Natuur* (107): 70-74.
- Teunissen W.**, 2007. Afname van weidevogels versnelt sinds eeuwwisseling. *SOVON-Nieuws* (20): 15-17.
- Tucker G.M.**, 1997. Priorities for bird conservation in Europe: the importance of the farmed landscape. In Pain D.J.& Pienkowski M.W. (Eds.), *Farming and birds in Europe: the Common Agricultural Policy and its implications for bird conservation*. London: 79-116.
- Tucker G.M. & M.I. Evans**, 1997. *Habitats for birds in Europe: a conservation strategy for the wider environment*. Cambridge, U.K.: Birdlife International (Birdlife Conservation Series no. 6).
- Vickery J.A., J.R. Tallwin, R.E. Feber, E.J. Asteraki, P.W. Atkinson, R.J. Fuller & V.K. Brown**, 2001. The management of lowland neutral grasslands in Britain: effects of agricultural practices on birds and their food resources. *Journal of Applied Ecology*, 38, 647-664.

De Grauwe Klauwier in Limburg heeft toekomstperspectief !

Ruud van Dongen

Ongeveer acht jaar geleden verscheen er in dit blad een artikel met de titel 'Heeft de Grauwe Klauwier in Limburg toekomstperspectief?' (Hustings & Esselink, 1999). In de tussentijd zijn er nog diverse artikelen over deze soort verschenen en is het meest recente overzicht van het voorkomen van deze soort in Limburg gepubliceerd in de *Avifauna van Limburg* (Hustings *et al.*, 2006). Een kritische analyse van de gegevens van de Grauwe Klauwier *Lanius collurio* vanaf 1990 leert ons dat er enerzijds nog steeds sprake is van achteruitgang, maar dat er anderzijds ook positief nieuws te melden is.

Inventariseren van Grauwe Klauwieren

Het inventariseren van Grauwe Klauwieren is geen sinecure. Gericht zoeken naar de soort vraagt een combinatie van habitatkennis, zitvlees en regelmatige controle van de geselecteerde plekken. Enkele nuttige tips zijn te vinden in het artikel van Van Berkel (1993). Bij normale karteringen komen ze eigenlijk altijd slecht uit de verf. Door hun onopvallende gedrag tijdens de broedtijd is het gemakkelijk om paren over het hoofd te zien, terwijl de meer opvallende 'broedgevallen' in veel gevallen berusten op ongepaarde mannetjes die maar niet kunnen stoppen met baltsen/zingen. Tegen de tijd dat de meeste karteerders letterlijk en figuurlijk 'uitgeteld' zijn, worden de Grauwe Klauwieren weer wat opvallender. Met vier of vijf hongerige kelen op het nest zijn in de tweede helft van juni zowel het mannetje als het vrouwtje fanatiek aan het jagen en daarmee redelijk opvallend. Naast het aandragen van voedsel is ook het wegdragen van poeppakketjes van de jongen een opvallend gedrag. In de laatste dagen van de nestperiode en de weken daarna zijn de jongen redelijk luidruchtig aan het bedelen en dus nog opvallender. We zitten dan al ver in juli en een deel van de karteerders is zijn zwembroek en opblaasband al aan het inpakken voor de zomervakantie.

Aangezien de eerste paren al begin mei een territorium kunnen bezetten, dienen alle waarnemingen

van Grauwe Klauwieren in geschikt biotoop serieus genomen te worden. Enkele controles tot half juni zijn wenselijk om ook mislukte broedgevallen te kunnen traceren en vanaf half juni noodzakelijk om eventueel broedsucces te bepalen. Bij controle loont het de moeite om onder potentiële zitplaatsen (herkenbaar aan poesporen onder struik of paal) naar braakballetjes te zoeken. Ook opgespietste prooitjes kom je wel tegen en duiden eigenlijk altijd op een aanwezig territorium. Uitgebreide 'voorraadschuren' ben ik in Limburg nog nooit tegen gekomen. Mogelijk heeft dit te maken met de karige voedselsituatie op de meeste broedplaatsen. Het is af te raden om nesten te zoeken, daar in de periode van nestbouw, eileg en broeden de vrouwtjes geneigd zijn om het legsel te verlaten (Tryjanowski & Kuźniak, 1999).

Grauwe Klauwier, Epen, 26 juni 2004 (K. Lemmens)

De broedbiologie van de Grauwe Klauwier in het kort

De onderstaande opmerkingen zijn een compilatie van gegevens uit het Handbuch der Vögel Mitteleuropas (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1993), The Birds of the Western Palearctic (Cramp & Perrins, 1993), Die Würger der Paläarktis (Panow, 1983), de Avifauna van Limburg (Hustings et al., 2006) en eigen waarnemingen.

De eerste mannetjes Grauwe Klauwier komen eind april in ons land op de broedplaatsen aan. Dat dit ook voor Limburg geldt getuigen waarnemingen bij Cottessen op 29 april 1999 en 28 april 2006. De eerste vrouwtjes volgen begin mei. De hoofdmoot komt vanaf half mei aan en de laatste paren kunnen zich tot half juni nog vestigen. Zoals bij veel klauwieren gebruikelijk, is het aantal paren dat terugkeert naar de broedplaats van vorig jaar aan de lage kant (zie ook Yosef, 1994). Adulte mannetjes halen nog wel een hoog percentage (tot 50%), maar van de vrouwtjes keert maar een kwart terug naar de oude plek. Een succesvol broedseizoen verhoogt de kans op plaatstrouw. Van de uitgevlogen jongen keert maar een klein deel terug naar de directe omgeving van de geboortegrond.

Na aankomst op de broedplaatsen gaan de mannetjes fanatiek baltsen. Vanaf een hoge zitplaats laten ze een betrekkelijk onopvallende, zachte, brabbelende zang horen met veel imitaties van andere vogelsoorten. In het geweld van het ochtendconcert van vogels in het voorjaar wil dit gekeuvel nog wel eens wegvallen. Bij bezoek later op de ochtend, als de rest van de vogels wat is stilgevallen, is deze zang beter te horen. Een opvallender geluid is de baltsroep, eveneens vaak van een hoge post ten gehore gebracht en bij rustig weer tot op enkele honderden meters hoorbaar. Het kan omschreven worden als een herhaald, nasaal 'grèw' of 'schrèw' en doet een beetje denken aan een van de contactroepjes van de Huismus *Passer domesticus*, maar dan harder en lager. Dit geluid wordt nog wel eens voor alarm aangezien, maar dient als 'advertising' ('hallo, hier ben ik!'). Bij aanwezigheid van een vrouwtje wordt deze roep luider en gevarieerder gebracht en vaak afgewisseld met een nasaal, dubbel 'schr-wik'. In de rustige variant is de 'grèw'-roep bijna altijd een aanwijzing dat het mannetje ongepaard is. De echte alarmroep is een hard, kort 'chek' of 'tek', vaak in korte series geuit. Het geluid ligt een beetje tussen de roep van Tuinfluiter *Sylvia borin* en Zwartkop *Sylvia atricapilla* in, maar luider dan de eerste en minder scherp dan de tweede. Extreem alarm is een bijna sissend, langgerekt 'schrèè', vaak in reactie op een predator bij het nest.

Als het mannetje gepaard raakt, wordt de frequentie van zang en baltsroep snel minder en vanaf het begin van de

nestbouw stopt het vrijwel helemaal. Ongepaarde mannen kunnen de hele zomer door blijven zingen. Vaak zijn dit oudere mannetjes. Eerstejaars mannen die niet direct een partner kunnen vinden, vertrekken vaak al na enkele dagen. Vrouwtjes die niet direct gepaard raken vertrekken vaak al dezelfde dag uit een gebied.

In Limburg worden de meeste Grauwe Klauwieren gevonden in kleinschalig, extensief gebruikt cultuurlandschap met een keur aan doornstruwelen en -hagen. Hoge zitposten worden benut om te zingen en om vanaf te jagen. Daarnaast zijn er sporadisch nog broedgevallen op heideterreinen met berkenopslag en braamstruwelen, vaak grenzend aan extensief cultuurland. Extensief gebruik van cultuurland is in de huidige tijd vrijwel altijd verbonden met beheersovereenkomsten of als de gebieden in handen zijn van natuurbeschermingsorganisaties.

Het overgrote deel van de nesten bevindt zich in doorn- of braamstruwelen. Een enkele maal zijn nesten uit niet-doorndragende vegetatie bekend, zoals tot eind jaren tachtig in een wilgenstruweel op de Meinweg (Boeren, 2007).

De eerste eieren kunnen al begin mei gelegd worden, maar de piek ligt van de laatste dagen van mei tot half juni. Bij verlies van een legsel zal het paar vaak in de directe omgeving opnieuw beginnen (binnen 200 meter), maar niet in dezelfde struik. Als een broedgeval begin juli alsnog mislukt, zal meestal geen nieuwe poging meer volgen. Na een broedduur van twee weken en een nestperiode van nog eens zo'n periode zullen de eerste jongen vanaf begin juli uitvliegen. In het eerste deel van de broedtijd is het mannetje verantwoordelijk voor de voedselvoorziening van het broedende vrouwtje. Enkele dagen nadat de jongen uit het ei zijn gekropen begint ook het vrouwtje mee te jagen. Bij verlies van een van de ouders in deze fase is de ander vaak in staat om, zelfs bij grote broedsels, de jongen groot te brengen. Over het algemeen blijven de jongen nog geruime tijd de ouders lastig vallen, zodat tot ver in augustus adulten met jongen kunnen worden gezien. Wel kunnen ze zich vrij snel enkele honderden meters tot wel een kilometer verplaatsen als de voedselsituatie op de nestplaats matig is.

Bij mislukken van een broedgeval, laat in het seizoen (begin juli), kunnen adulten snel het broedgebied verlaten en elders opduiken. Nieuwe 'territoria' in de tweede helft van juli kunnen dus al de voorbode van de wegtrek zijn. Vóór half augustus zijn de meeste ouders al strak op weg naar het zuiden. De jongen kunnen dan nog enige tijd in de broedgebieden blijven hangen en de laatste vertrekken begin september.

Grauwe Klauwier,
Lozen-Weert,
23 augustus 2006
(O. Plantema)

Sinds 1992 worden in ons land op diverse plaatsen Grauwe Klauwieren gekleuringd. Ook in Limburg zijn intussen meer dan 100 jongen voorzien van kleurringen. Enkele terugmeldingen zijn gedaan van lokaal geringde vogels, waaronder een ring van een jonge vogel op 18 oktober 2005 in een (oude) braakbal van een Ransuil *Asio otus* bij Wolfhaag (med. H. Phijl). Hierbij dan ook meteen de oproep om bij Grauwe Klauwieren in Limburg vast te stellen of ze gekleuringd zijn en uiteraard om te proberen de ringcode af te lezen (noteer positie van de ring, kleur en code van 2 cijfers/letters).

Materiaal

Voor het overzicht van de ontwikkeling van de Grauwe Klauwier in Limburg zijn gegevens gebruikt uit het Vogelarchief Limburg, aangevuld met gegevens van de Provincie Limburg, de Stichting Bargerveen, diverse waarnemingsites en mailgroepen, overzichten in Limburgse Vogels en overzichten van Grauwe-Klauwiergegevens uit een aantal specifieke gebieden (De Hamert, De Meinweg en de omgeving van Schinveld).

Op verspreidingskaartjes stonden in het verleden nog wel eens stippen als broedpaar afgebeeld, die feitelijk gebaseerd waren op summier aanwijzingen. Om de set gegevens zo weinig mogelijk te vervuilen met deze minder serieuze territoria, zijn voor het overzicht de SOVON-regels betreffende het vaststellen van een territorium/broedgeval (van Dijk et al., 2004) enigszins aangescherpt. In afwijking daarvan worden niet meegeteld:

- twee waarnemingen van een individu, waarvan één na 10 juni met meer dan 2 weken ertussen.
 - één paarwaarneming vóór 10 juni.
 - eenmalige waarneming van zang of balts.
- Op deze manier ontstaat een scherpere omlijning van het werkelijke broedareal in Limburg.

Resultaten

In eerdere publicaties is al een uitvoerige beschrijving gemaakt van de populatieontwikkeling van de Grauwe Klauwier in het lichtgrijze verleden in Limburg (Hustings & Esselink 1999, Hustings et al., 2006). In het kort komt het er op neer dat de broedpopulatie in de jaren veertig van de vorige eeuw nog 100-200

paren bedroeg, in de jaren zeventig was gezakt tot 25-35 paren en begin jaren negentig tot onder de 10 paren was beland. Omdat het verwachte uitsterven van de soort in Limburg in de jaren negentig uitbleef is het vooral interessant om de ontwikkeling vanaf die tijd nauwkeurig te bekijken.

Tabel 1. Overzicht broedparen van de Grauwe Klauwier in Limburg 1990-2007. In de tabel is een opdeling gemaakt in Noord- en Midden-Limburg enerzijds en Zuid-Limburg anderzijds. Tevens is onderscheid gemaakt tussen de gevallen van vóór 1997 en vanaf 1997.

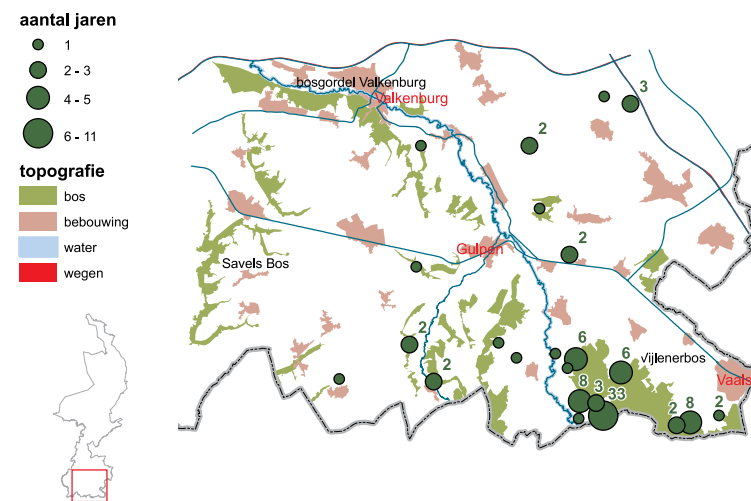
	vóór 1997	vanaf 1997	totaal
N+M-Limburg	17	13	30
broedparen per jaar	2,43	1,18	1,67
Zuid-Limburg	1	89	90
broedparen per jaar	0,14	8,09	5,00
totaal	18	102	120
broedparen per jaar	1,00	5,67	6,67

Tabel 2. Overzicht van de gebieden waar in drie of meer jaren Grauwe Klauwieren zijn gezien van 1990 tot en met 2007, met achtereenvolgens het aantal jaren met waarnemingen, het aantal jaren met broedparen en het totaal aantal broedparen over die jaren.

	aantal jaren met waarn.	bp	aantal bp.
Nieuw Erf, Afferden	3	2	2
Bergerheide	3	2	2
De Hamert	15	8	12
Holterbruch, Lingsfort	3	0	
Vreewater, Schandelo	3	2	2
Groote Peel	8	0	
Tegelen	3	1	1
Schoorkuilen, Eind	3	1	1
Boshoverheide	6	0	
Meinweg	7	5	5
Haeselaarsbroek	4	1	1
Schinveld	6	1	1
Kunderberg	3	2	4
Gerendal	4	1	1
Piepert, Eys	3	2	2
Wahlwiller	3	2	2
Gulpdal	5	4	4
Schweiberg	5	2	2
Cottessen	11	11	33
Bellet e.o.	7	5	12
Klitserbeek	5	4	8
Paardendal	7	5	6
Vaals	7	7	12

Tabel 1 geeft een overzicht van de gegevens vanaf 1990. In deze set met gegevens is Limburg doorgeknipt ter hoogte van de zogenaamde ‘taille van Limburg’, ten noorden van Sittard. Aangezien in Zuid-Limburg pas in 1997 een populatie rond het Vijlenerbos werd ontdekt is het handig om in de gegevens ook een scheiding tussen de periode vóór 1997 en vanaf 1997 te maken. Tevens wordt een overzicht gegeven van gebieden waar in drie of meer jaren waarnemingen van Grauwe Klauwieren zijn gedaan (tabel 2). Hoewel deze waarnemingen niet altijd tot een geldig territorium hebben geleid, kunnen ze wel de geschiktheid van het terrein voor de soort weergeven. Eenmaal een Grauwe Klauwier vinden is een mazzeltje, tweemaal is toeval, in drie of meer jaren zit een patroon! In figuur 1 zien we de verdeling van de broedparen in Zuid-Limburg. De stipgrootte is een maat voor het aantal jaren dat een locatie bezet is. Het getal erboven geeft het totaal aantal broedparen in die jaren aan.

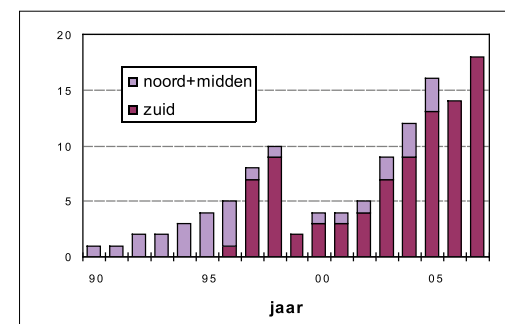
We zien dat in het noorden en midden van Limburg nog steeds sprake is van een voorzichtige achteruitgang (van 2,43 p/jaar tot 1,18 p/jaar (tabel 1)). In 2006 en 2007 kwam zelfs geen enkel goed geval meer boven water (figuur 2). Het ‘bolwerk’ van Landgoed De Hamert, waar in de zeven jaren vóór 1997 nog tien broedgevallen waren te noteren, telde in de elf jaren erna nog slechts twee serieuze gevallen, ondanks intensief speurwerk tot en met 2003 door Jaap Kooistra. Enigszins opbeurend is het wel dat van de 18 jaren uit het overzicht er in 15 jaren Grauwe Klauwieren in het gebied zijn gezien (tabel 2). Ook het ‘kerngebied’ De Meinweg herbergt geen overtuigende populatie (meer), met vóór 1997 één broedgeval en vanaf 1997 vier. Niet in deze gegevens opgenomen zijn de broedgevallen net over de grens in Duitsland in het gebied Lüsekamp ten noorden van de Meinweg, waar in 2005 twee en 2007 één broedgeval plaatsvond. Twee andere gebieden waar in relatief veel jaren waarnemingen zijn verricht zijn de Groote Peel en de Boshoverheide bij Weert. Harde aanwijzingen voor een broedgeval bleven uit, maar het is niet onaannemelijk dat de soort hier in de broedtijd gemist is. Beide gebieden zijn zondermeer geschikt en alleen al in de omgeving van de Peel zijn diverse plekken aan te wijzen waar de soort zich zou kunnen settelen (Vossenbergh, Aan den Berg, Mijl op Zeven, Mussenbaan). De situatie lijkt een beetje overeen te komen met die bij Schinveld, waar in zes jaren waarnemingen zijn verricht (tabel 2), maar

Figuur 1. Verspreiding van de Grauwe Klauwier in het Heuvelland in de periode 1990-2007. Stipgrootte is een maat voor het aantal jaren dat een locatie bezet is. Het getal boven de stip geeft het totaal aantal broedgevallen op een locatie in die jaren aan (aantal=1 weggelaten).

slechts één broedgeval plaatsvond. Blijkbaar werken gebieden die als broedgebied geschikt lijken ook tijdens de trektijd als een magneet op de soort.

Voor meer positieve geluiden moeten we kijken naar het uiterste zuiden van de provincie, waar in 1997 een kleine populatie werd ontdekt rond het Vijlenerbos. Intensief onderzoek vanaf 2005 leverde resp. 13, 14 en 18 serieuze gevallen op. De voorzichtige start met 7 broedparen in 1997 was dus zeker geen eenmalig verschijnsel. In figuur 2 zien we de ontwikkelingen in Limburg sinds 1990 met de eerder geschetste achteruitgang in Noord- en Midden-Limburg en de toename in het zuiden van de provincie. Het ‘gat’ in de jaren 1999-2003 is deels een waarnemerseffect, omdat in die jaren minder intensief onderzoek in deze omgeving is verricht.

Figuur 2. Aantal broedparen van de Grauwe Klauwier in Noord+Midden-Limburg en Zuid-Limburg in de periode 1990-2007.

Vermoedelijk lag de populatie toen in dezelfde orde van grootte als in 1997 en 1998, hetgeen gestaafd wordt door losse waarnemingen die het helaas niet tot territorium konden schoppen. De laatste drie jaren laten een verdubbeling van het aantal paren van 1998 zien. Hier zal ook een waarnemerseffect meespelen, omdat er steeds meer ‘nieuwe’ plekken gevonden werden die jaarlijks gecontroleerd werden. Het is echter niet aannemelijk dat de provinciale karteerders tijdens hun tochten door Zuid-Limburg in de jaren 1995-1997 zoveel broedplekken gemist zouden hebben, dus een reële toename ligt meer voor de hand. Momenteel lijkt de populatie nog steeds toe te nemen én geografisch uit te breiden, met recent broedgevallen bij Reijmerstok, Noorbeek en op de Kunderberg. De motor achter een succesvolle uitbreiding is waarschijnlijk de omgeving van het Vijlenerbos en in het bijzonder het hellingveen bij Cottessen, waar in de 11 jaren vanaf 1997 niet minder dan 33 paartjes meer of minder succesvol waren (figuur 1).

Discussie

Oorzaken van afname

De teloorgang van de Grauwe Klauwier in ons land is inmiddels uitgebreid beschreven in de afgelopen jaren (o.a. SOVON, 2002; Hustings & Esselink, 1999; Hustings & Bekhuis, 1993). Als hoofdoorzaken worden genoemd:

- Biotoopternivering. Door schaalvergroting en intensivering van de landbouw en daarmee gepaard gaand het verdwijnen van heggen, hagen en over-

Broedbiotoop Grauwe Klauwier nabij Cottessen (R. Schols)

hoekjes, verdwenen én verdwijnen veel voormalige broedlocaties.

- Verzuring, vermesting, verdroging en verruiging van natuurgebieden. Dit leidt tot een afname van het insectenaanbod. Dat een lagere dichtheid aan insecten en een afname van het gemiddelde gewicht van de prooien (afname grotere kevers, sprinkhanen) van belang is hoeft geen betoog, aangezien de Grauwe Klauwier het juist moet hebben van een gevarieerd aanbod van grote insecten. Ook de diversiteit neemt echter overal af, zodat de Grauwe Klauwieren beperkt worden in hun keus bij het inspelen op seizoen, tijd van de dag en weersomstandigheden in combinatie met het ontwikkelingsstadium van de jongen (Nijssen, 2003).

In een al afnemende populatie kunnen ook secundaire oorzaken van belang zijn, zoals klimaatverandering. In het verleden werd veel belang gehecht aan de algemeen geaccepteerde atlantisering van het klimaat, met koelere, nattere zomers. Momenteel is er weer sprake van hogere gemiddelde zomertemperaturen, maar nog steeds neemt met overwegend westelijke stromingen de gemiddelde hoeveelheid neerslag toe en de jaarlijkse temperatuurcurve wordt gedempt (bron KNMI). Nat en koud weer leidt tot een afname van insectenactiviteit en daarmee tot problemen bij de voedselvoorziening van de jongen.

Randen van het verspreidingsgebied en isolatie

Uit onderzoek binnen de inmiddels verdwenen Britse populatie kwam naar voren dat de aankomst van de vogels in de broedgebieden steeds later viel (Tryjanowski *et al.*, 2006). Late aankomst zou kunnen

leiden tot late legfels en daarmee tot een verlaagde reproductie (Müller *et al.*, 2005). In de Britse situatie was het begin van de leg echter niet verlaat en waren de broedresultaten ook niet slechter dan in een gezonde Poolse populatie. Ook in het Bargerveen werden geen lagere broedresultaten gevonden, maar kon het wel aannemelijk gemaakt worden dat instroom van buitenaf noodzakelijk was om de populatie op peil te houden (Geertsma *et al.*, 2000). Populaties aan de rand van het verspreidingsgebied lijken als het ware 'te lekken' naar de buitenkant, waar geen geschikt biotoop meer te vinden is. Bij te sterke isolatie van een gezond achterland kan een dergelijke populatie uiteindelijk doodbloeden. Uit de momenteel beschikbare gegevens van het eerder genoemde ringonderzoek is naar voren gekomen dat er waarschijnlijk vrijwel geen uitwisseling plaatsvindt tussen geïsoleerde populaties (SOVON, 2002). Doordat de afstand tussen de weinige overgebleven geschikte gebieden steeds groter wordt zal herkolonisatie dus steeds moeilijker worden. Sporadisch kan op een geïsoleerde locatie nog wel een broedgeval plaatsvinden, maar omdat de plaatstrouw bij Grauwe Klauwieren niet overdreven groot is, zal de kans op vestiging in de daaropvolgende jaren klein zijn. De mannetjes komen vaak nog wel een aantal jaren terug op een dergelijke plek, maar het vrouwtje niet. Een mooi voorbeeld hiervan was het eenmalige broedgeval bij Afferden in 1993. In 1994 en 1995 verscheen op dezelfde plek nog wel een mannetje, maar tot een broedgeval leidde dit niet meer.

Licht aan de horizon?

De recente en evidente toename in het zuiden van de provincie staat niet op zichzelf. Zowel in delen van

Duitsland, in Wallonië (B) en recent ook in Vlaanderen (B) nemen de populaties weer toe (Hustings *et al.*, 2006). In Wallonië zou helaas inmiddels al weer sprake zijn van een lichte terugloop (Vermeersch *et al.*, 2005), maar in Vlaanderen neemt de kleine populatie gestadig toe; vooral in de Voerstreek maar ook op enkele grote heideterreinen in Belgisch Limburg (Vermeersch *et al.*, 2006). Habitat is in Zuid-Limburg altijd wel voorhanden geweest, maar tot 15 jaar geleden was er geen populatie van waaruit deze locaties bevoorrad konden worden. Nu dat beter gegarandeerd lijkt en meer en meer gebiedjes onder invloed komen van terreinbeherende instanties, mogen we voorzichtig positief zijn over de kans op een levensvatbare populatie in Limburg. Waarschijnlijk doet ook de alom verfoeide globale opwarming een duid in het zakje, omdat het erop lijkt dat een aantal grote warmteminnende insectensoorten hiervan profiteert (Berg, 2003).

Het is onaannemelijk dat de slinkende populaties in het noorden en midden van de provincie op korte termijn profijt zullen hebben van de toename in het zuiden. Ondanks recente enthousiaste verhalen (Boeren, 2007) zullen we moeten wachten tot de tussenliggende gebieden zijn opgevuld, voordat dergelijke gebieden weer kunnen worden bevolkt. Of we te maken hebben met een tijdelijk fenomeen, of dat de huidige ontwikkeling in Zuid-Limburg de aanwezigheid van een van de mooiste inlandse

vogelsoorten voor de toekomst waarborgt, zal de tijd moeten leren. Het is dan ook zaak om in de komende jaren de Grauwe Klauwier nauwlettend in de gaten te houden. Het grootste succes zou de vondst van een gekleurrd exemplaar uit de omgeving van het Vijlenerbos zijn in een broedpaar elders in de provincie. Dit zou namelijk het bewijs zijn dat 'onze' klauwieren bijdragen aan het populatieherstel en dat we dus niet uitsluitend afhankelijk zijn van aanvoer van buitenaf!

Beheer

We moeten voorzichtig zijn om op plekken waar momenteel Grauwe Klauwieren zitten het beheer aan te passen. Beter is het om uit te zoeken wat die locaties zo aantrekkelijk maakt voor de soort. Met die kennis kunnen we in nog niet bezette, ogenschijnlijk geschikte gebieden de weg vrij maken voor de vestiging van een Grauwe-Klauwierenpaartje. De eisen die de soort stelt liggen zoals te verwachten op het gebied van nestgelegenheid en voedsel:

- Ruime aanwezigheid van broedgelegenheid in de vorm van doormdragende struiken en struwelen. Ook de diversiteit aan struiken, zowel wat soorten als wat hoogte betreft is echter van belang (Fornasari & Massa, 2000). Indien beheer en onderhoud van struiken en heggen noodzakelijk zijn, dient dit zo geleidelijk mogelijk te gebeuren, zodat er altijd afdoende broedgelegenheid aanwezig blijft.

Grauwe Klauwier,
Cottessen, 29 mei 2004
(R. Schols)

- Een gevarieerd en overvloedig aanbod van met name grote prooien. Hoewel nog niet geheel duidelijk is welke maatregelen dit aanbod positief beïnvloeden, geldt ook hier dat de weg van voorzichtigheid en geleidelijkheid de beste is. Niet te intensieve begrazing, gevarieerd maai-beheer door het seizoen en tussen de jaren en het creëren van overgangen tussen vegetatietypen lijken daarbij de juiste weg (Hustings & Esselink, 1999). Daarnaast heeft de aanwezigheid van water een positieve invloed op de aanwezigheid van insecten. De meeste territoria rond het Vijlenerbos liggen dan ook in brongebieden van de kleinere beekjes in het gebied (Cottesserbeek, Berversbergbeek, Klitserbeek, Zieversbeek). Herstel en aanleg van poelen is dus aan te raden in habitat waar geen water aanwezig is.

- Bereikbaarheid van de prooien gedurende het hele seizoen en onder wisselende weersomstandigheden. Ook hiervoor is een gevarieerde structuur van de vegetatie noodzakelijk. Naast ruige graslanden moeten er open plekken of lage vegetaties zijn (pas gemaaid grasland), om bij slecht weer nog te kunnen jagen (Kwak & Stronks, 1993). Ook hier kan een gefaseerd maai-beheer soelaas bieden.

- Als laatste - en gerelateerd aan de vorige punten - de aanwezigheid van uitkijkposten. Niet alleen om vanaf te jagen, maar ook in verband met het detecteren van predatoren. Voldoende hoge struiken en afrasteringen blijken positief voor de dichtheid van klauwieren in het algemeen (Yosef, 1994) en Grauwe Klauwieren in het bijzonder (Fornasari & Massa, 2000). Het plaatsen of aanleggen van uitkijkposten kan zo, in gebieden die geschikt lijken voor Grauwe Klauwieren, de druppel zijn om een paartje te verleiden tot territoriumvorming.

Tenslotte

Ik denk dat we de in 1999 gestelde vraag (Hustings & Esselink, 1999) inmiddels voorzichtig positief kunnen beantwoorden. Het zal echter voor een groot deel aan de inspanningen van terreinbeheerders liggen of de Grauwe Klauwier een definitieve plaats in het Limburgse land kan verwerven.

Dankwoord

Dank bij het samenstellen van dit artikel gaat uit naar Boena van Noorden voor het aanleveren van gegevens en Jan Joost Bakhuizen voor hetzelfde en voor het achter de voddens zitten van mijn persoon

teneinde dit artikel af te maken. Arjan Ovaa heeft het eindconcept van commentaar voorzien.

Literatuur

- Berg M., 2003.** Verschuivingen van areaalgrenzen van insecten onder invloed van een veranderend klimaat. Kennislink i.s.m. Expertise Centrum Biologie (NIBI). Kennislink.nl.
- van Berkel J.B.J.M., 1993.** Het inventariseren van Grauwe Klauwieren. Vogeljaar 41: 256-265.
- Boeren J., 2007.** Terugkeer van de Grauwe Klauwier op de Meinweg? Natuurhistorisch Maandblad 96: 149-153.
- Cramp S. & C.M. Perrins (eds.), 1993.** The Birds of the Western Palearctic 7. Oxford University Press, Oxford.
- van Dijk A.J., F. Hustings & M. van der Weide, 2004.** Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Fornasari L. & R. Massa, 2000.** Habitat or climate? Influences of environmental factors on the breeding success of the Red-Backed Shrike (*Lanius collurio*). The Ring 22, 1: 147-156.
- Geertsma M., H. van Berkel & H. Esselink, 2000.** Are high fitness values sufficient to maintain a Dutch population of the Red-backed Shrike (*Lanius collurio*)? The Ring 22, 1: 79-88.
- Glutz von Blotzheim U.N. & K.M. Bauer, 1993.** Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 13. Passeriformes. (Teil 4). Aula-Verlag GmbH, Wiesbaden.
- Hustings F. & J. Bekhuis, 1993.** Grauwe Klauwieren *Lanius collurio* in het Nederland van nu: restanten van een glorieuzer verleden? Vogeljaar 41: 2-17.
- Hustings F. & H. Esselink, 1999.** Heeft de Grauwe Klauwier in Limburg toekomstperspectief? Limburgse Vogels 10: 89-97.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006.** Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Kwak R. & J. Stronks, 1993.** Heeft de Grauwe Klauwier een toekomst in het kleinschalig cultuurlandschap? Vogeljaar 41: 20-25.
- Müller M., G. Pasinelli, K. Schiegg, R. Spaar & L. Jenni, 2005.** Ecological and social effects on reproduction and local recruitment in the red-backed shrike. Oecologia 143: 37-50.
- Nijssen M., 2003.** De Grauwe Klauwier in het Rijk van Nijmegen e.o. in de periode 1900-2002. Mourik 2003-2: 43-56.
- Panow E.N., 1983.** Die Würger der Paläarkt. Neue Brehm-Bücherei 557. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002.** Atlas van de Nederlandse Broedvogels, 1998-2000: Verspreiding, aantallen, verandering (Nederlandse fauna 5). Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV & EIS-Nederland, Leiden.
- Tryjanowski P. & S. Kuźniak, 1999.** Effect of research activity on the success of red-backed shrike *Lanius collurio* nests. Ornis Fennica 76: 41-43.
- Tryjanowski P., T.H. Sparks & H.Q.P. Crick, 2006.** Red-backed Shrike (*Lanius collurio*) nest performance in a declining British population: a comparison with a stable population in Poland. Ornis Fennica 83: 181-186.
- Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos & L. De Bruyn, 2005.** Vlaamse broedvogelatlas: resultaten, internationaal kader en toekomstperspectieven. Natuur.oriolus 71(1): 1-8.
- Vermeersch G., A. Anselin & K. Devos, 2006.** Bijzondere broedvogels in Vlaanderen in de periode 1994-2005. Mededeling van het instituut voor natuur en bosonderzoek [INBO.M.2006.2]. Brussel.
- Yosef R., 1994.** Evaluation of the Global Decline in the True Shrikes (Family Laniidae). The Auk 111(1): 228-233.

Ruud van Dongen, Taalstraat 162, 5261 BJ Vught

Broedvogels karteren in Nederweert

Twee methodes met elkaar vergeleken

Boena van Noorden & Thijs Loven

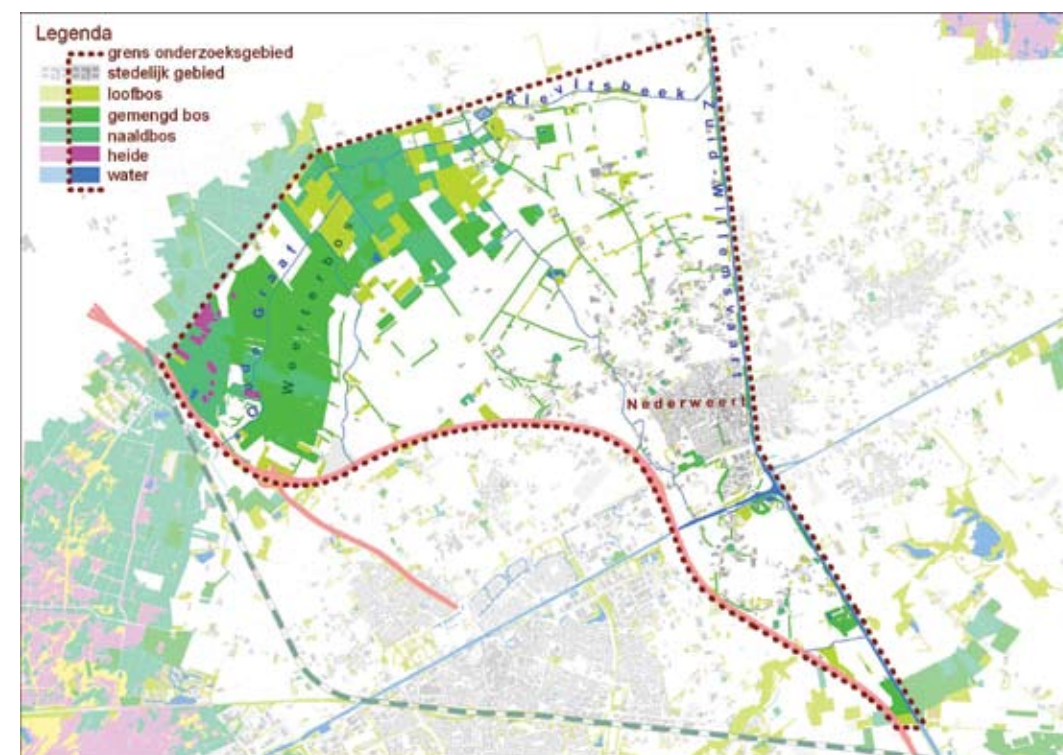
Zowel de Vogelwerkgroep Nederweert (VWG) als de Provincie Limburg (de Provincie) hebben een lange staat van dienst als het om broedvogelinventarisaties gaat. De VWG inventariseert sedert 1994 jaarlijks integraal het landelijke gebied binnen de gemeente Nederweert (exclusief de Grootte Peel), hetgeen tot diverse publicaties heeft geleid (o.a. Loven & Pahlplatz, 2003 en Loven, 2007). De Provincie brengt sedert 1990 de broedvogelbevolking van het buitengebied in kaart (o.a. Hustings et al., 2006). De VWG hanteert de gestandaardiseerde landelijke methode voor broedvogelkarteringen (van Dijk, 2004). Vanwege kostenoverwegingen en een andere doelstelling van het onderzoek gebruikt de Provincie een zelf ontwikkelde methodiek (Schols & Schepers, 1991). In

2006 werd een deel van de gemeente Nederweert zowel door de VWG als door de provincie onderzocht; een unieke gelegenheid om de resultaten van beide methodes met elkaar te vergelijken.

Materiaal en methode

Gebiedbeschrijving

Het onderzoeksgebied is geheel gesitueerd in de gemeente Nederweert. De gemeentegrens met Weert vormt de zuidelijke begrenzing, in westen en noorden is dat de provinciegrens met Noord-Brabant en in het oosten zijn de Zuid-Willemsvaart en het Kanaal Wessem-Nederweert de grens. De dorpskern van Nederweert is de enige bebouwing van betekenis en is niet onderzocht (figuur 1). De totale omvang van

Figuur 1. Begrenzing van het onderzoeksgebied

het studiegebied bedraagt ca. 3650 ha, waarvan 350 ha (bebouwing) niet is gekarteerd. Ongeveer vier-vijfde deel van het onderzochte gebied wordt door intensieve akkerbouw- en veeteeltbedrijven gebruikt. Bijna eenderde deel van het landbouwareaal wordt in beslag genomen door grasland en de rest door akkerbouw. Binnen de akkerbouw waren in 2005 in volgorde van afnemend aandeel maïs, granen, suikerbieten en aardappelen de belangrijkste gewassen (StatLine CBS 2007). Het Weerterbos is met ca. 600 ha het omvangrijkste natuurgebied, daarnaast is het moerasgebied de Kievitsloop in het noordwesten het enige natuurgebied van betekenis.

Broedvogelkartering

Methode Provincie Limburg

Door de Provincie is het studiegebied verdeeld in 15 telgebieden (kartereenheden). Daarvan zijn negen volledig en zes gedeeltelijk in het onderzoeksgebied gelegen. De telgebieden variëren in oppervlakte tussen de 163 en 490 ha. De oppervlakte van deze gebieden wordt bepaald door de verwachte vogeldichtheid. Hoe groter de dichtheid des te kleiner de kartereenheid, omdat tijdsbesteding bij hogere dichtheden toeneemt. Zo bevinden zich in moerasgebieden en kleinschalige landschappen hoge dichtheden, waardoor daar de telgebieden een kleinere oppervlakte hebben dan in de vogelarme grootschalige landbouwgebieden. Elk telgebied

wordt gedurende drie vroege ochtendbezoeken, vanaf een half uur vóór zonsopgang tot maximaal zes uur er na, volledig gekarteerd. Hierbij worden alle territoriumindicerende waarnemingen als zang en balts op een veldkaart ingetekend. De provinciale onderzoekers hanteren een “actieve” wijze van karteren. Dat wil zeggen dat niet alleen passief wordt geobserveerd welke soorten territoriaal gedrag vertonen. In geschikte habitats wordt actief gespeurd naar voor die habitats karakteristieke soorten. De waarnemer zal in dat geval stilstaan en een dergelijk stuk grondig bekijken. Daarbij wordt ook gelet op lok- en contactroepjes en getracht om niet zingende vogels (bijvoorbeeld paartjes) in beeld te krijgen. Na elk veldbezoek worden de waarnemingen van de veldkaarten overgenomen op soortkaarten, waaruit na afloop van het broedseizoen territoria worden afgeleid. Na afloop is de clustering door één persoon gecontroleerd. De methode is afgeleid van de uitgebreide territoriumkartering (Hustings et al., 1985) en wordt sedert het begin van de vlakdek-kende provinciale broedvogelkartering toegepast. De clustercriteria van de Provincie zijn soepeler dan die gehanteerd door de VWG, doordat voor sommige soorten waarnemingen vóór de datumgrens en van (niet territoriale) individuen binnen de datumgrens worden meegeteld. Voor meer details in de wijze van interpretatie wordt verwezen naar Schols & Schepers (1991). De kartering werd door 9 verschillende personen uitgevoerd.

Grasmus, De Grootte Peel,
20 mei 2006 (M. Heuts)

Tabel 1. Vergelijking van een aantal inventarisatiekenmerken van de Vogelwerkgroep Nederweert en de Provincie Limburg in 2006. (z.o. = zonsopgang)

	aantal bezoeken	onderzoeksintensiteit		gemiddelde starttijd	gemiddelde eindtijd
		totaal	per bezoek	(min. vóór z.o.)	(min. na z.o.)
Vogelwerkgroep Nederweert	5-8 (gem. 6,8)	4,60	0,66 (min./ha)	5	3 uur 31 min
Provincie Limburg	3	4,53	1,51 (min./ha)	21	6 uur 47 min

Dagroefvogels en schemer- en nachactieve soorten als rallen, Houtsnip *Scolopax rusticola*, Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus* en uilen zijn niet in de vergelijking van beide methodieken meegenomen. Dat geldt uiteraard ook voor de soorten die niet door beide partijen kwantitatief zijn gekarteerd. Eveneens is de Fuut *Podiceps cristatus* niet in de vergelijking meegenomen omdat het Kanaal Wessem-Nederweert op de grens van het onderzoeksgebied ligt. De Provincie heeft de oost- en westoever in twee verschillende jaren onderzocht, waardoor vergelijking met de gegevens van de VWG (beide oevers in 2006 onderzocht) moeilijk is.

Methode Vogelwerkgroep Nederweert

De VWG hanteert de landelijke gestandaardiseerde methode, zoals die wordt gehanteerd door SOVON (van Dijk, 2004). Er zijn hiertoe tussen de 5 en 8 vroege ochtendbezoeken gebracht waarbij alle territoriumindicerende waarnemingen op veldkaart zijn ingetekend. Na elk bezoek zijn de veldgegevens op soortkaarten overgezet en na afloop van het broedseizoen zijn deze op de soortenkaarten geclusterd tot territoria. De voor het clusteren benodigde fusieafstanden (bij niet-uitsluitende waarnemingen) liggen bij de VWG bij veel soorten wat lager dan bij de Provincie. Dit kan tot een groter aantal territoria bij de VWG leiden. Na afloop is de clustering door één persoon gecontroleerd. Het te karteren gebied is door de VWG ingedeeld in negen telgebieden, variërend in grootte van 257 tot 750 ha. De indeling van de telgebieden is gebaseerd op de verwachte vogeldichtheid én op de bereikbaarheid bepaald door natuurlijke grenzen. Het onderzoek van de VWG werd uitgevoerd door 13 verschillende waarnemers.

Vergelijking van de bezoekgegevens

De totale gemiddelde inventarisatie-intensiteit van de Provincie en de VWG bedroeg respectievelijk 4,53 en 4,60 minuten per ha. Per bezoek ligt de

inventarisatie-intensiteit van de Provincie een stuk hoger dan bij de VWG, namelijk 1,55 tegen 0,66 minuten per ha. Dit verschil is onder andere te verklaren omdat de lijst van kwalitatief en kwantitatief te onderzoeken soorten bij de Provincie veel uitgebreider is dan die van de VWG. De Provinciale karteerders startten de kartering gemiddeld 21 minuten voor zonsopgang en beëindigden die gemiddeld 6 uur en 47 minuten er na. Voor VWG Nederweert bedroegen deze cijfers respectievelijk 5 minuten voor zonsopgang en 3 uur 31 minuten er na. In tabel 1 worden de bezoekgegevens met elkaar vergeleken.

Samengevat zijn de verschillen tussen beide methodes, de wijze van karteren ('actief' door de Provincie), het aantal bezoeken, de inventarisatieintensiteit per bezoek, het begin- en eindtijdstip en het verschil in interpretatiecriteria.

Berekening trefkans

In Hustings et al. (1985) is voor een groot aantal zangvogels de gemiddelde trefkans per bezoek weergegeven. Aan de hand van deze gemiddelde trefkans kan de trefkans na één, twee, drie, etc. bezoeken worden berekend (Kwak & Meijer, 1985). Hiertoe is de volgende formule gebruikt: $P_n = 100(1 - T_k)^n$. P_n is het percentage territoria van een soort in een gebied dat ten minste éénmaal is waargenomen na een n-aantal geldige bezoeken. T_k is de gemiddelde trefkans over de geldige inventarisatieperiode. Deze gemiddelde trefkans is ontleend aan de waarden die gevonden zijn in het uitgebreide veldonderzoek dat voor de publicatie van Hustings et al. (1985) is uitgevoerd. Aangenomen wordt dat deze waarde een constante is. n = het aantal geldige bezoeken. Het gevonden verschil in trefkans is dus enkel gebaseerd op het verschil in het aantal geldige bezoeken. In tabel 2 is het verschil in trefkans weergegeven voor de VWG en de Provincie. De verwachting is dat bij soorten met een lage trefkans de VWG meer territoria zal lokaliseren dan de Provincie, omdat de VWG meer bezoeken heeft gebracht.

Tabel 2. Vergelijking van de resultaten verkregen door de Vogelwerkgroep Nederweert (VWG) en de Provincie Limburg (Provincie) in 2006. Tevens zijn de verschillen in gemiddelde trefkans op basis van het aantal geldige bezoeken (tussen haakjes) weergegeven (naar Hustings et al, 1985).

soort	aantal VWG	aantal Provincie	verschil in %	gemid.trefkans VWG (%)	gemid.trefkans Provincie (%)	verschil door trefkansverschil	provincie crit. soepeler
Putter	0	1	oneindig	-	-	-	-
Fluiter	1	8	-700,00	79,5 (3)	65,2 (2)	nee	ja
Bonte Vliegenvanger	3	11	-266,67	90,2 (4)	68,6 (2)	nee	ja
Gekraagde Roodstaart	4	13	-225,00	81,5 (3)	67,5 (2)	nee	ja
Rietgors	5	11	-120,00	87,9 (4)	79,5 (3)	nee	nee
Boomleeuwerik	1	2	-100,00	99,6 (7)	90,3 (3)	nee	nee
Kleine Plevier	1	2	-100,00	-	-	-	-
Zwarte Roodstaart	8	16	-100,00	87,9 (4)	79,5 (3)	nee	ja
Veldleeuwerik	13	20	-53,85	98,2 (6)	86,7 (3)	nee	nee
Nijlgans	2	3	-50,00	-	-	-	-
Wulp	6	9	-50,00	-	-	-	-
Kleine Karekiet	47	67	-42,55	73,8 (3)	36,0 (1)	nee	ja
Nachtegaal	3	4	-33,33	90,3 (3)	78,8 (2)	nee	nee
Blauwborst	8	10	-25,00	98,0 (6)	73,0 (2)	nee	ja
Boomklever	35	43	-22,86	96,9 (7)	77,3 (3)	nee	nee
Zomertortel	17	19	-11,76	85,2 (4)	61,6 (2)	nee	nee
Grasmus	134	139	-3,73	91,5 (4)	70,8 (2)	nee	ja
Appelvink	2	2	0,00	87,8 (7)	59,5 (3)	geen verschil	nee
Bosrietzanger	29	29	0,00	80,5 (3)	42,0 (1)	geen verschil	ja
Canadese Gans	1	1	0,00	-	-	-	-
Grote Gele Kwikstaart	1	1	0,00	-	-	-	-
Ijsvogel	1	1	0,00	-	-	-	-
Scholekster	7	7	0,00	-	-	-	-
Zwarte Specht	7	7	0,00	93,3 (7)	68,6 (3)	geen verschil	ja
Grote Lijster	19	17	10,53	90,9 (7)	64,2 (3)	ja	ja
Wielewaal	17	15	11,76	85,9 (3)	48,0 (1)	ja	nee
Goudvink	15	13	13,33	-	-	-	-
Geelgors	43	36	16,28	96,6 (6)	76,2 (3)	ja	nee
Roodborsttapuit	42	34	19,05	96,1 (7)	75,0 (3)	ja	nee
Groene Specht	14	11	21,43	79,0 (7)	48,8 (3)	ja	nee
Dodaars	4	3	25,00	-	-	-	-
Gele Kwikstaart	42	28	33,33	91,6 (5)	62,8 (2)	ja	nee
Grutto	3	2	33,33	-	-	-	-
Boompieper	72	45	37,50	96,9 (5)	75,0 (2)	ja	nee
Kruisbek	5	3	40,00	-	-	-	-
Patrijs	58	34	41,38	80,8 (7)	50,7 (3)	ja	ja
Kleine Bonte Specht	26	15	42,31	70,5 (7)	40,7 (3)	ja	nee
Braamsluiper	2	1	50,00	78,6 (4)	53,8 (2)	ja	nee
Vuurgoudhaan	3	1	66,67	72,5 (3)	57,8 (2)	ja	ja
Graspieper	2	0	100,00	92,5 (6)	72,5 (3)	ja	nee
Grauwe Gans	1	0	100,00	-	-	-	-
Kwartel	1	0	100,00	-	-	-	-

Resultaten

In tabel 2 zijn de verschillen in het aantal gevonden territoria weergegeven. De soorten in de tabel zijn gerangschikt naar de mate waarin de aantallen van de VWG verschillen met die van de Provincie. Daarbij staan bovenaan de soorten waarbij de Provinciale aantallen hoger liggen en onderaan zijn de soorten

weergegeven waarbij de VWG hogere aantallen gevonden heeft. Hoe dichter bij het midden van de tabel hoe meer de resultaten overeenkomen. Op basis van best practical judgement wordt aangenomen dat afwijkingen van 20% en minder binnen de ruis van het onderzoek liggen en niet veroorzaakt worden door de verschillen in methodiek. Van de 44 soorten die

worden vergeleken, zijn er 14 waarbij de afwijking minder dan 20% is. Zelfs exact dezelfde aantallen werden gevonden voor Appelvink *Coccothraustes coccothraustes*, Bosrietzanger *Acrocephalus palustris*, Canadese Gans *Branta canadensis*, Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea*, Ijsvogel *Alcedo atthis*, Scholekster *Haematopus ostralegus* en Zwarte Specht *Dryocopus martius*. De overige zeven soorten, die min of meer dezelfde aantallen laten zien, zijn Zomertortel *Streptopelia turtur*, Grasmus *Sylvia communis*, Grote Lijster *Turdus viscivorus*, Wielewaal *Oriolus oriolus*, Goudvink *Pyrrhula pyrrhula*, Geelgors *Emberiza citrinella* en Roodborsttapuit *Saxicola rubicola*.

Bij 15 soorten worden door de Provinciale karteerders hogere aantallen vastgesteld. Bij soorten waar het om slechts één of twee territoria gaat, Putter *Carduelis carduelis*, Boomleeuwerik *Lullula arborea* en Kleine Plevier *Charadrius dubius*, speelt het toeval een grote rol en kan weinig waarde aan de verschillen worden gehecht. Voor de overige soorten is de trefkans bij de karteerders van de VWG groter, dit kan het verschil dus ook niet verklaren. Wat wel een rol speelt is dat de Provincie bij Fluiter *Phylloscopus sibilatrix*, Bonte Vliegenvanger *Ficedula hypoleuca*, Gekraagde Roodstaart *Phoenicurus phoenicurus*, Zwarte Roodstaart *Phoenicurus ochruros*, Kleine Karekiet *Acrocephalus scirpaceus* en Blauwborst *Luscinia svecica* soepelere clustercriteria hanteert. Zo worden bij de Provincie éénmalige waarnemingen van niet-territoriaal gedrag vertonende vogels binnen

de datumgrens als territorium opgevoerd (geldt voor Bonte Vliegenvanger, Gekraagde Roodstaart, Zwarte Roodstaart, Kleine Karekiet en Blauwborst). Bij de Fluiter leidt een zingende vogel of waarneming van een paar vóór de datumgrens tot een territorium. Voor de VWG geldt dat een minder volledige kennis van het hele repertoire zang- en vooral roepgeluiden van Bonte Vliegenvanger en Gekraagde Roodstaart ongetwijfeld tot een ondertelling van het aantal territoria leidt. Zo kunnen alarmroepen van vogels met een nest door de VWG deels niet herkend of genoteerd zijn als territoriumindicierend. Van de 11 door de Provincie gevonden Bonte Vliegenvanger-territoria zijn er vier door de soepelere criteria tot stand gekomen. Bij de Gekraagde Roodstaart zijn dat zes van de 13 territoria. Van de 67 door de Provincie gevonden territoria van de Kleine Karekiet hebben het er 13 'gehaald' door de soepelere criteria. Van de Blauwborst werden alle 10 territoria gebaseerd op zang binnen de datumgrenzen. Zeker bij de Fluiter zijn de criteria van de Provincie wellicht te soepel en wordt een substantieel aantal doortrekkers als broedvogel opgevoerd. Zo werden van de acht territoria er slechts drie onderscheiden op basis van waarnemingen van na de datumgrens van 15 mei. Voor de geconstateerde verschillen bij Rietgors *Emberiza schoeniclus*, Veldleeuwerik *Alauda arvensis*, Wulp *Numenius arquata*, Nachtegaal *Luscinia megarhynchos* en Boomklever *Sitta europaea* kunnen hooguit verschillen in ervaring en scherpte van de karteerders een rol hebben gespeeld.

Fluiter, Venlo,
18 mei 2005 (P. Palmén)

Bij 13 soorten vonden de leden van de VWG hogere aantallen dan de karteerders van de Provincie. Bij al deze soorten zal een verschil in trefkans een rol hebben gespeeld, die voor de VWG 20-30% hoger lag (tabel 2). Opvallend groot zijn de verschillen bij Gele Kwikstaart *Motacilla flava*, Boompieper *Anthus trivialis*, Patrijs *Perdix perdix* en Kleine Bonte Specht *Dendocopos minor*. Het grote verschil bij de Patrijs is te verklaren doordat door de VWG één tot drie avondbezoeken zijn gebracht aan het agrarisch gebied. Door de Provincie is dit niet gedaan. Deze aanvullende gegevens zijn wel gebruikt voor de bepaling van het aantal territoria van de VWG. De roepactiviteit van de Patrijs piekt in de ochtend- en avondschemering. Bij de Gele Kwikstaart, de Boompieper en Kleine Bonte Specht is vermoedelijk een deel van de hogere aantallen van de VWG te verklaren door het gebruik van kleinere fusieafstanden. Bij de Gele Kwikstaart en de Kleine Bonte Specht bedragen deze voor de VWG 300 meter en voor de Provincie 500 meter. Voor de Boompieper zijn die verschillen respectievelijk 200 en 250 meter. De verschillen zijn echter te groot om het geheel aan andere fusieafstanden toe te schrijven.

Vanwege de lage aantallen vogels moet aan de verschillen bij Dodaars *Tachybaptus ruficollis*, Grutto *Limosa limosa*, Kruisbek *Loxia curvirostra*, Braamsluiper *Sylvia curruca*, Grauwe Gans *Anser anser* en Kwartel *Coturnix coturnix* niet te veel waarde worden gehecht.

Discussie

Helemaal nieuw is de vergelijking tussen de methode van de Provincie en die van de uitgebreide territoriumkartering niet. In 1990 is een indirecte vergelijking gemaakt door uit de 10 bezoeken die door de Vogelwerkgroep de Peel aan de Mariapeel er drie te selecteren en die volgens de provinciale criteria te clusteren (Schols & Schepers, 1991). De invloed van het verschil in ervaring en kennis tussen de karteerders van deze vogelwerkgroep en die van de Provincie wordt hiermee dus niet in beeld gebracht. Er mag worden verwacht dat bij een daadwerkelijke provinciale kartering van de Mariapeel een deel van de vastgestelde aantallen hierdoor hoger zou zijn uitgevallen. In tabel 3 zijn de verschillen in de aantallen van beide vogelwerkgroepen met die van de Provincie met elkaar vergeleken. Voor 7 van de 16 soorten die worden vergeleken zijn de verschillen van beide vogelwerkgroepen vergelijkbaar met

Tabel 3. Vergelijking van de verschillen in resultaat van de broedvogelkartering tussen de provinciale methode en de uitgebreide territoriumkartering door respectievelijk VWG de Peel (Mariapeel 1990) en VWG Nederweert (deel van Nederweert 2006). Let op! De vergelijking tussen de resultaten van VWG de Peel en de Provincie is indirect en dus niet hetzelfde als die tussen VWG Nederweert en de Provincie (zie tekst).

	VWG Peel	VWG Nederweert
Blauwborst	-	--
Boompieper	++	++
Bosrietzanger	++	0
Dodaars	-	+
Fluiter	+	----
Geelgors	++	+
Gekraagde Roodstaart	+	----
Grasmus	++	0
Graspieper	--	++++
Grote Lijster	+	+
Kleine Bonte Specht	++	++
Kleine Karekiet	+	--
Rietgors	0	----
Roodborsttapuit	++	+
Wielewaal	++	+
Zomertortel	++	-
----	vogelwerkgroep > 100% minder dan Provincie	
---	vogelwerkgroep 51 tot 100% minder dan Provincie	
--	vogelwerkgroep 21 tot 50% minder dan Provincie	
-	vogelwerkgroep 6 tot 20% minder dan Provincie	
0	verschil tussen vogelwerkgroep en Provincie minder dan 6%	
+	vogelwerkgroep 6 tot 20% meer dan Provincie	
++	vogelwerkgroep 21 tot 50% meer dan Provincie	
+++	vogelwerkgroep 51 tot 100% meer dan Provincie	
++++	vogelwerkgroep > 100% meer dan Provincie	

die van de Provincie. Voor Bosrietzanger, Fluiter, Gekraagde Roodstaart, Grasmus, Kleine Karekiet, Rietgors en Zomertortel laat VWG de Peel hogere aantallen zien en VWG Nederweert juist lagere. Voor Graspieper *Anthus pratensis* en Dodaars is dat net andersom. Hierbij zijn Fluiter, Gekraagde Roodstaart en Rietgors de meest afwijkende soorten tussen de twee vogelwerkgroepen. Voor vroege starters als Bosrietzanger, Gekraagde Roodstaart, Kleine Karekiet en Rietgors hebben de leden van VWG de Peel een voordeel omdat de telgebieden kleiner zijn en ze vroeger in de ochtend zijn begonnen. Het verschil bij de overige soorten is moeilijk verklaarbaar.

De resultaten kunnen ook worden beschouwd in het licht van de lengte van zangpiek en de variatie in de zangactiviteit over de ochtend (tabel 4). Voor een groot deel vertaalt zich dit ook in de gemiddelde

Tabel 4. Verschillen in zangactiviteit over de ochtend (naar Hustings et al. 1985). Zowel de lengte van de zangpiek (tot maximaal 4 uur) als de variatie van zangactiviteit (vanaf het begin van de zangpiek) in de ochtend zijn weergegeven. De soorten zijn gerangschikt van lage naar hoge zangpiek.

Soort	lengte zangpiek (uur)	max. variatie zangactiviteit
Geelgors	4	10%
Veldleeuwerik	4	10%
Gekraagde Roodstaart	4	15%
Grasmus	3,5	20%
Grote Lijster	3,5	20%
Boomklever	3,5	25%
Wielewaal	3	15%
Kleine Bonte Specht	3	15%
Appelvink	3	20%
Vuurgoudhaan	2,5	10%
Boompieper	2	20%
Bonte Vliegenvanger	2	25%
Zomertortel	1,5	20%
Zwarte Roodstaart	1,5	50%
Groene Specht	1	20%

trefkans, want hoe langer en constanter een soort over de ochtend zingt des te groter is de trefkans per bezoek. Van de soorten bovenaan in tabel 3 mag worden verwacht dat door de Provincie een groot deel van de territoria wordt opgespoord en dat de verschillen met de VWG klein zullen zijn. De Provincie karteert immers langer door in de ochtend.

Voor de Geelgors gaat dit op. Van Veldleeuwerik en Gekraagde Roodstaart werden door de Provincie wel veel territoria gevonden, maar door de VWG minder. Bij de, heel vroeg met zingen startende, Gekraagde Roodstaart speelt het gemiddeld later beginnen van de VWG een rol in de door hen gevonden lagere aantallen. Van de soorten met een korte zangpiek en/of groot verschil in activiteit over de ochtend mag worden verwacht dat de Provincie hiervan minder territoria vindt. Bij Groene Specht *Picus viridis* gaat dit inderdaad op, maar bij Zwarte Roodstaart vind je het tegenovergestelde. Hier wreekt zich het feit dat de VWG gemiddeld later in ochtend begint met karteren, waardoor de korte zangpiek van deze erg vroeg startende soort grotendeels gemist is. De soepelere interpretatiecriteria van de Provincie hebben bij deze soort nauwelijks een rol gespeeld. Van de 16 territoria van de Zwarte Roodstaart is slechts één tot stand gekomen, die bij toepassing van de criteria van de VWG buiten de boot zou vallen.

Bij veel soorten speelt de betere terreinkennis van de VWG een rol. Dit geldt zeker als tellers steeds elk jaar hetzelfde gebied tellen. Veel soorten keren immers in het volgende broedseizoen naar dezelfde plekken terug. Extra alertheid op zo'n plek voor een bepaalde soort levert vaak iets op. Bij soorten als Grutto, Roodborsttapuit, Grote Gele Kwikstaart en IJsvogel gaat dit waarschijnlijk op. Voor de niet in dit onderzoek betrokken roofvogels geldt dit zeer zeker.

Patrijs, De Groote Peel, 2 juli 2006 (M. Heuts)

Geelgors, Sibbe, 24 januari 2006, (O. Plantema)

Conclusie

De resultaten van beide methodes laten op kwalitatief gebied een zeer overeenkomstig beeld zien. Vrijwel alle soorten zijn door beide partijen gevonden. Maar ook in kwantitatieve zin komen de aantallen vaak verrassend dicht bij elkaar. Er zijn wel enkele uitzonderingen, die terug te voeren zijn op verschillen in trefkans, aanvangstijdstip, tijdsduur van het territoriumindicerend gedrag en kennis. Bij soorten met een lage trefkans zijn leden van VWG Nederweert in het algemeen in het voordeel. Het vroeger in de ochtend beginnen zal de resultaten van de VWG voor de vroeg startende zangers opkrikken. Bij een aantal soorten is een niet uit te vlakken factor de ervaring en het niveau van de verschillende onderzoeksteams. De verschillen en overeenkomsten tussen de onderzoeksresultaten leveren dus waardevol en verhelderend discussiemateriaal op. Bijkomend voordeel is dat bij de interpretatie en publicatie van de resultaten rekening kan worden gehouden met hiaten in het onderzoek. Dit komt het realiteitsgehalte van beide methodieken ten goede.

De medewerkers van de Provincie zijn betaalde beroepskrachten die na een strenge selectieprocedure worden aangesteld en vaak al meer dan 10 jaar ervaring hebben met grootschalige karteringen. De leden van Vogelwerkgroep Nederweert doen het niet

beroepsmatig, maar wel met veel enthousiasme en een enorm doorzettingsvermogen. In heel Limburg is er geen enkele VWG die het voor elkaar krijgt om al vele jaren een complete gemeente integraal te karteren en bovendien daar regelmatig en uitgebreid over te rapporteren. Een voorbeeld dat navolging verdient!

Dankwoord

De auteurs danken op eerste plaats alle waarnemers die een bijdrage hebben geleverd aan het veldwerk 2006. Voor de Vogelwerkgroep Nederweert waren dat Theu Beyes, Theu Briels, Henk Fiddelaars, Jack van de Heuvel, Frans Heynen, Jan Janssen, Frans Orbon, Anton Panhuysen, Jos Reemers, Theu Reemers, Harrie Vossen en Riet van de Wouw. Het Provinciale team bestond uit Wil Beeren, Huub Don, Nicky Hulsebosch, Raymond Pahlplatz, Hans Potters, Willem Steenge, Piet van Tilburg, Dick Veenendaal en Bart Veenstra. Door hun bijdrage is inzicht verkregen tussen beide methodieken en kan het onderzoek op punten worden verfijnd en verbeterd. Verder worden de terreinbeheerders instanties, Stichting Het Limburgs Landschap en Staatsbosbeheer, bedankt voor de toestemming om hun terreinen te mogen inventariseren. Tot slot willen we Bart Veenstra bedanken voor het vervaardigen van de overzichtskaart.

Literatuur

- van Dijk A.J., 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Hustings M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen, 1985. Vogelinventarisatie. Natuurbeheer in Nederland, 3. Pudoc, Wageningen/Vogelbescherming, Zeist.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Kwak R.G.M. & R. Meijer, 1985. Interpretatiecriteria voor broedvogelinventarisaties met de territoriumkartering. Limosa 58: 97-108.
- Loven T., 2007. Zeldzame en schaarse broedvogels van Nederweert in 2006. Uitgave Vogelwerkgroep Nederweert.
- Loven M.M.H. & R.A.J. Pahlplatz, 2003. Broedvogels van Nederweert. 10 jaar onderzoek naar zeldzame en schaarse broedvogels. Vogelwerkgroep Nederweert, Nederweert.
- Schols R. & F. Schepers, 1991. De broedvogels van het noordelijk Peelgebied (Avifaunakartering Limburg deelgebied I, 1990). Provincie Limburg, Bureau Landelijk Gebied, Maastricht.

Boena van Noorden, Provincie Limburg, afdeling Landelijk Gebied, Postbus 5700, 6202 MA Maastricht
Thijs Loven, Vogelwerkgroep Nederweert, Nassaustraat 2, 6031 AM Nederweert

De Brunsummerheide, verdwijnende en terugkerende broedvogels

Hans van de Laar & Tom Zeegers

Door de aanwezigheid van meerdere landschapsvormen, hoogteverschillen en diverse biotopen, is de Brunsummerheide een natuurgebied met hoge landschappelijke waarde en voor vogels een interessant gebied. Samen met de Schinveldse Bossen vormt het in Zuid-Limburg een bolwerk voor het broedsucces voor meerdere vogelsoorten (Hustings *et al.*, 2006). Sinds 2001 wordt in het noordelijke gedeelte van dit natuurgebied een BMP-B inventarisatie uitgevoerd en sinds 2006 worden ook in het zuidelijke gedeelte de bijzondere broedvogelsoorten geïnventariseerd. Oudere vogelinventarisaties zijn goed gedocumenteerd door Van der Mast (1983) en vooral Hustings (1996). Hoog tijd dus om de recentere broedvogelwaarnemingen van de Brunsummerheide te publiceren.

Beschrijving gebied

De Brunsummerheide, omgeven door de gemeenten Heerlen, Landgraaf en Brunsum in de randstad Oostelijke Mijnstreek (circa 300.000 inwoners), is het enige grote heidegebied dat Zuid-Limburg rijk is. De ondergrond van dit bijzondere natuurgebied

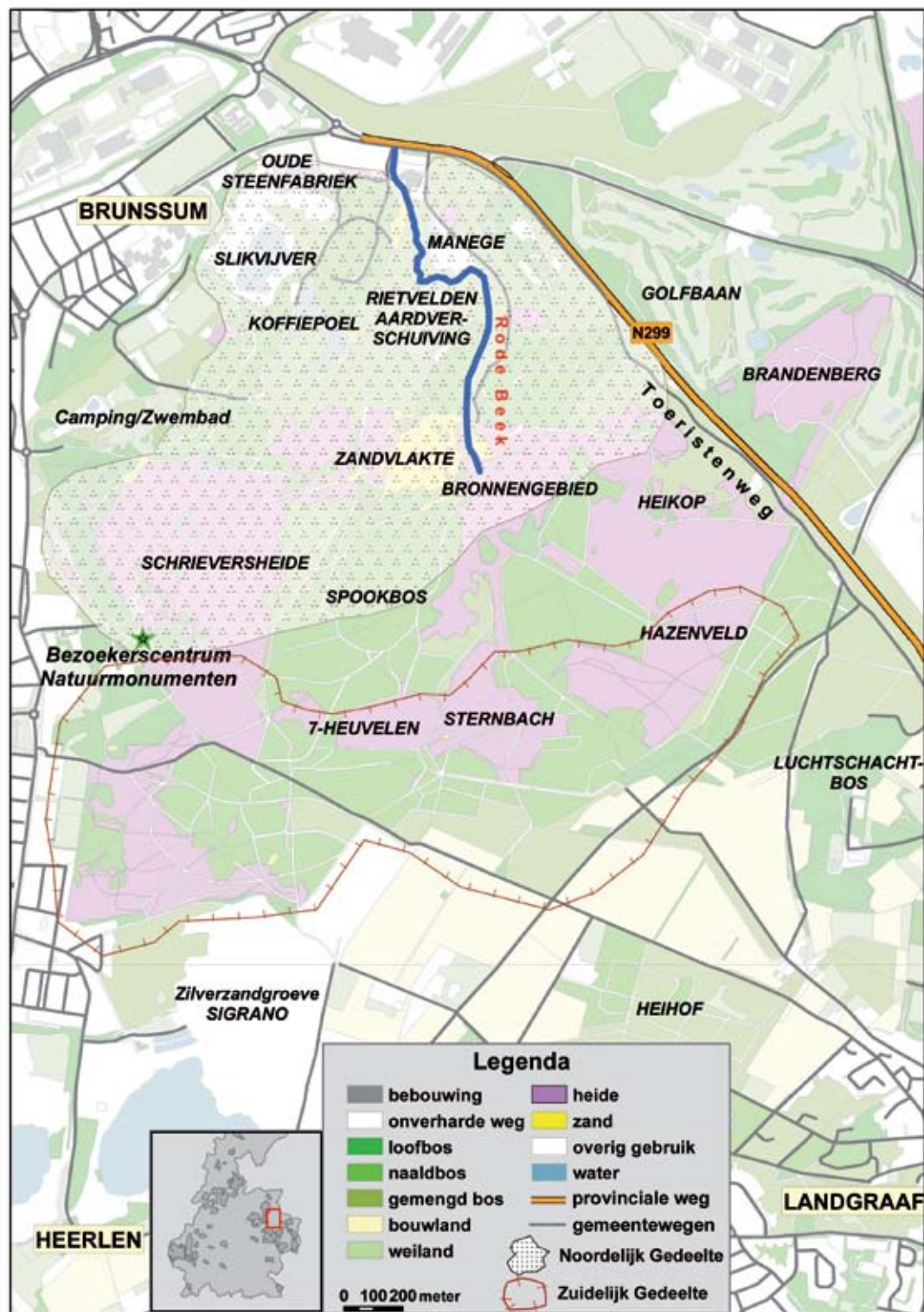
bestaat uit relatief oude geologische afzettingen (voornamelijk zanden en grinden uit het Mioceen en Plioceen). Daardoor is dit heidegebied zeer uniek voor Nederland (Van der Mast, 1983; Kuyl, 1965; Van de Laar, 2005). Verder wordt het gebied doorsneden door de Feldsbiss, de grootste tektonische verschuiving van Limburg, die het grote reliëfverschil (tussen 70 en 150 meter boven N.A.P) deels veroorzaakt.

De oppervlakte van ongeveer 500 hectare bestaat uit bos (grotendeels Grove Den *Pinus sylvestris*), droge en in mindere mate ook natte heide en bevat verder het brongebied van de Rode Beek, welke van hieruit in noordelijke richting verder stroomt naar Schinveld. Het heideareaal in het gebied van de Brunsummerheide en de Schinveldse Bossen had in 1937 nog een oppervlakte van meer dan 650 hectare waarvan, onder andere door verbossing, op de Brunsummerheide in 1971 nog een kleine 200 hectare over was. In 2003 was dit areaal verder geslonken tot ongeveer 160 hectare.

Een uitgebreidere beschrijving van de Brunsummerheide is te vinden in de publicaties van Hustings (1996), Van der Mast (1983) en Van den Broek en Gilissen (2003).

Brunsummerheide,
2 september 2006
(H. van de Laar)

Historie

Het is nog een wonder dat het gebied de huidige status van natuurgebied heeft bereikt, want een deel van de Brunssummerheide is in het begin van de vorige eeuw omgewoeld bij het zoeken naar en exploiteren van brandstoffen en andere grondstoffen (bruinkool, zand, grind, klei). Tot ver in de jaren tachtig van de vorige eeuw waren nog diverse groeves in bedrijf. De Koffiepoel, de slikvijver en andere opvallende landschappelijke overgangen zijn hiervan nog steeds stille getuigen.

Vanaf het moment dat er in deze regio op grote schaal steenkool werd gedolven, werden de bruinkoolgroeves minder interessant en werd een groot gedeelte van het gebied beplant met Grove Den, waarvan de boomstammen als stutten moesten gaan dienen in de mijnbouw. Vanaf 1950 tot 1970 diende de heide als militair oefenterrein, wat zich manifesteerde in militair verkeer (o.a. tanks) en het graven van schuttersputjes. Dit gebeurde niet heel erg intensief, zoals op sommige delen op de Veluwe en in Noord-Brabant het geval is. In 1972 startte het Recreatieschap Oostelijk Zuid-Limburg met haar beheertaak op de Brunssummerheide en de Schinveldse Bossen. Op basis van de destijds geïnventariseerde natuurwaarden en de toenemende recreatiedruk werden de militaire activiteiten in 1974 beëindigd. In 1976 was het gehele gebied in beheer of in eigendom van het Recreatieschap. Later ging de zorg van dit gebied over naar het Streekgewest Oostelijke Mijnstreek en vervolgens, vanaf 1995, ging Vereniging Natuurmonumenten het gebied beheren. Uiteindelijk in 2005, na lange tegenwerking door onder andere de gemeente Brunssum, werd de zorg van alle terreinen van de Brunssummerheide overgedragen aan Natuurmonumenten. Het huidige beheer is gericht op het behoud en herstel van het areaal heide en het bewaren en uitbreiden van de landschappelijke variatie. De monotone Grove Dennenbossen worden gedund en verjonging van Grove Den op de heideterreinen wordt zoveel mogelijk verwijderd. In de grotere boscomplexen worden open plekken gecreëerd en op diverse plaatsen worden aan de bosranden geleidelijke overgangen gemaakt. Verder worden de heideterreinen jaarlijks begraasd door een kudde schapen met een grootte van 120-150 dieren.

Figuur 1. Kaart Brunssummerheide

Vogelinventarisaties in vroegere jaren

De beschrijving van de avifauna van de Brunssummerheide uit de jaren 1972 tot en met 1996 (en enkele decennia daarvoor) komt goed naar voren in de publicaties van vooral Hustings (1996) en Van der Mast (1982). Het is nu bijna onvoorstelbaar dat er tot in de tachtiger jaren van de vorige eeuw Tapuiten *Oenanthe oenanthe* en heel wat Nachtzwaluwen *Caprimulgus europaeus* op de Brunssummerheide broedden en dat er regelmatig voorjaarswaarnemingen waren van Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus*. In 1984 leek het met laatstgenoemde soort serieus te worden, met baltende en in het moeras roepende vogels. In een wat grijzer verleden stonden zelfs Duinpieper *Anthus campestris* en Wulp *Numenius arquata* op de broedvogellijst.

F. Hustings (1996) heeft hier in de jaren 1975 tot 1996 maar liefst 100 soorten vastgesteld als zekere of waarschijnlijke broedvogel. In deze periode verdwenen achtereenvolgens 11 soorten als min of meer regelmatige broedvogel: Kuifleeuwerik *Galerida cristata*, Braamsluiper *Sylvia curruca*, Goudvink *Pyrrhula pyrrhula*, Nachtzwaluw, Oeverzwaluw *Riparia riparia*, Kleine Plevier *Charadrius dubius*, Tapuit, Veldleeuwerik *Alauda arvensis*, Roodborsttapuit *Saxicola rubicola* en Graspieper *Anthus pratensis*. In de jaren 1978-1982 werden door Hustings, Schepers en van der Mast maar liefst 144 verschillende vogelsoorten waargenomen, waaronder ook de zeldzame Ortolaan *Emberiza hortulana*.

Recente vogelinventarisaties

Vanaf 1998 zijn er door leden van de Vogelwacht Limburg en de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg in het gebied van de Brunssummerheide vogels geteld in het kader van de voorbereiding en uitvoering van het SOVON Atlasproject Broedvogels. Dit resulteerde voor het atlasblok 60-54 in een voor Zuid-Limburg ongekend aantal van 108 soorten broedvogels (SOVON, 2002).

Sinds 2001 worden er bijzondere broedvogels geïnventariseerd in het noordelijke gedeelte van de Brunssummerheide door de vogelwerkgroep Heihof van de Vogelwacht Limburg (H. van de Laar) en vanaf 2002 gebeurt dat in een BMP-B proefvlak (zie figuur 1). Daartoe worden er vanaf 2002 elk jaar negen vroege ochtendrondes gelopen en één zomeravond/vroege nachtronde.

Tot 2006 werd tussendoor ook een groot gedeelte van de overige Brunssummerheide zo goed mogelijk gecontroleerd op bijzondere broedvogels en vanaf dat jaar wordt deze categorie vogels ook in dit gedeelte geïnventariseerd (T. Zeegers, figuur 1).

Bij het vergelijken van de aantallen territoria met de inventarisaties van Hustings dient ermee rekening gehouden te worden dat tot 2005 voor het merendeel gegevens uit het noordelijke deel bekend zijn. Vanaf 2006 wordt ook een gedeelte van het zuidelijke deel geïnventariseerd. Echter, er blijft een aanzienlijk gedeelte over waar niet geïnventariseerd wordt, maar wel af en toe naar vogels wordt gezocht (Luchtschachtbos, Heikop, Heihof, agrarisch tussen-gebied) en een gedeelte waar nauwelijks wordt gekeken (Brandenberg, Golfbanen). In het Heihof-gebied wordt er wel naar vogelsoorten gezocht, zij het met een veel lagere frequentie.

Van de 11 verdwenen regelmatige broedvogelsoorten uit de inventarisatieperiode van Hustings, zijn vanaf 1999 Roodborsttapuit, Nachtzwaluw en Graspieper teruggekeerd.

Karakteristieke soorten van de Brunssummerheide

Bij de bespreking van onderstaande vogelsoorten van de Brunssummerheide staan steeds vermeldingen van waarnemingen uit vroegere jaren. Deze data zijn grotendeels afkomstig uit de publicatie van Hustings (1996).

Zwarte Specht *Dryocopus martius*

Gedurende de periode 1975 tot en met 1996 was de Zwarte Specht een regelmatige broedvogel. Het maximum aantal broedparen bedroeg 5 in 1996, al was dat achteraf gezien mogelijk te hoog door inventarisatieproblemen. Vanaf 1999 wordt er jaarlijks minimaal 1 broedpaar vastgesteld. Met name het beukenbos in het zuidelijke gedeelte van de Brunssummerheide is een favoriete broedlocatie voor deze soort. De vogels worden regelmatig waargenomen tijdens vluchtbewegingen, waarbij behoorlijke afstanden worden afgelegd, onder andere vanaf de Heksenberg naar de Koffiepoel.

Groene Specht *Picus viridis*

De Brunssummerheide was lange tijd het bolwerk van deze soort voor Zuidoost-Limburg. In de jaren 1975-1996 fluctueerde het aantal broedparen tussen de 15 en 35 (in topjaar 1993). Na dit topjaar nam de

populatie geleidelijk af tot 14 territoria in 1996. De oorzaken van deze afname zijn onduidelijk.

Na 2000 zijn de aantallen territoria beduidend lager dan voorheen. De soort is in het zuidelijke deel van de Brunssummerheide duidelijk een stuk minder talrijk, minimaal 1 territorium vastgesteld tegenover 5-6 in het noordelijke deel. De afname op de Brunssummerheide is opvallend, gezien de opbloei van de populatie elders in Zuid-Limburg. Het lijkt erop dat de broedvogels op zandgronden het slechter doen dan die op kleiige gronden, een verschijnsel dat ook in de rest van Limburg en Nederland opvallend is (Hustings *et al.*, 2006).

Ransuil *Asio otus*

De Ransuil kwam in de periode 1975-1996 nog in redelijke aantallen voor op de Brunssummerheide (max. 10 paren). Gedurende deze periode werd er al een afname van deze soort geconstateerd. Vanaf 2001 bleef het aantal steken op slechts 1 broedpaar, maar na 2003 werden er geen zekere territoria meer vastgesteld.

Zwarte Specht, Hamert, 18 mei 2005 (P. Palmen)

In 2004 werd de soort niet waargenomen en in 2006 werd eenmaal een Ransuil waargenomen nabij de Sternbach (zuidelijk deel Brunssummerheide). Er werden op deze plek ook braakballen gevonden. Deze soort zou hier het jaar ervoor ook zijn waargenomen op dezelfde locatie. Door omstandigheden kon er geen nachtelijk bezoek worden gebracht, waardoor het niet duidelijk is of het hier om een echt territorium gaat.

Een precieze verklaring is niet te geven. In de nabij gelegen Schinveldse Bossen komen nog wel Ransuilen tot broeden. Mogelijk heeft de toename van het aantal Haviken een bijdrage geleverd aan de achteruitgang van deze soort in het gebied. Haviken prederen immers op oude en vooral pas uitgevlogen jonge Ransuilen. Andere factoren kunnen evenmin worden uitgesloten. Bijvoorbeeld veranderingen in het terreinbeheer, zoals kappen van bos in het kader van heideherstel. En de verminderde beschikbaarheid van muizen. Wellicht veroorzaakt door de verstedelijking van de omgeving, naast mogelijke veranderingen in de muizenstand van de Brunssummerheide zelf. De afname van Ransuilen in grote bosgebieden heeft zich overigens op alle zandgronden van Nederland voorgedaan (SOVON, 2002).

Boomleeuwerik *Lullula arborea*

Deze fraaie soort is door zijn baltsgedrag een van de makkelijkste soorten om te monitoren op de Brunssummerheide. De eerste kenmerkende zangvluchten zijn elk jaar al in februari te bewonderen. In de 80-er en 90-er jaren van de 20e eeuw lag het aantal territoria tussen de 30 en 35 (1979-1983). 1993 was een topjaar met 43 broedparen en in 1996 waren er nog steeds zo'n 30 koppeltjes Boomleeuweriken op de Brunssummerheide te bewonderen.

In de periode voor 2000 werden er op vrijwel alle heideterreinen territoria van de Boomleeuwerik vastgesteld, met de zwaartepunten in de omgeving van het stuifzand, de Heikop en de Tafelberg. De laatste jaren is echter de Schrieversheide het kerngebied voor de soort op de Brunssummerheide. In alle heideterreinen komt de soort thans in beduidend lagere aantallen voor dan voor 2000. Hiervoor kunnen enkele verklaringen worden weergegeven. Allereerst is het opvallend dat de overige heideterreinen minder structuurrijk zijn dan de Schrieversheide. Op de Schrieversheide wordt de heide afgewisseld met gedeelten die alleen maar bestaan uit gras en/of mos, afgewisseld met zandige plekjes. De Schrieversheide is ook het enige heideterrein op de Brunssummer-

Schrieversheide, 26 augustus 2006 (H. van de Laar)

Tabel 1. Broedgevallen van de Zwarte Specht op de Brunssummerheide 1999-2007. Gehele Brunssummerheide.

Jaar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	2	1	1	1	1	1	1	1	1

Tabel 2. Broedgevallen van de Groene Specht op de Brunssummerheide 2001-2007. Alleen het noordelijke gedeelte. In 2006 en 2007 was er minimaal één territorium in het zuidelijke deel.

Jaar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	4	3	5	6	7	6	3

Tabel 3. Broedgevallen van de Ransuil op de Brunssummerheide 2001-2007. Vanaf 2004 zijn er geen Ransuilen meer waargenomen in het noordelijke gedeelte van de Brunssummerheide. Onderstaande territoria werden steeds aangetroffen in de bossen aan de rand van het Brongebied.

Jaar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	1	1	1	0	0	1?	0

Tabel 4. Broedgevallen van de Boomleeuwerik op de Brunssummerheide 2000-2007. Alleen noordelijk gedeelte. In 2006 en 2007 waren er respectievelijk minimaal 4 en 2 territoria in het zuidelijke deel.

Jaar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	10	8	6	4	6	6	5	4

heide dat jaarlijks wordt begraaasd door schapen. Het is aannemelijk dat de overige heideterreinen enkele decennia terug ook structuurrijker waren dan tegenwoordig het geval is. Verder groeien de randen van heidevelden op verschillende plekken dicht met Grove Den. Dit geldt niet voor de Schrieversheide, dankzij het beheer.

Boompieper *Anthus trivialis*

Samen met de Boomleeuwerik, is de Boompieper de meest karakteristieke broedvogel van de Brunssummerheide. Qua habitat lijken deze soorten enigszins

Tabel 5. Broedgevallen van de Boompieper op de Brunssummerheide 2001-2007. Alleen noordelijk gedeelte. In 2006 in het zuidelijke deel acht territoria, in 2007 zeven broedparen.

Jaar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	9	5	8	9	9	8	8

Tabel 6. Broedgevallen van de Gekraagde Roodstaart op de Brunssummerheide 1999-2007. Alleen noordelijk gedeelte.

Jaar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	7	6	6	3	1	4	4	3	2

Tabel 7. Broedgevallen van de Fluiter op de Brunssummerheide 1999-2007. Alleen noordelijk gedeelte. In 2006 is er in het zuidelijke deel één zeker territorium vastgesteld.

Jaar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	2	1	0	0	2	0	1	2	1

Tabel 8. Broedgevallen van de Geelgors op de Brunssummerheide 2000-2007. Alleen noordelijk gedeelte. In het zuidelijke deel worden de laatste jaren 1 tot 2 territoria vastgesteld. Verder bevinden zich jaarlijks verschillende vogels aan de rand van de Brunssummerheide in de agrarische gebieden.

Jaar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	2	2	2	2	1	0	0	0

Tabel 9. Broedgevallen van de Roodborstapuit op de Brunssummerheide 1999-2007. Alleen noordelijk gedeelte. In 2006 zaten er minimaal 4 broedparen in het hele gebied van de Brunssummerheide.

Jaar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	1	1	2	2	1	2	1	2	2

dezelfde voorkeur te hebben, gezien het feit dat deze naast elkaar voorkomen. De Boompieper heeft echter een kleiner leefgebied nodig (waardoor de dichtheid in principe hoger kan oplopen) en komt ook in open bos voor, hoewel schaars.

In de jaren zeventig en tachtig was de Boompieper in dit gebied veel talrijker met aantallen territoria rond de 80 en een maximum van 100 in 1984. Vanaf de jaren negentig liepen de aantallen bijzonder snel terug, met een dieptepunt van 27 territoria in 1994. De achteruitgang in de jaren negentig werd toegeschreven aan te intensieve begrazing door schapen, vermoedelijk werden daardoor veel nesten vertrapt. Dit had op de Boomleeuwerik minder invloed, aangezien deze een maand eerder met broeden begint voordat de begrazingsdruk toeneemt. De huidige relatief lage boompieperstand wekt enige verbazing, aangezien het de soort op de zandgronden van Noord- en Midden-Limburg gemiddeld genomen voor de wind gaat (Hustings *et al.*, 2006). Een duidelijke reden kan niet worden gegeven. In tegenstelling tot de Boomleeuwerik bezet de Boompieper ook buiten de Schrieversheide de heidevelden in redelijke aantallen.

Gekraagde Roodstaart *Phoenicurus phoenicurus*

In 2001 waren er in het gehele natuurgebied minimaal 14 territoria te vinden. In 2006 werden over de gehele Brunssummerheide 5 zekere territoria vastgesteld, aangevuld met enkele eenmalige waarnemingen van zingende mannetjes buiten de datumgrenzen op andere locaties op de Brunssummerheide. Tot deze laatstgenoemde waarnemingscategorie behoorden waarschijnlijk enkele broedparen zodat het aantal territoria in 2006 wellicht een stuk hoger heeft gelegen.

In de 2e helft van de 70-er jaren van de vorige eeuw was de Brunssummerheide een Zuid-Limburgs bolwerk voor de Gekraagde Roodstaart met 60 tot 70 territoria. Daarna ging het snel bergafwaarts met de soort. Vanaf 1984 tot in 1991 werden er 20-30 broedparen vastgesteld en in 1996 waren er nog maar 10 koppels van deze fraaie zomergast. De afname leek in eerste instantie samen te hangen met droogte in de Afrikaanse overwinteringsgebieden. Veel in de Sahel overwinterende soorten ondergingen een afname medio jaren tachtig. Verbeterde overwinteringsomstandigheden door toegenomen neerslag, waarvan bijvoorbeeld de Grasmus *Sylvia communis* profiteerde, hadden op de Gekraagde Roodstaart echter geen effect. De aantallen bleven aan de lage

kant, althans op de Brunssummerheide. Op de zandgronden van Noord- en Midden-Limburg zijn de aantallen momenteel stabiel tot licht toenemend (Hustings *et al.*, 2006).

Fluiter *Phylloscopus sibilatrix*

Van de Fluiter is bekend dat de aantallen broedparen jaarlijks sterk kunnen fluctueren. In 1998 waren er in de gehele Brunssummerheide nog minimaal 10 territoria, in de jaren daarna kelderde het aantal van deze zangvogel dramatisch. In 2002 kon deze soort nergens worden waargenomen, in 2001 en 2004 werden slechts enkele doortrekkers gezien en/of gehoord. In 2005 werden weer 4 territoria vastgesteld over de gehele Brunssummerheide, in 2006 zeker 3 territoria.

Ook in het verleden fluctueerde het aantal territoria van de Fluiter behoorlijk, zij het wel in grotere aantallen. De uiterste aantallen in de periode 1975 tot en met 1996 betreffen 3 territoria in 1994, terwijl in het topjaar 1990 er 48 werden vastgesteld. De toenemende tendens, die leek samen te hangen met ouder en geschikter wordend bos, werd vanaf midden jaren negentig abrupt afgebroken. Gezien de grootschaligheid van de recente afname (SOVON, 2002) is het aannemelijk dat er iets zeer ten nadele van de Fluiter is gebeurd in de overwinteringsgebieden.

Geelgors *Emberiza citrinella*

In 1975 werden er 70 territoria vastgesteld over de gehele Brunssummerheide, waarvan ongeveer 50 op

heide en de rest in de agrarische randzone. Vanaf eind jaren zeventig verminderde dit aantal in een hoog tempo. Daarna fluctueerde het aantal tussen de 15 en 30 paren, waarvan slechts 5-10 op heide. De voornaamste oorzaak van de afname op heide was vermoedelijk het terreinbeheer. Het verwijderen van braamstruwelen en opslag van berken en andere bomen, zorgden ervoor dat de nestgelegenheid voor deze soort verdween. Ook nu nog zijn er op de meeste heideterreinen nauwelijks braamstruiken te vinden. Ook opslag van berken is veelal schaars op het grootste gedeelte van het areaal aan heide op de Brunssummerheide. Veranderingen in het aangrenzende agrarische gebied, zoals de oppervlakte landbouwareaal en gewaskeuze, kunnen eveneens van betekenis zijn geweest. Geelgorzen zijn bij ons immers standvogels die in de winter voedselbronnen in de omgeving van de broedplaatsen opzoeken.

Soorten die zich recent hebben (her)gevestigd op de Brunssummerheide

Roodborstapuit *Saxicola rubicola*

Tijdens de jaren zeventig werden er op de Brunssummerheide maximaal 4 broedparen vastgesteld. Vanaf de jaren tachtig liep het aantal geleidelijk omlaag, waarna de soort na 1991 verdween als broedvogel uit het gebied. Echter, in 1999 werd tijdens een excursie voor Natuurmonumenten een mannetje ontdekt op de Schrieversheide. Deze vogel heeft dat jaar succesvol

Roodborstapuit, Groote Peel, 23 april 2006 (J. Gense)

gebroed en werd in juli samen met een vrouwtje en 3 à 4 juvenielen foeragerend waargenomen. Sindsdien is de Roodborsttapuit weer een jaarlijkse broedvogel op de Brunssummerheide. Met de 4 vastgestelde broedparen in 2006 heeft de soort zich weten te herstellen op de Brunssummerheide tot het niveau van de jaren zeventig. Deze ontwikkeling past binnen de spectaculaire rentree van de Roodborsttapuit in Limburg, die overigens in het noorden en midden van de provincie tot nu toe afgetekender was dan in het zuiden (Hustings *et al.*, 2006). De belangrijkste deelgebieden voor deze soort zijn het brongebied, Heikop/Hazenveld en de Schrieversheide. Dit zijn tevens ook de meest structuurrijke gedeelten van de Brunssummerheide.

In 2006 werden door W. Quaedackers op de, in Duitsland gelegen, aangrenzende Teverenerheide 6 à 7 territoria van de Roodborsttapuit gekarteerd (Quaedackers, 2006).

Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus*

In de jaren zeventig waren jaarlijks 2-4 territoria aanwezig van deze soort, met als zwaartepunt het brongebied van de Rode Beek en de Heikop. Ook de Brandenburg was een goed gebied. In 1982 of 1983 werd het laatste broedgeval geconstateerd. Dit werd toegeschreven aan het intensieve heidebeheer toentertijd.

In 1999 werd er weer een territorium vastgesteld tijdens kartering voor het Atlasproject van SOVON. Daarna was de soort weer afwezig in het gebied.

In 2004 werden er in de nabij gelegen Teverenerheide (D) plotseling 5 territoria van de Nachtzwaluw vastgesteld (Quaedackers, 2004). Het jaar erna werd deze uitbreiding voortgezet en werd er ook een territorium bezet in het brongebied op de Brunssummerheide. In augustus van 2005 werd er echter een prooirest gevonden van een gepredeerde Nachtzwaluw. Desondanks werd er in 2006 weer een territorium vastgesteld op dezelfde plek. De verdwijning en terugkeer op de Brunssummerheide is niet zonder equivalent. Op allerlei plekken in Limburg en ook elders verdween de soort in de jaren zeventig en tachtig, om in de jaren negentig terug te keren (Hustings *et al.*, 2006). Of lokale effecten bij de terugkeer meespelen zoals minder intensief heidebeheer is twijfelachtig. Eerder lijkt er sprake te zijn van een grootschaliger fenomeen, dat zich uitstrekt tot in Engeland (forse toename) en waarvan de oorzaken allerminst duidelijk zijn.

Tabel 10. Broedgevallen van de Nachtzwaluw op de Brunssummerheide 1999-2007.

Jaar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	1	0	0	0	0	0	1	1	0

Tabel 11. Broedgevallen van de Middelste Bonte Specht op de Brunssummerheide 2006-2007.

Jaar	2006	2007
Aantal	1	0

Tabel 12. Broedgevallen van de Graspieper op de Brunssummerheide 2004-2007. Het gehele gebied van de Brunssummerheide.

Jaar	2004	2005	2006	2007
Aantal	1	1	2	5

Middelste Bonte Specht *Dendrocopos medius*

De Middelste Bonte Specht is een geheel nieuwe soort voor het gebied. 2006 was voor deze soort een echt doorbraakjaar, met in geheel Limburg maar liefst 72 vastgestelde territoria (Bakhuizen, 2006). In de directe omgeving van het gebied werden er enkele territoria gevonden in de Schinveldse Bossen en de omgeving van Heerlen. Hierdoor werd er ook op de Brunssummerheide gezocht naar de soort, en op 12 maart werden de eerste 2 exemplaren waargenomen, in het beukenbos dat in de zuidoost punt ligt van de Brunssummerheide. Daarna is er op 18 maart nog een keer een mannetje en een koppeltje waargenomen. In 2007 werd op 17 februari weer een mannetje waargenomen op dezelfde plek.

Graspieper *Anthus pratensis*

Net als de Boompieper en andere heidevogels liepen de aantallen van de Graspieper achteruit gedurende de periode 1975 tot en met 1996. Dat werd geweten aan het intensieve heidebeheer. In de zeventiger jaren lagen de aantallen rond de 20-25 territoria, tijdens de jaren tachtig waren deze al gehalveerd. Vervolgens verliep deze ontwikkeling verder tot 1992, in dat jaar werd het laatste broedgeval vastgesteld. Daarna is de soort hier als broedvogel niet meer waargenomen.

Vanaf het begin van de inventarisatie in 2001 werden meerdere overwinterende Graspiepers waargenomen, vooral op de Schrieversheide. Dit gebied was al vanouds het meest in trek bij overwinteraars. Hier

Boomleeuwerik,
Groote Heide Venlo,
30 april 2004 (R. Schols)

werd indertijd het eerste broedgeval ontdekt. In 2005 werd weer op de Schrieversheide gebroed, evenals in 2006, toen daarnaast een broedgeval in het zuidelijke deel, op het Hazenveld, werd vastgesteld. Ook in dit deelgebied overwinteren regelmatig Graspiepers. Wellicht was dit territorium al voor 2006 aanwezig.

In 2007 werd eveneens een broedgeval vastgesteld in het Brongebied, op de Brandenburg en de Heikop. In voorgaande jaren is in deze laatste twee gebieden niet echt gezocht naar Graspiepers. Reden van deze hervestiging is niet helemaal duidelijk. Op de Schrieversheide heeft de laatste jaren lichte vergrassing plaats gevonden, wellicht dat deze positief was voor deze soort.

Conclusies

In vergelijking met de periode 1975-1996 is de situatie voor broedvogels op de Brunssummerheide sterk veranderd. De meeste (kenmerkende) broedvogelsoorten zijn in aantal afgenomen en enkele soorten zijn hier zelfs helemaal verdwenen. In de jaren negentig kwam dit vermoedelijk door het intensieve begrazingsbeheer, waardoor soorten als Boompieper achteruit gingen. Een andere zeer waarschijnlijke medeoorzaak van de achteruitgang is de enorm toegenomen recreatiedruk (650.000 bezoekers per jaar). Ook gedurende de inventarisatieperiode van Hustings was al sprake van een grote en toenemende recreatiedruk, welke het afgelopen decennium alleen maar is blijven stijgen. De auteurs

moeten helaas vaststellen dat het probleem van loslopende honden en andere overtredingen zoals paarden en fietsers die afwijken van daartoe geëigende routes en crossmotoren in zijn totaliteit steeds ernstiger wordt. Toezicht en handhaving vertonen helaas een negatieve correlatie met deze toename. De populatieafname van sommige, voor verstoring gevoelige soorten van het open terrein, zoals de Boomleeuwerik, is hier deels mee te verklaren (Bijlsma, 2006).

Verder kan de nivellering in habitats van het afgelopen decennium ook een rol hebben gespeeld. Sinds de laatste 2-3 jaren echter wordt door Natuurmonumenten geïnvesteerd in het bewerkstelligen van meer variatie in de natuur. De komende jaren zal moeten blijken of dit ook daadwerkelijk weer tot een ommekeer in de neerwaartse ontwikkeling van de avifauna zal leiden. De factor isolatie is een volgende mogelijke oorzaak van de achteruitgang. De Brunssummerheide is het meest zuidelijke en in Zuid-Limburg enige voorkomende heideterrein en ligt daardoor tamelijk geïsoleerd ten opzichte van andere heideterreinen, met uitzondering van de heidegebieden bij Schinveld en net over de grens in Duitsland. Hierdoor kan het voor dieren moeilijker zijn om in te spelen op gunstigere terreinomstandigheden.

Tenslotte is het natuurlijk gerechtvaardigd om de vergelijking met de tellingen van Hustings met enige voorzichtigheid te betrachten. De door hem bestede hoeveelheid uren veldwerk ligt een stuk hoger dan

onze totale inventarisatie-inspanningen, bovendien was zijn onderzoeksmethode een stuk intensiever.

Enkele soorten die van de Brunsummerheide verdwenen waren als broedvogel, hebben zich weer hergevestigd. Het betreft hier Nachtzwaluw (2005), Graspieper (2004) en Roodborsttapuit (1999). Een soort die zich als nieuwe broedvogel heeft gevestigd is de Middelste Bonte Specht (2006). Een waarschijnlijke verklaring voor deze (her)vestigingen is het feit dat de betreffende soorten het in de omliggende gebieden ook beter zijn gaan doen.

Voor de inventarisatieperiode vanaf 2000 zelf, zijn er buiten de hergevestigde soorten, geen duidelijke trends waargenomen. Zes jaren van BMP-B onderzoek in het noordelijke gedeelte en twee jaren in het zuidelijke deel van de Brunsummerheide zijn hiervoor eigenlijk te kort. De veranderingen in het aantal broedvogelsoorten en fluctuaties in de aantallen territoria zijn niet echt opmerkelijk. Bepaalde feiten, zoals bijvoorbeeld de achteruitgang en vervolgens het voorzichtige herstel van de Fluiter in dit natuurgebied, zijn ook in veel andere gebieden in Limburg en/of Nederland vastgesteld.

Om tot een verdere positieve ontwikkeling voor de biodiversiteit van de Brunsummerheide te komen zou in ieder geval spoedig een beter evenwicht gezocht moeten worden tussen recreatie en natuur. In het bijzonder een betere controle op recreanten met of zonder loslopende honden, die buiten de paden door de kwetsbare gebieden lopen, fietsen en rijden zou hieraan een positieve bijdrage kunnen leveren. Voorts zou handhaving van een recreatieve zoning, zoals overeengekomen in het langdurige overleg met de Contactcommissies en verwoord in de Beheervisie van Vereniging Natuurmonumenten (2003) positief kunnen werken voor de totale biodiversiteit van dit natuurgebied. Hierdoor zouden de meest waardevolle en kwetsbare vegetaties (de Kernzone: het Bronnengebied, de Aardverschuiving, het dal van de Rode Beek, de hangvenen en de structuurrijke heidevelden) gekenmerkt moeten worden door "vrijwel uitsluitend extensieve recreatie".

Met de uitvoering van de beheermaatregelen wordt door de beheerder een goede stap gezet in de richting van meer diversiteit van de habitats. Daarbij wordt gedacht aan het uitdunnen van bossen, meer

geleidelijke overgangen aan bosranden, creëren open bosplekken, terugdringen areaal Grove Dennen en vooral het tegengaan van de opslag op heide-terreinen. Echter het verwijderen van opslag, bramen en andere ruigte-elementen moet niet te rigoreus gebeuren, zodat er meer structuur en schuilmogelijkheden voor de (avi)fauna aanwezig blijven.

Dankwoord

Met betrekking tot de bijdrage aan (broed-)vogelgegevens van de Brunsummerheide over de afgelopen tien jaren en deelname aan de BMP-B inventarisaties, gaat onze hartelijke dank uit naar de volgende personen: Wilma Hamers, Jacqueline Pollee, Wilma en Rob van der Laak, Wil Quaedackers, Paul van Nuys, Hans Jussen, Peter Soons, Ger Zweiphenning, Jo Daemen, Henk Schaakxs, Jo Hermans, Jan Schiebroek, Chrit Gijsen en Henk de Vries.

Grote dank is verschuldigd aan Fred Hustings voor het kritisch doornemen van de eerste versie van dit artikel en het leveren van waardevolle aanvullingen.

Literatuur

- Bakhuizen J.J., 2006.** Voorjaar 2006, grootse doorbraak van de Middelste Bonte Specht in Limburg! Natuurhistorisch Maandblad 11, jaargang 95: 237-239
- Bijlsma R.G., 2006.** Effecten van menselijke verstoring op grond-broedende vogels van Planken Wambuis. De Levende Natuur 107; 191-198.
- van den Broek T.G.Y & C.M.S. Gilissen, 2003.** Brunsummerheide. Beheervisie 2003 t/m 2014 & Maatregelenplan 2003 t/m 2008. Vereniging Natuurmonumenten.
- Hustings F., 1996.** Broedvogels van de Brunsummerheide 1975-96. Inventarisatierapport 1996/11. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006.** Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- van de Laar H., 2005.** De Brunsummerheide, een Uniek natuurgebied. De Natuurgids, 43, 4, (Ar)geologie in Limburg. Stichting De Natuurgids, Roermond.
- van der Mast G., 1983.** 10 jaar actief natuurbeheer in Brunsummerheide en Schinveldse Bossen. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Quaedackers W., 2004.** Avifauna van het NSG Tevereener Heide 2004. Niet gepubliceerd.
- Quaedackers W., 2006.** (Broed)vogels grensgebied Schinveld/Brunsum (NI/D) 2006. Niet gepubliceerd.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002.** Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000; Verspreiding, aantallen, verandering (Nederlandse fauna 5). Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.
- Zeegers T., 2006.** BMP Bijzondere Soorten zuidelijke deel van de Brunsummerheide 2006. Niet gepubliceerd.

Hans van de Laar, Doornvaartstraat 45 a, 6443 AP Brunssum
Tom Zeegers, Roebroekweg 95, 6414 BB Heerlen

Concentratie broedende Oeverlopers langs de Grensmaas bij Meers in 2006

Gijs Kurstjens, Herman van Mulken & Bart Peters

Al sinds 1996 zijn langs de Grensmaas bij Meers vrijwel jaarlijks één of twee territoria vastgesteld van de zeldzame Oeverloper *Actitis hypoleucos*. De soort is indicatief voor dynamische pioniersituaties in relatief natuurlijke rivierdalen. In 2006 zijn er nabij Meers minimaal drie maar waarschijnlijk vier territoria aangetroffen tijdens onderzoek in het kader van het project Maas in Beeld. Daarin worden de resultaten van alle uitgevoerde natuurontwikkelingsprojecten langs de Maas onderzocht (Kurstjens *et al.*, 2006). Dit artikel beschrijft de waarnemingen van 15 juni 2006, een enerverende velddag in het proefproject Meers en plaatst deze in een bredere context.

Proefproject: stroomversnellingen, grindbanken, eilanden en oobos

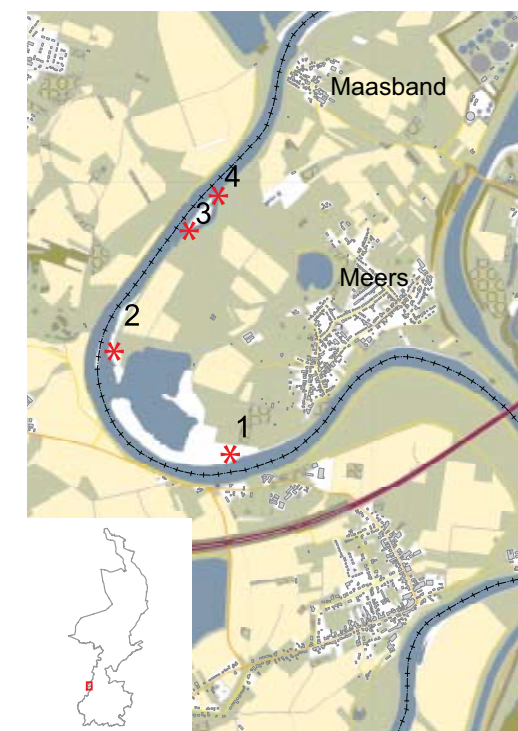
Nabij Meers is een proefproject van het Grensmaasproject in uitvoering. Dit project beoogt, door verbreding van de huidige smalle en diepe rivierbedding, een natuurlijker rivierlandschap te herstellen en een veilige afvoer van hoogwaterpieken te garanderen. Het proefproject Meers geeft op ca. 25 hectare een doorkijk naar de natuur die straks langs de Grensmaas op de brede, vrij gegraven grindvlakten zal ontstaan. De lokale grindwinner L'Ortye werkt in samenwerking met onder meer Rijkswaterstaat Maaswerken en Natuurmonumenten al ruim acht jaar aan het verbreden van de stroomvlakte. Het resultaat is een dynamisch rivierlandschap met stroomversnellingen, hoge grindruggen, spectaculaire erosiekolken, eilanden en oobosjes. Een welhaast on-Nederlands biotoop dat een sterke aantrekkingskracht op Oeverlopers blijkt te hebben.

De waarnemingen van 15 juni

De vijftiende juni 2006 was een typische junidag die wat mistig en onbestemd begon maar later op de dag nog een mooi zonnetje opleverde. Die dag is het gehele proefproject Meers op bijzondere flora onderzocht inclusief het benedenstrooms – richting

Maasband - gelegen grote eiland. Bij de voormalige Maasdam, die door de graafwerkzaamheden van het proefproject is omgevormd tot grindeiland, was het direct al raak. Er vloog een Oeverloper weg zonder ook maar een geluid te produceren. Even later vonden we – op zoek naar bijzondere grindflora – min of meer bij toeval een nest met vier eieren. Het nest lag op een grindbank vrij dicht bij de Maas en met op vrij korte afstand (100 resp. 200m) slikoever en oobos (locatie 1 in figuur 1).

Later op de dag werd een hevig alarmerende Oeverloper gezien aan de andere zijde van het proefproject op een afstand van ca. 850 m van het eerder gevonden nest, met een vrijwel geheel bebost eiland ertussen. De vogel vloog niet ver weg en hield zich op in een afwisselend, maar ook onoverzichtelijk gebied met

Figuur 1. Proefproject Meers met oeverloperterritoria.

Foto 1.
Nest op grindbank bij Meers tussen opkomende grasstengels en een pol kruipende boterbloem, 15 juni 2006 (G. Kurstjens). Vier eieren zijn regulier voor een Oeverloper. Het nestkuiltje is opvallend gelardeerd met oude boomblaadjes.

zandafzettingen, grindbanken, jong oobos en een klein eilandje in de rivier (locatie 2).

Op het eind van de dag werden rond het 250m lange eiland tussen het proefproject en Maasband maar liefst twee paar fanatiek baltende Oeverlopers gezien: een paar aan de bovenstroomse (locatie 3) en een paar aan de benedenstroomse kant van het eiland (locatie 4). Op beide plaatsen is echter ook alarm vastgesteld. Bij het als balts geïnterpreteerd gedrag vlogen de beide vogels achter elkaar aan terwijl ze een snel herhaalde 'hididi' roep lieten horen overgaand in een hoge triller. Het als alarm geïnterpreteerd gedrag bestond uit een hevig roepende solitaire vogel (een herhaald langgerekt hiep) die slechts over korte afstand wegvloog.

Het grote eiland ligt op ruim een kilometer afstand van de twee andere locaties met Oeverlopers. Dit eiland bestaat uit uitgebreide grindbanken, ruigte met verspreid enig wilgenstruweel en langs de nevengeul ook wat slikkige oevers.

Broedvogelinventarisatie

De tweede auteur inventariseert al jarenlang het onderzoeksgebied op bijzondere broedvogels. Hij had geheel onafhankelijk van de onderzoekers van Maas in Beeld ook al de nodige waarnemingen verzameld van Oeverlopers en geconcludeerd dat er minimaal twee territoria waren gevestigd. Een territorium op locatie 1, de plek van de nestvondst met waarnemingen op 11 en 18 juni. En een territorium op locatie 2, daar waar slechts een alarmerende

vogel was gehoord. Daar zijn drie maal waarnemingen gedaan: 1 paar op 5 mei, 1 paar op 11 juni en 1 alarmerend dier op 18 juni. Bij het grote eiland richting Maasband (locatie 3) werd bovendien op 11 juni een alarmerend exemplaar gezien.

Tenslotte is het Vogelarchief Limburg en de website waarneming.nl geraadpleegd om na te gaan of er aanvullende territoriale waarnemingen waren verricht. Aan de zuidoostzijde van het grote eiland langs de nevengeul (locatie 3) werden op 2 juli twee vogels gezien, mogelijk een paartje. Deze vlogen samen weg, vlak voor de voeten van de waarnemers (P. Calle & R. Pahlplatz) vanonder een wilgenstruik.

De interpretatie

Vervolglegsel

Tussen half mei en begin juni trad op de Maas een – voor het voorjaar – flinke waterafvoer op met een piek op 28 mei. Bij Borgharen was op die dag sprake van een debiet van 768 m³/s terwijl dat normaal rond de 100 à 150 m³/s ligt in de maanden mei-juni. De grindbank waar het nest met vier eieren – naar alle waarschijnlijkheid een compleet legsel – was aangetroffen, had zeker tot 8 juni onder water gestaan (zie foto 2). Met de wetenschap dat steltlopers zoals Oeverlopers normaal een ei per dag leggen, was er sprake van een recent legsel. Conform de literatuur (Harrison, 1977) leggen Oeverlopers normaal één legsel van begin mei in het zuiden tot midden juni in het noorden van Europa. Soms komen ook latere vervolglegsels voor zoals aangetoond op Tradeport

Tabel 1. Overzicht van aantal territoria van Oeverloper langs de Grensmaas bij Meers tussen 1996 en 2007 (naar Hustings et al., 2006 en eigen archief). Hoogst vastgestelde broedcode is aangegeven. De broedcodes zijn: **Code 1:** Individu(en) in broedbiotoop; **Code 2:** Paartje in broedbiotoop; **Code 3:** Territoriumindicatieve waarneming in broedbiotoop (meestal zang, balts, paring); **Code 4:** Broed- of nestindicatieve waarneming (afleidingsgedrag, fel alarm, transport nestmateriaal of voedsel, bezoek waarschijnlijke nestplaats, ouders met pas uitgevlogen jongen); **Code 5:** Nestvondst.

jaar	aantal territoria	hoogste broedcodes
1996	2	4 en 3
1997	0	nvt
1998	0	nvt
1999	0-1	2
2000	0-1	2
2001	0-1	3
2002	1	5
2003	1	3+4
2004	1	3
2005	1	3
2006	4	5,4,4 en 4
2007	0	nvt

Venlo (Custers & Scheres, 2000). Eerder in Limburg aangetroffen nesten zijn alle begin juni aangetroffen waaronder een op 1 juni 2002 op ongeveer dezelfde locatie in Meers. De hier beschreven nestwaarneming past op zich in het plaatje van eerste legfels, maar zou gezien de datum en de daaraan voorafgaande hoogwaterperiode wel eens op een vervolglegsel kunnen wijzen.

Foto 2.
Broedbiotoop bij Meers; het nest lag links op de grindbank nabij de Maas, aan het aanspoelsel in de lage begroeiing op de voorgrond is nog goed te zien dat de grindbank recent (ca. 1 week ervoor) nog was overstromd (G. Kurstjens).

Aantal territoria

Volgens de SOVON-criteria (van Dijk et al., 2004) zijn twee territoriumindicerende waarnemingen in de maand juni nodig om te besluiten tot een territorium van de Oeverloper. Drie territoria voldoen in ieder geval aan dit criterium. Maar de auteurs menen dat een vierde territorium zeer aannemelijk is. Dit omdat de waarneming van het vierde territorium (figuur 1) een uitsluitende waarneming is en precies in het midden van de maand juni is gedaan, ver buiten de reguliere trekperiode van de soort. Bovendien zijn de observaties verricht in een geschikt broedbiotoop en gaat het om waarnemingen met een hoge broedcode (alarm, balts, paar). Het late hoogwater vormt een goede verklaring voor het feit dat een deel van de waargenomen vogels naast alarmgedrag ook nog baltsgedrag vertoonde. Er was waarschijnlijk deels sprake van in aanbouw zijnde vervolglegsels.

Discussie

Plaatstrouw

Oeverlopers blijken jarenlang achtereenvolgend op min of meer dezelfde geschikte locaties in het rivierengebied te broeden zoals Meers in het Limburgse Maasdal (tabel 1), maar bijvoorbeeld ook de Meinerswijk en de Millingerwaard in de Gelderse Poort (Erhart, 1997; eigen inventarisaties). Dit wijst op een sterke plaatstrouw van de broedvogels, hoewel dit in Nederland nog niet is aangetoond. Elders is dit wel bewezen met ringonderzoek en daarbij schijnen vooral de mannetjes, die eerder terugkeren dan de vrouwtjes, plaatstrouw te zijn (Cramp, 1985).

Territoriale Oeverlopers

Vaak wordt gesuggereerd dat territoriale Oeverlopers zich heimelijk gedragen en lastig zijn te inventariseren o.a. omdat broedvogels baltsen in de periode dat er ook nog doortrek plaatsvindt. Onze ervaringen zijn echter dat broedvogels relatief gemakkelijk zijn te inventariseren in de periode mei-juni. De dieren vertonen geheel ander gedrag dan trekvogels door balts, zang en alarm. Bij vrijwel elke ochtendronde (en vaak ook 's avonds en zelfs 's nachts!) kan zonder al te veel moeite een waarneming van de territoriumhouder worden gedaan. Dit neemt niet weg dat juniwaarnemingen noodzakelijk zijn om eerdere baltswaarnemingen (vaak al in mei) te bevestigen.

Clustervorming

Opvallend bij bovengenoemde locaties is dat soms sprake is van meerdere paren of territoria op relatief korte afstand van elkaar: clustervorming van broedparen. Bij Meers komt de dichtheid uit op 4 paar voor ca. 3 tot 4 km rivieroever, omgerekend ca. 1 paar per km. Voor Nederland is dit een nieuw fenomeen, maar van natuurlijke grindrivieren zoals de Allier zijn dichtheden bekend van 3-10 territoria per 10 km (Roche & D'Andurain, 1995).

Situatie elders in Nederland in 2006

Hoewel nog niet alle gegevens verwerkt zijn, lijkt 2006 ook elders in Nederland een uitstekend jaar te zijn geweest voor territoriale Oeverlopers. Bij SOVON zijn inclusief de beschreven territoria van Meers tot op heden 16 territoria bekend van 2006, waarmee dit een van de beste jaren ooit was voor deze soort.

2007

Dit voorjaar zijn opnieuw verdachte waarnemingen verricht bij Meers. Zo zag Ran Schols op 10 mei een baltsend paar. Ruud van Dongen nam vervolgens op 17 mei op maar liefst drie locaties baltsende paartjes Oeverlopers waar. Bij een gerichte en grondige inventarisatie op 13 juni werd door hem en een collega echter niets meer gezien. Ook door Herman van Mulken werden tijdens twee junibezoeken t.b.v. de broedvogelmonitoring helemaal geen Oeverlopers gezien. Wel zijn op 7 juni en 4 juli solitaire vogels gemeld, maar dit is niet voldoende voor een territorium. Mogelijk dat de vogels dit jaar teveel last hebben gehad van de frequent wisselende (hoge) waterstanden op de Grensmaas; zo stond een groot

deel van de grindbanken rond 12 mei onder water en later opnieuw in de tweede helft van mei. Kennelijk werd het biotoop vervolgens niet meer geschikt bevonden voor eventuele vervolglegels zoals in 2006 en zijn de vogels naar elders vertrokken.

Toekomst

Nu de uitvoering van het Grensmaasproject van start is gegaan, is het geen irreële verwachting, gezien de ervaringen in het proefproject Meers, dat er in de toekomst meer territoria van de Oeverloper zullen worden gevonden. Hopelijk gaat dit leiden tot een duurzame populatie van deze soort in het Limburgse Maasdal.

Dankwoord

Fred Hustings, Ran Schols (Vogelarchief Limburg), Pepijn Calle, Ruud van Dongen, André van Kleunen en Raymond Pahlplatz leverde waardevolle aanvullingen en opmerkingen op een conceptversie van dit artikel. De financiers van het project Maas in Beeld worden bedankt voor het mogelijk maken van het natuuronderzoek in Meers.

Literatuur

- Cramp S. (ed.) 1985. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. Volume III. Waders to Gulls. Oxford University Press, Oxford.
- Custers H. & W. Scheres, 2000. Een broedgeval van Oeverlopers te Venlo in 2000. Limburgse Vogels 11: 83-84.
- van Dijk A.J., F. Hustings & M. van der Weide, 2004. Handleiding Landelijk Soortenonderzoek Broedvogels. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Erhart F.C., 1997. Oeverlopers *Actitis hypoleucos* profiteren van natuurontwikkeling. Limosa 70: 67-70.
- Harrison C., 1977. Elseviers Broedvogelgids. Nesten, eieren en jongen van alle in Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten broedende vogels. Elsevier, Amsterdam/ Brussel.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Kurstjens G., B. Peters & P. Calle, 2006. Maas in Beeld. Tussenrapport. Kurstjens ecologisch adviesbureau, Beek-Ubbergen/Bureau Drift, Berg en Dal.
- Roche J. & P. D'Andurain, 1995. Ecologie du Cincle plongeur *Cinclus cinclus* et du Chevalier guignette *Tringa hypoleucos* dans les gorges de la Loire et de l'Allier. Alauda 63 (1): 51-66.

Gijs Kurstjens, Rijksstraatweg 213, 6573 CS Beek-Ubbergen

Herman van Mulken, Molenweg Zuid 69, 6129 PH Urmond

Bart Peters, Nassaulaan 38, 6571 AD, Berg en Dal

Zeldzame broedvogels in Limburg in 2006

Jan Joost Bakhuizen, Hans-Peter Uebelgünn & Robbert Vernooij

In dit artikel zijn de resultaten samengevat van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) van SOVON in Limburg in 2006 betreffende de zeldzame soorten. Het LSB volgt de aantalsontwikkeling en de verspreiding van de broedvogelpopulatie van kolonievogels en zeldzame soorten in Nederland. Bij sommige soorten wordt daarmee de gehele landelijke populatie geteld. Bij enkele andere soorten is het streven in elk geval de populaties in de belangrijkste kerngebieden jaarlijks te tellen.

De bij SOVON bekende gegevens van het LSB-Zeldzame soorten-project van 2006 voor Limburg worden op een rij gezet en vergeleken met de gegevens over 2002-2005 en de meest recente provinciale aantalsopgaven (Hustings *et al.*, 2006). Daarna volgen de soortbesprekingen. Dit is reeds de vijfde aflevering van een jaarlijkse terugkerende serie in Limburgse Vogels (Bakhuizen *et al.*, 2003, 2004, 2005, 2006).

Materiaal en methode

Hoe is het databestand voor het LSB Limburg van SOVON gevuld? Allereerst door de LSB-formulieren die de tellers naar SOVON sturen. Bovendien worden de opgaven van de BMP-telgebieden aan het bestand toegevoegd. De systematische broedvogeltellingen in het Maasdalgebied vormen bijvoorbeeld een zeer belangrijke inbreng voor het LSB-project. Ook geldt dit voor de jaarlijkse broedvogel-bekentellingen. Daarnaast worden tellers actief benaderd voor gegevens. De districtscoördinatoren zetten deze gegevens op een LSB-formulier. Er is zeer dankbaar gebruik gemaakt van de waardevolle broedvogelgegevens die de Provincie Limburg ieder jaar weer verzamelt in kader van broedvogelmonitoring en de tweede ronde van de integrale kartering. Bij de integrale kartering is in 2006 weer een flink deel van Noord- en Midden-Limburg onderzocht: de echte kop van Limburg (ten noorden van de A77) en het zuidwestelijke peelgebied, Land van Weert (van het Weerterbosch tot aan Thorn). Het Vogelarchief Limburg van de Vogelstudiegroep is nageplozen op meldingen (van territoria of broedgevallen) van zeldzame broedvogelsoorten. De districtscoördinatoren hebben hierbij een coördinerende en stimulerende

Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB)

Het SOVON broedvogelonderzoek is gesplitst in twee onderdelen, beide met een aparte aanpak. Het **Broedvogel Monitoring Project (BMP)** richt zich op onderzoek in steekproefgebieden, en beoogt het volgen in de tijd van algemene en schaarsere broedvogelsoorten in Nederland. Het **Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB)** is gericht op het landelijk tellen van 17 in kolonies broedende soorten en 78 min of meer zeldzame soorten. Gegevens van kolonievogels en zeldzame soorten in BMP-proefvlakken worden opgenomen in het LSB. De werkwijze van het LSB is beschreven in de nieuwe SOVON handleiding LSB (van Dijk *et al.*, 2004).

Zeldzame soorten

Zeldzame soorten worden geregistreerd per telgebied of kilometerhok (km-hok). Er bestaat onderscheid tussen gegevens afkomstig van systematische inventarisaties en losse meldingen. De systematische inventarisatie kan betrekking hebben op een duidelijk omgrensd telgebied of een km-hok. Deze vorm van inventariseren heeft de voorkeur omdat zo inzicht komt in de volledigheid van de telling en een betere vergelijking mogelijk is tussen de verschillende jaren. Voordeel is ook dat zo nul-waarnemingen worden opgeslagen. De aantallen paren worden digitaal doorgegeven via www.sovon.nl, of ingevuld op het formulier Zeldzame soorten Z, met opgave van de soort, jaar, plaats- of gebiedsnaam, atlasblok-km-hok, type onderzoek (systematisch of losse melding), aantal paren, de hoogste broedcode, naam/adres van de teller en eventuele opmerkingen. Vanaf 2000 worden de telgegevens bij voorkeur zoveel mogelijk verzameld per telgebied en dienen deze telgebieden ook op kaart te worden gezet (van der Weide, 2000). Verschillende tellers in Limburg hebben hiervoor reeds de LSB-formulieren thuis gekregen. Daarnaast zou SOVON graag alle losse meldingen van Zeldzame soorten blijven ontvangen.

rol. Bovendien controleren zij de bestanden op volledigheid en dubbelmeldingen. Na de laatste controle worden de cijfers landelijk op een rij gezet en per soort een beschrijving gemaakt voor de jaarlijkse landelijke rapportage Broedvogels in Nederland (zie o.a. Van Dijk *et al.*, 2007).

Steeds meer informatie over zeldzame broedvogels bereikt SOVON en/of het Vogelarchief Limburg. Echter het overzicht over 2006 is toch vast niet volledig. Vogelaars die nog in het bezit zijn van aanvullingen op dit artikel worden dan ook opgeroepen deze informatie aan SOVON en/of Vogelarchief Limburg door te geven.

Resultaten

Voor een overzicht van de aan SOVON doorgegeven aantallen van de zeldzame broedvogelsoorten in

Limburg in 2006, wordt verwezen naar tabel 1. Tevens zijn in de tabel opgenomen de resultaten over 2002-2005 en de provinciale populatieschatting van 2000-2004 (Hustings *et al.*, 2006).

Soortbesprekingen

Per soort volgt een korte bespreking. Bij de zeer zeldzame soorten, of soorten met een beperkt voorkomen, worden alle bekende opgaven vermeld. Daarbij is vermeld: de gebiedsnaam, aantal broedparen/territoria en, indien bekend, de broedcode tussen haakjes en tenslotte de waarnemer.

Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* (n=18)

De Geoorde Fuut is een karakteristieke broedvogel van heidevennen en hoogveen van Noord-Limburg. Zowel de Bergerheide als Landgoed De Hamert zijn in 2006 niet integraal op de soort gekarteerd.

Tabel 1. Een overzicht van de zeldzame broedvogelsoorten in Limburg in 2002 - 2006. De aantallen zoals doorgegeven aan SOVON zijn geplaatst naast de populatieschatting van 2000-2004 (Hustings *et al.*, 2006).

	2000-2004 schatting voor Limburg	2002 SOVON	2003 SOVON	2004 SOVON	2005 SOVON	2006 SOVON
Geoorde Fuut	15-30	25	20	28	32	18
Roerdomp	3-5	4	4	4	2	1
Smient	0	0	0	0	0	1
Zwarte Wouw	0	0	0	0	0	1
Bruine Kiekendief	4-7	3	1	0	1	3
Slechtvalk	3-5	4	5	5	4	6
Porseleinhoen	0-15	2	0	0	1	0
Kwartelkoning	0-15	3	1	0	1	0
Kleine Plevier	160-200	84	75	80	65	67
Oeverloper	1-3	2	2	1	1	4
Kerkuil	130-200	170	152	159	188	142
Oehoe	2-5	2	2	5	4	4
Nachtzwaluw	100-130	79	96	98	105	83
Ijsvogel	80-125	88	66	89	80	72
Middelste Bonte Specht	10-15	6	8	12	15	72
Draaihals	0-3	2	0	1	1	0
Kuifleeuwerik	5-10	8	5	5	3	3
Engelse Gele Kwikstaart	0	1	0	0	2	0
Grote Gele Kwikstaart	180-210	144	139	134	147	147
Paapje	3-10	5	3	2	0	1
Tapuit	4-5	6	4	4	5	3
Kramsvogel	40-80	30	22	18	23	27
Noordse Nachtegaal	0	0	0	0	0	1
Orpheusspotvogel	incidenteel	1	3	3	0	2
Cetti's Zanger	0	0	0	0	1	0
Graszanger	0	0	0	0	2	0
Kortsnavelboomkruiper	75-100	8	40	30	23	35
Baardmannetje	0	0	0	1	0	0
Grauwe Klauwier	10-15	5	10	9	19	18
Europese Kanarie	150-250	60	76	80	60	54
Grauwe Gors	10-15	9	14	9	12	3

De Groote Peel is in 2006 helaas niet onderzocht op (zeldzame) broedvogels. De volgende aantallen zijn in 2006 bekend geworden, veelal van bekende locaties:

Paesplas, Gennep	1	provincie Limburg
Bergerheide	5	A. Musters, provincie Limburg
Reinderslooi	2	F. Hustings, M. Verbeek e.a.
Landgoed De Hamert	1	waarneming.nl
Mariapeel	7	R. Vernooij e.a.
De Banen	2	L. Reemers

Roerdomp *Botaurus stellaris* (n=1)

De enige Roerdomp met een territorium in Limburg bleek nog aanwezig te zijn in de Mariapeel. In de maanden april/mei werd hier een roepende vogel gehoord in de Horster Driehoek. Geen gegevens bekend van de Groote Peel.

Mariapeel 1 (4) R. Vernooij e.a.

Kwak *Nycticorax nycticorax* (n=0)

Het laatst bewezen broedgeval voor Limburg dateert alweer van 1969. In 1993 was er een vermoeden van broeden in de Groote Peel en in 1995 op Koningssteen (Hustings *et al.*, 2006). Interessant zijn dan ook enkele waarnemingen in de broedtijd van 2006 van deze veelal nachtelijk actieve reiger langs de Maas. Wanneer de verschillende natuurontwikkelingsprojecten langs de Maas zich verder kunnen ontwikkelen, denk aan ooibos en moeras, kan de Kwak mogelijk weer terugkeren als broedvogel.

25 mei 2006 1 ex Romeinenweerd, Blerick (Sj. Gubbels)

23 juli 2006 1 ex (tweede zomer) Meers (T. Jeuken e.a.)

Smient *Anas penelope* (n=1)

Verheugend is een melding van een territorium van de Smient in geschikt broedbiotoop in de Maasplassen. Tevens zijn er twee waarnemingen verricht in de broedtijd in de Asseltse Plassen: 9 mei 2006 5 ex (T. Bakker) en op 13 juni 2006 1 paar (B. van Noorden). Mogelijk betreft dit hetzelfde paar.

Bouxweerd 1 (3) I. Meeuwissen

Zwarte Wouw *Milvus migrans* (n=1)

Spectaculair was de ontdekking van het eerste broedgeval van de Zwarte Wouw voor Limburg in de Brandt bij Stevensweert in 2006. Helaas is het mislukt in de jongenfase, mogelijk veroorzaakt door de slechtweerperiode van eind mei. Een uitgebreide beschrijving van dit broedgeval is te vinden in de vorige editie van Limburgse Vogels (Don, 2006).

Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* (n=3)

Zowel op Landgoed De Hamert, Mariapeel als het Rodebeekdal bij Schinveld zijn territoria vastgesteld. Of er daadwerkelijk gebroed is, blijft onwaarschijnlijk.

Slechtvalk *Falco peregrinus* (n=6)

Van 5 min of meer bekende locaties kwamen in 2006 weer meldingen van broedparen/territoria. Van een geheel nieuwe locatie werd een paartje gemeld dat in de broedtijd aanwezig was op en bij een potentiële broedlocatie. Via de Slechtvalkenwerkgroep Nederland (P. van Geneijgen) wordt de informatie verzameld.

Buggenum (Demcolec)	1 (16)	Slechtvalkwerkgroep NL, B. Meeuwissen
Maasbracht (Clauscentrale)	1 (16)	Slechtvalkwerkgroep NL
DSM Geleen	1 (16)	Slechtvalkwerkgroep NL
Hammerveld	1 (4)	M. Bouts
Ittervoort	1 (4)	Slechtvalkwerkgroep NL, Provincie Limburg
Heerlen	1 (4)	Slechtvalkwerkgroep NL

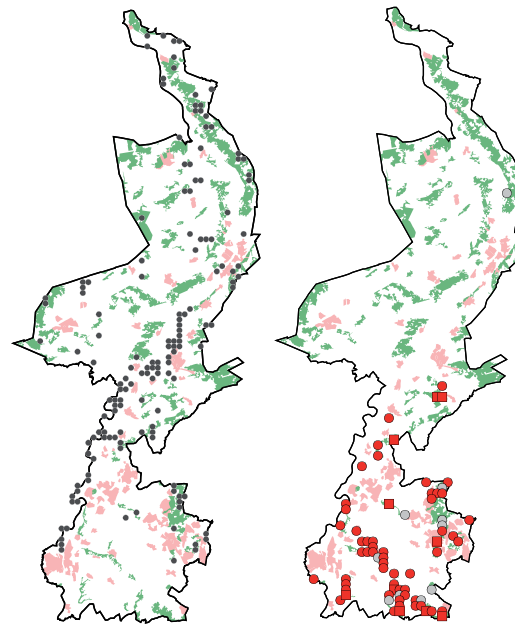
Grauwe Gors, Itteren, 23 mei 2004 (K. Lemmens)

Porseleinhoen *Porzana porzana* (n=0)

In 2006 zijn geen territoria vastgesteld van deze rallensoort. Van 25-29 april is wel een roepend mannetje waargenomen langs het STEVOL-kanaal bij Stevensweert, welke net niet de datumgrens heeft gehaald (J. Vreken e.a.). Net over de grens in Duitsland in het Rode beekdal bij Schinveld is wel een territorium vastgesteld (W. Quaedackers, R. van der Laak).

Kleine Plevier *Charadrius dubius* (n=67)

Het wispelturige voorkomen van deze pioniersoort zorgt ervoor dat slechts een beperkt deel van de gehele populatie jaarlijks wordt geteld. De laatste jaren worden ook minder broedparen doorgegeven aan SOVON. Of dit ook betekent dat de soort aan het afnemen is, is onwaarschijnlijk. De actuele aantalsopgave (Hustings *et al.*, 2006) voldoet dan ook hoogstwaarschijnlijk. Vooreen overzicht van de verspreiding over de periode 2000-2006 zie figuur 1.

Figuur 1. Verspreiding van de Kleine Plevier als broedvogel in Limburg 2000-2006.

Figuur 2. Verspreiding van de Middelste Bonte Specht als broedvogel in Limburg 2006. Een open rondje is een eenmalige waarneming tussen de datumgrenzen.

Oeverloper *Actitis hypoleucos* (n=4)

In 2006 konden 4 broedparen van de Oeverloper in Meers worden vastgesteld, waarvan minimaal 1 nestvondst. Naast een nestvondst waren er nog 3 baltsende paren half juni aanwezig. Meer informatie hierover elders in dit nummer (Kurstjens *et al.*, 2007). Het proefproject van het Grensmaasplan voldoet blijkbaar uitstekend aan de biotoopeisen van deze zeldzame broedvogel: stromend water met een grindige ondergrond.

de ontwikkelingen van deze interessante soort nauwlettend gaat volgen.

Oehoe *Bubo bubo* (n=4)

Van drie reeds langer bekende locaties zijn weer (succesvolle) broedgevallen gerapporteerd. Van een vierde locatie is slechts een territorium gemeld: vrouwtje roepend aanwezig. In 2007 is de Limburgse Oehoewerkgroep opgericht die

Kerkuil *Tyto alba* (n=142)

De Kerkuil heeft ook in 2006 een prima broedseizoen gehad in Limburg met 142 broedparen. In totaal zijn er 395 jongen uitgevlogen. Dit betekent 2,8 jongen gemiddeld per paar (informatie H. Beckers, Kerkuilenwerkgroep Limburg).

Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus* (n=83)

Het aantal bekend geworden territoria is in 2006 lager dan in voorgaande jaren. Dit is voornamelijk te wijten aan het ontbreken van goede informatie uit een aantal kerngebieden (o.a. Bergerheide, Hamert en Broedersbosch bij Afferden). Het Limburgse deel van de Weerter- en Budelerbergen is in 2006 wel gekarteerd op snorrende Geitenmelkers (Provincie Limburg: 16 territoria). In het Jaar van de Nachtzwaluw 2007 is er meer aandacht besteed aan deze soort. In tabel 2 is een overzicht opgenomen van de belangrijkste monitoringgebieden.

Middelste Bonte Specht *Dendrocopos medius* (n=72)

Het jaar 2006 betekende een grote doorbraak voor de Middelste Bonte in Limburg: maar liefst 72 territoria zijn met behulp van een grote schare waarnemers vastgesteld. Een absoluut record! Het kerngebied voor de soort is en blijft Zuid- en Midden-Limburg, met als meest noordelijk plaats de omgeving van St Odiliënberg. Nieuw ondermeer was het voorkomen in de omgeving van Heerlen en Schinveld. Zie figuur 2 voor de verspreiding van de territoria. Voor een uitgebreidere beschrijving van het voorkomen in 2006 wordt verwezen naar Bakhuizen (2006).

IJsvogel *Alcedo atthis* (n=72)

Een respectabel aantal van 72 broedparen is in 2006 weer doorgegeven. Veelal zijn deze geteld in het kader van bekendtellingen en Broedvogelonderzoek Zuidelijk Maasdal. Mogelijk is vooral in Noord-Limburg een aantal paren over het hoofd gezien, langs de vele beken aldaar. De resultaten van de bekendtellingen in Zuid- en Midden-Limburg laten een lichte afname zien t.o.v. 2005 (tabel 3). Langs de Roer worden sinds 2001 minder IJsvogels broedend aangetroffen. Ook langs de Rode beek (Schinveld e.o.) kwamen in 2006 minder paren tot broeden dan in afgelopen jaren.

Kuifleeuwerik *Galerida cristata* (n=3)

Van de overbekende locatie Tradeport-West bij Venlo (omgeving Texacostation) werden weer enkele territoria gerapporteerd. In het vroege voorjaar werden maximaal 3 zingende mannetjes gehoord. Tenminste 2 paar hebben jongen grootgebracht.

Tradeport-west, Venlo 3 (12) R. Vernooij e.v.a
Daarnaast is het verrassend dat op 2 maart een Kuifleeuwerik is waargenomen in Sittard op het NS busstation (T. Zeegers). Helaas zijn geen vervolgwarnemingen bekend geworden.

Tabel 2. Aantalsontwikkeling van de Nachtzwaluw van enkele belangrijke monitoringgebieden.

	2002	2003	2004	2005	2006	
Broedersbos, Afferden	?	8	11	8	?	A. Musters, Provincie Limburg
Bergerheide	19	24	21	25	>=15	Vogelarchief Limburg
Landgoed De Hamert	11	12	?	12	>=1	Vogelarchief Limburg
Meinweg	29	19	22	27	25	J. Boeren, E. van Asseldonk, SOVON
Vetpeel, Laurabossen	7	8	9	8	7	C. Caris
Weerter- en Budelerbergen	?	?	?	?	16	Provincie Limburg
Vliegbasis De Peel	4	5	9	2	?	J. Vereijken, Provincie Limburg
Mariapeel	3	3	3	3	2	R. Vernooij e.a.
Swolgense/Tienrayse heide	2	7	2	4	5	R. Vernooij e.a.

Tabel 3. Aantal territoria van de IJsvogel bij de bekendtellingen per teltraject.

Beek	Teltraject	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Schelkensbeek	Schelkensbeek	2	1	1	1	1	1
Swalm	Swalm	3	2	2	2	2	2
Roer	Roer	14	10	10	9	9	6
Rode beek - Meinweg	Rode beek - Meinweg	1	1	1	3	2	1
Vloedgraaf	Vloedgraaf/Middelsgraaf	2	2	1*)	2	2	2
Geleenbeek	Bovenloop	0	1	0	1	1	0
	Bisse-, Plats- en Hulsbergerbeek	*)	0	0	0	0	0
	A76 - Geleen Daniken	0	0	0	1	1	1
Rode beek	Rode beek	5	2	1*)	5	5	1
Worm	Worm	2	2	2	1	2	2
Strijthagerbeek	Strijthagerbeek	0	0	1	1	1	1
Anselerbeek	Anselerbeek	2	2	2	2	1	1
Jeker	Jeker	0	1	0	0	1	0
Voer	Voer	1	1	1	1	1	1
Noorbeek	Noorbeek	0	0	0	*)	0	0
Geul	Maasmondig - Meerssen	1	3	1	2	2	4
	Meerssen - Valkenburg	1	3	2	1	2	3
	Valkenburg - Schin op Geul	0	0	1	1	0	1
	Schin op Geul - grens België	2	2	1*)	1	2	1
Gulp	Gulp	0	0	0	0	0	1
Eijserbeek	Eijserbeek	0	0	0	1	0	0
Selzerbeek	Selzerbeek	1*)	2	1	3	3	1
Totaal		37	35	28	38	38	30

*) niet of onvolledig onderzocht

Tabel 4. Aantal territoria van de Grote Gele Kwikstaart bij de bekendtellingen per teltraject

Beek	Teltraject	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Schelkensbeek	Schelkensbeek	1	1	1	1	1	1
Swalm	Swalm	0	1	1	2	1	0
Roer	Roer	6	7	14	10	14	16
Rode beek - Meinweg	Rode beek - Meinweg	4	4	3	4	2	4
Vloedgraaf	Vloedgraaf/Middelsgraaf	4	4	2*)	5	8	6
Geleenbeek	Bovenloop	3	3	4	6	5	2
	Bisse-, Plats- en Hulsbergerbeek	*)	3	2	2	2	2
	A76 - Geleen Daniken	12	12	16	8	13	12
Rode beek	Rode beek	7	6	6*)	10	10	5
Worm	Worm	4	4	3	1	3	3
Strijthagerbeek	Strijthagerbeek	1	1	2	2	1	1
Anselerbeek	Anselerbeek	2	3	2	2	2	2
Jeker	Jeker	4	4	4	4	6	4
Voer	Voer	1	2	5	4	4	5
Noorbeek	Noorbeek	1	1	1	*)	1	1
Geul	Maasmonding - Meerssen	6	11	6	7	7	7
	Meerssen - Valkenburg	8	10	9	9	8	6
	Valkenburg - Schin op Geul	11	9	11	7	12	9
	Schin op Geul - grens België	13	11	9*)	12	8	9
Gulp	Gulp	4	5	5	4	6	7
Eijserbeek	Eijserbeek	10	6	5	4	5	6
Selzerbeek	Selzerbeek	4*)	8	8	8	9	7
Totaal		106	116	119	112	127	114
*) niet of onvolledig onderzocht							

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* (n=147)
De laatste jaren is de stand van de Grote Gele in Limburg (en Nederland) stabiel te noemen. Een groot deel van de Limburgse populatie is weer in het kader van de bekendtellingen in Zuid- en Midden-Limburg geteld (tabel 4). Ook hier weinig verandering in aantallen. Opvallend is wel het toenemend aantal paren langs de Roer. Rukt de soort langzaam op naar het noorden? Helaas worden in Noord-Limburg nog vrijwel geen beken systematisch op deze soort (en de IJsvogel) geïnventariseerd. Misschien iets voor de nabije toekomst? In 2007 is de Vogelwacht Limburg met een nestkastenproject gestart. Meer informatie is via ondergetekenden te verkrijgen.

Paapje *Saxicola rubetra* (n=1)

Slechts 1 broedpaar kan de toets der kritiek doorstaan en gaat als zodanig de boeken in:
Lilbosch Noord 1 (16) F. van den Brink
Enkele andere opgaven hebben waarschijnlijk betrekking op (late) doortrekkers.

Tapuit *Oenanthe oenanthe* (n=3)

In 2006 weer een aantal meldingen van territoriale vogels. Er is van onderstaande opgaven echter geen

een waarbij daadwerkelijk broeden wordt vermoed. Toch blijven, in redelijk geschikt biotoop, nog jaarlijks Tapuiten hangen, die zelfs in baltsstemming kunnen geraken.

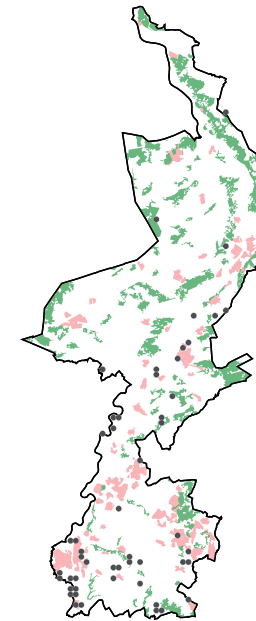
Mookerheide	1 (4)	Provincie Limburg
Weerter- en Budelerbergen	1 (4)	Provincie Limburg
Materieeldepot Steenberg	1 (4)	W. Quaedackers

Kramsvogel *Turdus pilaris* (n=27)

Een groter aantal broedparen is in 2006 doorgegeven aan SOVON en/of Vogelarchief Limburg. Deze 'toename' wordt grotendeels bepaald door een flinke kolonie van maar liefst 16 nesten bij Dagstrand Oost van de Pietersplas (P. Alblas). De volgende aantallen werden doorgegeven:

Boomgaard kasteel Eijsden	2 (7)	W. Wijckmans
Eijsderbeemden	4 (16)	W. Ganzevles, J. Stoffels
Dagstrand Oost-Maarland	16 (16)	P. Alblas
Maasveld Maastricht	2 (16)	P. Alblas
Kasteel Hoogeweerth	1 (7)	J.J. Bakhuizen
Geuldal, Terpoorten	2 (7)	L. Bakker

Voor een beeld van de verspreiding van de broedgevallen over de periode 2000-2006 zie figuur 3.

Figuur 3. Verspreiding van de Kramsvogel als broedvogel in Limburg 2000-2006.

Noordse Nachtegaal *Luscinia luscinia* (n=1)

Op een wel heel bijzondere wijze werd van achter een beeldscherm deze soort 'ontdekt' door Max Berlijn, op een foto op de site van birdpix.nl. Daar was een foto door Hennie Lammers geplaatst van een vogel die abusievelijk gedetermineerd was als Nachtegaal. Gelukkig bleek de vogel de volgende

Paapje, Maastricht, 23 april 2006 (K. Lemmens)

avond nog aanwezig... Dit is pas het tweede geval van deze soort in Limburg. Ook Belgisch Limburg kon meegenieten omdat het een echt grensgeval was op Koningssteen: nu en dan in NL, dan weer aan de Belgische zijde van het bosje. Voor een uitgebreide beschrijving zie Berlijn (2006).

Koningssteen, Thorn 1 (4) H. Lammers,
M. Berlijn, A. Ova, R. Schols e.v.a. (mannelijke zingend waargenomen van 12-25 mei 2006)

Orpheusspottvogel *Hippolais polyglotta* (n=2)

Na het territoriumloze jaar 2005 konden in 2006 weer 2 geldige territoria worden bijgeschreven:

Bellet-boomgaard, Cottessen (28 mei-11 juni, J.H. van Steenis e.a.)

Omgeving Nederweert (16 juni-5 juli, F. Meeuwissen e.a.)

Daarnaast zijn ook op drie andere locaties kortstondig zingende mannetjes waargenomen:

Koningssteen, Thorn (6 juni, R. Schols)

Hoogeweerth, Maastricht (7-8 juni, J. van der Coelen)

Gerendal (22-25 juni, R. van Dongen e.a.)

Tevens een ringvangst in de broedtijd: Heidse peel, Ysselsteijn (25 mei, B. van Noorden).

Kortsnavelboomkruiper *Certhia familiaris* (n=35)

Mede door een systematische kartering door SOVON in opdracht van Staatsbosbeheer van de hellingbossen tussen Geul- en Gulpdal (Deuzeman & Hustings, 2007) is het respectabele aantal van 35 territoria in Zuid-Limburg in 2006 vastgesteld. In deze hellingbossen zijn in totaal 17 territoria geteld. Dit betekent een forse uitbreiding ten opzichte van

de vorige integrale kartering van dat gebied in 1997. Daarnaast zijn weer de nodige (losse) meldingen van territoria van Boswachterij Vaals doorgegeven. In 2007 heeft aldaar ook een systematisch telling plaats gevonden. Hiermee is het belangrijkste broedgebied van de soort in Limburg dan ook in twee jaar tijd geïnventariseerd. Het is dan ook hoog tijd voor een nadere analyse van het actuele voorkomen van deze soort. In een volgende editie van Limburgse Vogels zal hierover worden gepubliceerd.

Grauwe Klauwier *Lanius collurio* (n=18)

Door speciale aandacht voor deze interessante soort, o.a. door Stichting Bargerveen (m.n. Stef Waasdorp) en Ruud van Dongen, is er in 2006 weer een groot aantal broedparen en territoria opgespoord. Het lijkt er op dat een standvastige en groeiende populatie zich aan het ontwikkelen is in het zuidoostelijke Heuvelland.

Kunderberg	2 (12)	S. Waasdorp, R. van Dongen
Brunsummerheide	1 (2)	R. van Dongen
Vosbosch	1 (12)	S. Deuzeman (SOVON)
Klitserbeekdal	2 (16)	S. Waasdorp, R. van Dongen
Vijlen, Paardendal	1 (12)	S. Waasdorp, R. van Dongen
Bellet-boomgaard	2 (16)	S. Waasdorp, R. van Dongen
Cottessen	7 (16)	S. Waasdorp, provincie Limburg, R. van Dongen
Wolfhaag	2 (16)	R. van Dongen, H. Phijl

Opvallend is het geheel ontbreken van broedgevallen in Noord-Limburg (Bergerheide, Hamert, Meinweg) terwijl aldaar wel aandacht is besteed aan de soort. Voor een nadere analyse van het broedvoorkomen in Limburg wordt verwezen naar Van Dongen (2007). Naast de bovengenoemde broedparen zijn er ook de volgende waarnemingen doorgegeven, mogelijk doortrekkers, in potentieel broedgebied: Hamert – vrouw, 7 mei (P. Gnodde); Gerendal, Schaapspuit – man, 13 mei (B. Verhoeven, E.J. van Haafte); Koningssteen, Thorn – man, 15 mei (P. Evers); Rode beekdal, zweefvliegvlug – paartje, 28 mei (H. Alards, F. Beaumont); Barbara's weerd, Arcen – paartje, 27 juli (G. Kurstjens) en Gebrande Kamp – vrouw, 28-30 juli (J. van Oostveen, F. Hustings).

Europese Kanarie *Serinus serinus* (n=54)

De huidige stand van de Europese Kanarie is niet meer te vergelijken met die van halverwege jaren negentig. De actuele aantalopgave in Hustings *et al.* (2006) is vrijwel zeker alweer aan de hoge kant. Intussen is de soort uit de binnenstad van Maastricht verdwenen en de aantallen elders in de stad, voorheen een bolwerk van formaat (Lemmens, 1996), nemen ook ieder jaar nog af (tabel 5). In Gronsveld en in Vaals zijn er nog jaarlijks behoorlijke aantallen zangposten te vinden. Hoe het er voorstaat in Valkenburg en omgeving is de afgelopen jaren niet

Orpheusspotvogel, Swalmen, 3 juni 2005 (O. Plantema)

Tabel 5. Aantalsontwikkeling van de Europese Kanarie in enkele monitoringgebieden in Zuid-Limburg

Telgebied	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Maastricht *)	?	18	12	10	8	5
Gronsveld	7	10	12	14	11	10
Valkenburg	?	11	?	>6	>6	>4
Gulpen	>3	>2	6	4	>2	3
Epen	2	0	0	0	1	0
Vaals	15	19	13	9	6	8

*) in 1995 werden nog minimaal 41 territoria in Maastricht vastgesteld (Lemmens, 1996)

echt duidelijk geworden. Verrassend blijft het redelijk stabiele voorkomen in Noord-Limburg, m.n. in en rond de kernen van Lottum en Tegelen. In totaal zijn er in Noord-Limburg 10 zangposten vastgesteld.

Grauwe Gors *Miliaria calandra* (n=3)

Het doek is bijna gevallen voor de Grauwe Gors in Limburg (en daarmee in Nederland): slechts 3 territoria konden worden vastgesteld in 2006! Slechts een enkeling kon het redden in wat eens het bolwerk in het Maasdal was (omgeving grindgat Itteren) en op de hamsterakkers nabij Sibbe op het plateau van Margraten. Tevens een zangwaarneming tussen de datumgrenzen (16 juni) in de nabijheid van Holset, gemeente Vaals.

Grindgat Itteren	1 (4)	Provincie Limburg, H. van Oosterhout
Hamsterakkers, Sibbe	1 (4)	G.J. Ottens, Provincie Limburg
Holset	1 (2)	T. Rijken

Nogmaals een oproep

Hierbij weer een dringende oproep aan iedereen die nog gegevens heeft liggen van 2006 of eerder, om die alsnog in te sturen naar SOVON. Hoe vollediger de database, des te waardevoller de gegevens gaan worden. Dit geldt natuurlijk ook voor het afgelopen broedseizoen 2007 en de toekomst.

Dankwoord

Het bovenstaande overzicht kan natuurlijk nooit tot stand komen, zonder de inbreng van vele tientallen vrijwilligers die hun waarnemingen hebben kenbaar gemaakt aan SOVON. Allen worden zeer hartelijk

bedankt. Het zijn te veel personen om iedereen met naam te noemen. De provincie Limburg heeft ook in 2006 een belangrijke bijdrage geleverd aan de kennisvergroting van het voorkomen van (zeldzame) broedvogels in Limburg. Hierbij bijzondere dank aan Boena van Noorden en Arjan Boele, die een eerdere versie van dit artikel voorzien hebben van waardevol commentaar.

Literatuur

- Bakhuizen J.J., 2006.** Voorjaar 2006: grootse doorbraak van de Middelste bonte specht in Limburg! Natuurhistorisch Maandblad 95: 237-239.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & R. Vernooij, 2003.** Zeldzame broedvogels in Limburg in 2002. Limburgse Vogels 13: 39-45.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & R. Vernooij, 2004.** Zeldzame broedvogels in Limburg in 2003. Limburgse Vogels 14: 48-57.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & R. Vernooij, 2005.** Zeldzame broedvogels in Limburg in 2004. Limburgse Vogels 15: 55-63.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & R. Vernooij, 2006.** Zeldzame broedvogels in Limburg in 2005. Limburgse Vogels 16: 43-50.
- Berlijn M., 2006.** Noordse Nachtegaal Koningssteen: cyberbirding op zijn best. Limburgse Vogels 16: 69-70.
- Deuzeman S.B. & F. Hustings, 2007.** Broedvogels van het Geul- en Gulpdal in 2006. Inventarisatierapport 2007/01 SOVON, Beek-Ubbergen. In opdracht van Staatsbosbeheer, Tilburg.
- van Dijk A.J., F. Hustings & M. van der Weide, 2004.** Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., A. Boele, L. van den Bremer, F. Hustings, W. van Manen, A. van Kleunen, K. Koffijberg, W. Teunissen, C. van Turnhout, B. Voslamber, F. Willems, D. Zoetebier & C. Plate, 2007.** Broedvogels in Nederland in 2005. SOVON Monitoringrapport 2007/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Don H., 2006.** Nieuw voor Limburg: broedgeval van Zwarte Wouw te Stevensweert. Limburgse Vogels 16: 19-23.
- van Dongen R., 2007.** De Grauwe Klauwier in Limburg heeft toekomstperspectief! Limburgse Vogels 17: 19-26.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006.** Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Kurstjens G., H. van Mulken & B. Peters, 2007.** Concentratie broedende Oeverlopers langs de Grensmaas bij Meers in 2006. Limburgse Vogels 17: 45-48
- Lemmens K., 1996.** Broedende Europese Kanaries in Limburg in 1995. Limburgse Vogels 7: 22-24.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002.** Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS Nederland, Leiden.
- van der Weide M., 2000.** Naar een gebiedsgerichte opzet Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON-Nieuws 13 (1): 9-11.

Jan Joost Bakhuizen, Sint Servaasbolwerk 26, 6211 NB Maastricht

Hans-Peter Uebelgünn, Dorperweiden 27, 5975 BA Sevenum

Robbert Vernooij, Puteanusstraat 129, 5911 ET Venlo

Opvallende doortrek van de Morinelplevier in Limburg 2006

Joep Tomlow

De Morinelplevier *Charadrius morinellus* wordt in de Avifauna van Limburg (Hustings *et al.*, 2006) omschreven als een onregelmatige gast die in onze provincie binnen het krappe tijdsbestek van 26 augustus tot en met 29 september is waargenomen. In 2006 werd deze periode ruimer door een eerste waarneming in het voorjaar voor Limburg. Daarnaast bleken ook in het najaar Morinelplevieren onze provincie aan te doen. Dit artikel gaat hier nader op in en schetst een beeld over het verloop van de doortrek in Limburg.

Methode

Voor dit artikel zijn alle waarnemingen van de Morinelplevier in Limburg verzameld die na de uiterst vermelde datum van 29 september 2005 in Hustings *et al.* (2006) zijn gedaan. Deze zijn afkomstig uit het Vogelarchief en van de internetsites www.vogelsindekempen.nl, www.waarneming.nl, www.trektellen.nl en de e-mail-nieuwsgroep vogelinfo@limburg.nl. Al deze waarnemingen zijn afkomstig van drie vaste telposten verspreid over Noord- en Midden-Limburg. Daarnaast is literatuur geraadpleegd voor aanvullende informatie.

Doortrek algemeen

Bijlsma *et al.* (2001) schetsen voor Nederland tussen 1989 en 1998 een doortrekpatroon dat in het voorjaar een piek rond medio mei kent en in het najaar –vooral van half augustus tot eind september. Laatstgenoemde periode komt overeen met de periode van Hustings *et al.* (2006). Deze melden voor Limburg 15 gevallen tussen 1909 en 2005, allen binnen de periode van 26 augustus tot en met 29 september.

De beschreven waarnemingen door Bijlsma *et al.* (2001) zijn vooral van de kustgebieden, met de Maasvlakte in het bijzonder, daarna het Lauwersmeergebied, Zuidelijk Flevoland en Noord-Groningen. Deze vermeldt maximale aantallen van 80 vogels in het voorjaar en 40 in het najaar. Opvallend is dat in de laatste jaren, tussen 1 januari 2000 tot en met 15 september 2007 de nodige doortrek in het

binnenland wordt waargenomen. Van de totaal 359 waargenomen exemplaren komen 124 exemplaren (34%) uit het binnenland, verdeeld over 11 telposten. De doortrekroute van de soort lijkt volgens internetsite trektellen.nl verschoven. De piek ligt nu bij de zuidelijke helft van Zeeland, gevolgd door het IJmeer (Noord-Holland) en daarnaast de Eemshaven (Groningen). De grootste groep die hierbij werd waargenomen betreft een groep van 37 exemplaren op 26 augustus 2004 op de telpost Vijfhoek nabij Diemen aan het IJmeer (Noord-Holland). Dit alles betreft uitsluitend doortrekkende vogels.

De als pleisterend gemelde vogels, via www.waarneming.nl, hebben als favoriete plekken nog steeds de Maasvlakte (Zuid-Holland), alsmede zuidelijk Zeeland en Flevoland. De grootste pleisterende groep in de periode 1 januari 2000 tot en met 15 september 2007 betreft 37 exemplaren, en wel op 12 mei 2006 te Texel. Daarmee heeft Noord-Holland de hoogste dagrecords voor zowel doortrekkende als pleisterende vogels.

Morinelplevier, Loozerheide, 3 mei 2006 (R. Weenink)

Doortrek in Limburg 2006

Voorjaar 2006

Zoals eerder aangegeven was in 2006 de eerste voorjaarswaarneming van de Morinelplevier in Limburg. De eerste melding van een mogelijke Morinelplevier viel vroeg, namelijk op dinsdag 27 april. Die dag hoorden Henk Alards en Harry van der Borg tijdens een wandeling in de ochtend op landgoed De Hamert een “plevierachtig fluitje” dat hen direct aan de Morinelplevier deed denken. Helaas konden zij de vogel niet ontdekken, mede omdat zij het slechts zesmaal hoorden. Ondanks de grote overeenkomst met een thuis nogmaals beluisterde geluidsopname van de soort werd de waarneming door hen als “een mogelijke Morinelplevier” betiteld.

Op woensdag 3 mei was het echter wel raak. Omstreeks 9.00 uur hoorden de trekters van de telpost op de Loozerheide een luid roepende Morinelplevier. De vogel vloog eerst een aantal keren over de telpost heen om vervolgens te landen op een nabijgelegen braakliggende akker. Eenmaal geland bleek het om een fraai adult mannetje te gaan (foto). De eerste voorjaarswaarneming van de soort in Limburg was daarmee een feit. De vogel verdween om 18.00 uur op grote hoogte uit het zicht van de trekters. Hoogstwaarschijnlijk werd rond 18.15 uur dezelfde vogel vanaf de nabijgelegen Noord Brabantse telpost op de Strabrechtse heide gezien (nabij Heeze, hemelsbreed 12 kilometer noordwaarts). Dit blijkt uit de beschrijving; “Morinel rond 18:15 roepend laag over de telpost, vermoedelijk zomerkleedman” (www.trektellen.nl).

Najaar 2006

De serieuze doortrek in Limburg speelde zich andermaal af in het najaar. In augustus en september werden Morinelplevieren waargenomen vanaf de vaste telposten in de Loozerheide in de buurt van Weert, De Groote Peel nabij Ospel Dijk en Aan de Majoor bij Koningsbosch.

Op maandag 7 augustus werd de eerste Morinelplevier voor dit trekseizoen opgemerkt vanaf de Loozerheide. Daarna volgden hier nog exemplaren op 24 en 29 augustus en op zeven verschillende dagen in september (tabel 1). Dit leverde voor deze telpost een totaal op van elf najaars-exemplaren verdeeld over tien waarnemingen.

De telposten Aan de Majoor en De Groote Peel haalden de totalen van het trekseizoen in een, zachtzinnig uitgedrukt, korter tijdsbestek.

Tabel 1. Waargenomen Morinelplevieren op de telposten Aan de Majoor, De Groote Peel en de Loozerheide 2006.

datum	aantal	telpost	activiteit
03-mei	1	Loozerheide	ter plaatse
07-aug	1	Loozerheide	overvliegend
23-aug	10	Aan de Majoor	overvliegend
24-aug	1	Loozerheide	overvliegend
28-aug	1	De Groote Peel	overvliegend
29-aug	1	Loozerheide	overvliegend
totaal aug:	14		
06-sep	1	Loozerheide	overvliegend
08-sep	24	De Groote Peel	overvliegend
08-sep	2	Loozerheide	overvliegend
09-sep	1	Loozerheide	overvliegend
10-sep	1	Loozerheide	overvliegend
14-sep	1	Loozerheide	overvliegend
17-sep	1	Loozerheide	overvliegend
20-sep	1	Loozerheide	overvliegend
totaal sep:	32		
totaal 2006:	47		

De trekters van Aan de Majoor bemerkten op woensdag 23 augustus om 10.45 een groep van maar liefst tien exemplaren. Doordat de vogels laag over de telpost vlogen kon worden vastgesteld dat het om drie adulte en zeven juveniele vogels ging (vogelinfolimburg).

Op de telpost in De Groote Peel werd een Morinelplevier opgemerkt op maandag 28 augustus. Hierbij werd uitsluitend de roep gehoord, de vogel kon door de vermoedelijk grote hoogte niet worden ontdekt.

De meest spectaculaire dag was hier echter vrijdag 8 september. In de ochtend werd om 7.38 uur een exemplaar roepend opgemerkt, maar kon niet visueel waargenomen worden. Om 13.40 uur klonk opnieuw het geluid van de Morinelplevier, maar het bleek al snel niet om één exemplaar te gaan. Het oog viel op een groep van niet minder dan 23 exemplaren die roepend boven de telpost vlogen. Daarbij maakte ze steeds grotere hoogte om uiteindelijk in zuid-zuidwestelijke richting te verdwijnen. Helaas kon door de slechte lichtomstandigheden niet worden vastgesteld wat de leeftijdsverhouding van de groep was. Met deze groep werd een nieuw dagrecord gevestigd voor deze en alle andere telposten in Limburg.

Conclusie

Waarom het najaar 2006 zulke hoge aantallen Morinelplevieren opleverde blijft speculeren. De hoge waargenomen aantallen kunnen mogelijk

door een waarnemerseffect veroorzaakt zijn. Er werden in de maanden augustus – september 2006 opvallend meer teluren, totaal 787,66, gemaakt op de genoemde telposten dan de 545,11 uur in 2005 (tabel 2). Hierbij valt vooral De Groote Peel op, met 194,9 teluren in september 2006 ten opzichte van 46,53 uur in september 2005. Hoogstwaarschijnlijk heeft dit een bijdrage geleverd aan de daar waargenomen aantallen.

Daarnaast gaven de trektellers van de Loozerheide aan dat zij sinds de opkomst van de soort in 2005 (Hustings *et al.*, 2006) de trekroep van de soort beter herkennen. Dit heeft naar alle waarschijnlijkheid een bijdrage geleverd aan het aantal waargenomen exemplaren van 2006. Of de wind in het najaar 2006 een actieve rol heeft gespeeld bij de binnenlandse doortrek van Morinelplevieren lijkt vrij onwaarschijnlijk, aangezien gedurende deze periode de windrichting nogal varieerde (bron: KNMI). Waarom de laatste jaren de soort zo vaak wordt waargenomen in het binnenland blijft dan ook een vraag. Feit blijft wel dat langs deze trekroute vele dagrecords voor de binnenlandse telposten sneuvelen.

Met een totaal van 47 exemplaren binnen de periode van 3 mei tot en met 21 september mag 2006 de boeken in als een gedenkwaardig jaar voor de Morinelplevier in Limburg. Of de uitzonderlijk hoge aantallen van 2006 vaker zullen voorkomen of zelfs overtroffen worden zal de toekomst moeten uitwijzen.

Tabel 2. Aantal teluren van de telposten Aan de Majoor, De Groote Peel en de Loozerheide in de maanden augustus en september 2005 en 2006.

telpost	maand	teluren per jaar	
		2005	2006
Aan de Majoor	augustus	58,15	93,30
De Groote Peel	augustus	46,53	90,01
Loozerheide	augustus	100,30	100,05
Aan de Majoor	september	121,40	155,35
De Groote Peel	september	46,53	194,90
Loozerheide	september	172,20	154,05
totaal per jaar:		545,11	787,66

2007: een vervolg?

Ook dit jaar blijkt de Morinelplevier zich met regelmaat te vertonen in onze provincie, zij het in lagere aantallen. Meest frappant is het tweede

voorjaarsgeval voor Limburg, op exact dezelfde plek als in 2006 en op exact dezelfde datum: op 3 mei, dit keer echter een vrouwtje (www.trektellen.nl). De vogel streek daar om 10.55 neer om na een uur weer op grote hoogte te verdwijnen in noord-oostelijke richting. Verder werden op deze telpost exemplaren waargenomen op 22 en 26 augustus (beide dagen 1 exemplaar).

Telpost Aan de Majoor werd verrast met een groep van vijf exemplaren op 19 augustus om 11.20 (vogelinfolimburg).

Ook de trektellers van De Groote Peel merkten een Morinelplevier op, en wel op 9 september om 8.24 uur. Daarmee zijn er in 2007 op het moment van beëindigen van dit artikel voorlopig negen exemplaren waargenomen van 3 mei tot en met 9 september.

Dankwoord

Een bijzondere dank ben ik verschuldigd aan alle trektellers van de telposten Aan de Majoor, Loozerheide en De Groote Peel die met hun honderden teluren dit mooie resultaat hebben neergezet. Justin Jansen en Nicole Reneerkens dank ik hartelijk voor het geven van zowel inhoudelijk als redactioneel commentaar op een eerdere versie van dit artikel. Frank Neijts verleende waardevolle hulp bij het analyseren van de gegevens op www.trektellen.nl. Verder bedank ik Ivo Meeuwissen voor het uitlenen van literatuur en Ran Schols voor het aanleveren van de gegevens uit het Vogelarchief.

Literatuur

Bijlsma R. G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2) GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

www.groups.yahoo.com/group/vogelinfolimburg

www.trektellen.nl

www.vogelsindekempen.nl

www.waarneming.nl

Joep Tomlow, Veldwachterstraat 17, 5981HK Panningen, joeptomlow@yahoo.com

Witvleugelsterns in Limburg mei 2007

Patrick Palmen

Half mei 2007 werd vogelend Nederland getrakteerd op een ware invasie van Witvleugelsterns *Chlidonias leucopterus*. De nadruk lag hierbij vooral op de noordoostelijke provincies Groningen en Drenthe. Dat het hier om een heuse invasie ging werd duidelijk op 15 mei, toen her en der groepjes werden opgemerkt in Noord-Nederland. De volgende dagen werden aanzienlijk meer en grotere groepen gezien van zelfs meer dan 150 exemplaren. Hoewel Limburg net als de meeste in het binnenland gelegen provincies niet meedeed met de grote aantallen, zijn er toch meerdere waarnemingen geregistreerd. Dit gold zowel voor Nederlands als Belgisch Limburg.

Op 5 mei verbleef er een exemplaar op het Meerlebroek nabij Reuver. Omdat deze waarneming bijna twee weken vooraf gaat aan de echte invasie staat dit geval enigszins op zichzelf.

De eerste Limburgse Witvleugelsterns die binnen de invasieperiode vielen waren zeven exemplaren boven het Nieuwe Heerenven op de Hamert op 17 mei. Deze groep foerageerde 's ochtends in de regen en vertrok rond 9.30 uur bij opklarend weer. Veel toegesnelde vogelaars bleven beteuterd achter. 'Slechts' een adulte Lepelaar *Platalea leucorodia*, een Kluut *Recurvirostravosetta* en een Temmincks Strandloper *Calidris temminckii* waren naast de algemenere soorten nog op de plas aanwezig.

Jeu van Rijswijk vond later in de middag een 'nieuw' exemplaar, waar er al snel nog twee bijkwamen. Deze drie vogels bleven boven de plas foerageren en verdwenen uiteindelijk 's avond om 20.45 uur. Ook bij Gralex nabij Stokkem in Belgisch Limburg werden deze dag zeven exemplaren opgemerkt. De volgende dag, 18 mei, vlogen hier drie vogels boven de plas.

De volgende waarneming kwam van de Mariapeel op 19 mei; twee doortrekkende vogels werden opgemerkt door Geert Janssen om 16.30 uur. Op 20 mei bleken drie Witvleugels aanwezig boven zandafgraving Reinderslooi ofwel Reindersmeer. Deze plas heeft in het verleden al vaker bewezen een van de betere plekken voor sterns en meeuwen te zijn in (Noord-)Limburg. Echter ook deze vogels waren weer net zo snel weg als ze gevonden waren. Op dezelfde dag was het eveneens op het Nieuwe

Heerenven prijs. Rob Voesten ontdekte vier exemplaren boven de plas. Deze groep verdween in noordelijke richting, waarna al snel opnieuw twee Witvleugels, komende vanaf noord, boven de plas vlogen. Er wordt in dit geval dan ook aangenomen dat deze twee zijn teruggekeerd. Als bonus vloog hier kortstondig een Witwangstern *Chlidonias hybrida* boven het ven. Uiteindelijk kregen de twee teruggekeerde Witvleugelsterns gezelschap van nog eens drie soortgenoten. Deze vijf zijn tot donker gezien en gingen af en toe zitten op een eilandje tussen de Kieviten *Vanellus vanellus* en Kokmeeuwen *Larus ridibundus*. De volgende ochtend waren de vogels gevlogen.

Aan de Belgische kant bij Stokkem werden op 20 mei drie exemplaren gezien bij Gralex door Geert Beckers.

Op dezelfde dag wist Frank Meeuwissen met succes de Kokmeeuwenkolonie in de Groote Peel, nabij de trektelepost, af te speuren; drie Witvleugelsterns vlogen vlak voor 16.00 uur laag boven de vennen naar Noord. De laatste waarneming van deze mooie sterns uit de invasieperiode is van 30 mei. Drie vogels verbleven boven het al eerder genoemde Reinderslooi, gezien door Theo Bakker.

Uiteindelijk blijft de teller voor Nederlands Limburg staan op een aantal van 28 Witvleugelsterns in de tweede helft van mei 2007. Belgisch Limburg

Witvleugelstern, De Hamert, 20 mei 2007 (P. Palmen)

leverde dankzij Stokkem een aantal op van maximaal 13. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de drie vogels van 18 mei 'vers' waren. In tabel 1 staan alle waarnemingen op een rij.

Landelijk is dit de grootste influx van Witvleugelsterns ooit in Nederland. Er werden dit jaar in Nederland meer dan 1000 vogels gezien. Dit is beduidend meer dan de kleine aantallen die normaal elk jaar wel worden opgemerkt.

De vorige grote invasie was in 1997 tussen 13 en 16 mei. Hiervan 'profiteerde' Limburg niet echt, het leverde onze provincie destijds slechts 1 waarneming op van twee vogels over de Hamert op 16 mei 1997 (Hustings *et al.*, 2006).

Opmerkelijk is het feit dat geijkte plekken zoals de Eijsder Beemden en de Pietersplas ten zuiden van Maastricht geen enkele waarneming opleverden, terwijl deze in het verleden goed waren voor de helft van alle Limburgse waarnemingen.

De Avifauna van Limburg (Hustings *et al.*, 2006) vermeldt in totaal 'slechts' 15 waarnemingen van de Witvleugelstern in Limburg waarvan in de meeste gevallen sprake is van 1 vogel, drie maal 2 vogels en een maal een groepje van 4. De influx van 2007 mag dus zonder meer als spectaculair worden omschreven.

Tabel 1. Overzicht van de Witvleugelstern in mei 2007 in Nederlands en Belgisch Limburg.

datum	plaats	aantal
17 mei	Hamert	7
17 mei	Hamert	3
17 mei	Gralex (B)	7
18 mei	Gralex (B)	3
19 mei	Mariapeel	2
20 mei	Reindersmeer	3
20 mei	Hamert	7
20 mei	Gralex (B)	3
20 mei	Groote Peel	3
30 mei	Reindersmeer	3

totaal: 41

Nieuwe broedvogel voor Nederland

Doordat enkele Witvleugels uit de invasie bleven pleisteren in geschikte waterrijke gebieden was de hoop gevestigd op een broedgeval. Slechts éénmaal eerder, in 1979, legde een gemengd broedpaar Witvleugel x Zwarte Stern *Chlidonias niger* twee eieren, die niet uitkwamen.

De verrassing was compleet toen zelfs op twee plaatsen broedende vogels werden ontdekt. Een paartje uit een groep van zes pleisterende vogels,

Witvleugelstern, De Hamert, 20 mei 2007 (P. Palmen)

in de Krimpenerwaard nabij Stolwijk had aan de rand van een kolonie Visdieven *Sterna hirundo* op 28 juni twee jonge sterntjes. De eerste voor Nederland! Een kleine week later had hier een tweede paar eveneens twee jongen. Op 18 juli vloog de eerste "Nederlandse" uitgebroede Witvleugelstern boven het gebied.

Daarnaast werden in de Sliedrechtse Biesbosch in Zuid-Holland twee broedgevallen opgemerkt aan de rand van een kolonie Kokmeeuwen en Visdieven. Deze leverden in de eerste helft van juli elk twee jonge vogels op. Ook hier vloog de eerste helft van juli de eerste jonge stern. Ondanks een natte en winderige juli werden in 2007 vijf jonge Witvleugelsterns vliegvlug (SOVON.nl).

Een dankwoord gaat naar Gerald Driessens voor het verstrekken van de gegevens uit het Belgische Maasdal. Bij voorbaat mijn excuus dat niet bij iedere waarneming de complete lijst van waarnemers staat vermeld, deze waren niet altijd volledig te achterhalen.

Literatuur

Ebels E. B., 2007. Spectaculaire influx van Witvleugelsterns. Dutch Birding 29: 198-199.

Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

Waarneming.nl, <http://waarneming.nl>

Natuurpunt.be, <http://www.natuurpunt.be>

Vogelinfo Limburg, <http://groups.yahoo.com/group/vogelinfo limburg>

SOVON Nederland, <http://sovon.nl>

Patrick Palmen, Wervelstraat 23, 5961 VC Horst, patrickpalmen@planet.nl

Influx van Vale Gieren in Limburg

Jacob van der Weele

Het zal bijna niemand ontgaan zijn: vanaf half juni 2007 was er sprake van een ware invasie van Vale Gieren *Gyps fulvus* in Noordwest Europa. De vogels waren waarschijnlijk afkomstig uit Spanje en de Pyreneeën. De vermoedelijke oorzaak van dit zwerfgedrag moet gezocht worden in gewijzigde recente wetgeving die het in Spanje verbiedt om dood vee en slachtafval te laten liggen voor de gieren in verband met mogelijke gezondheidsrisico's. Als gevolg hiervan is het voedselaanbod voor deze vogels aanzienlijk afgenomen, wat de dieren waarschijnlijk tot zwerven heeft aangezet.

Peter Alblas verzamelde uit het discussieforum van internetsite Birdpix enige toelichting op de Europese wetgeving. Richtlijn EG nr 1774/2002 verbiedt het voederen van de gieren niet. Wel is men verplicht te controleren of neergelegde kadavers besmettelijke ziekten bij zich dragen. Deze regels worden evenwel niet door elk regionaal bestuur in Spanje op dezelfde manier toegepast. De Brusselse regelgeving is echter in Aragon strikt nagevolgd en omgezet in regionale wetgeving. Daardoor zijn de eeuwenoude kadaverplekken, Muladares genoemd, gesloten. Volgens een andere deelnemer aan de discussie was dit niet nodig geweest. Als 4% van de kadavers wordt getest en vrij blijkt van ziekten biedt de Europese wet de ruimte om de Muladares open te houden. Brussel geeft miljoenen uit aan de bescherming van roofvogels zoals gieren. Om het verspillen van subsidies te voorkomen moeten vanuit Brussel de gevolgen van tegenstrijdige richtlijnen worden opgelost.

In Nederland waren we al enigszins voorbereid op de komst van deze grote roofvogels door een aantal waarnemingen van flinke groepen in België. Het zwaartepunt van de waarnemingen in Nederland lag in de tweede helft van juni. Daarna werden nog slechts incidenteel Nederlandse Vale Gieren gemeld. Limburg kwam er, na de hooggespannen verwachtingen, misschien wat bekaaid vanaf. De waarnemingen vermeld in tabel 1 zijn op waarneming.nl, dutch birding of vogelinfo limburg bekendgemaakt. Daarnaast zijn via mondelinge mededeling waarnemingen doorgegeven uit Limburg en nabije omgeving. Zo kwamen er berichten uit Well, Gem-

menich, Venray, Nieuwstadt, Heusden (B), Bree (B) en Cuijk. Verrassend waren nog de latere waarnemingen van 2 exemplaren bij Puth op 21 augustus en één Vale Gier boven Venlo op 23 augustus. De laatste als zeker doorgegeven melding komt op 12 september bij Holtum.

Tabel 1. Het aantal in Limburg gemelde Vale Gieren en de locatie. Het gaat hier om gemelde exemplaren waarbij de waarnemer zeker is van de determinatie.

datum	locatie	aantal	waarnemer(s)
17 juni 2007	St Odiliënberg	5	Frank Oelmeijer
18 juni 2007	Well	2	Herman Rothoff
19 juni 2007	Nuth	1	Nicole Reneerkens
19 juni 2007	Maastricht	23	Peter Alblas / Hendrik Erkenbosch
19 juni 2007	Beek	22	Rob Bominaar
22 juni 2007	Epen	15	Jorrit Vlot
25 juni 2007	Echt	7	Nicole Reneerkens / Jo Vrehan
21 aug 2007	Puth	2	Sandra Janssen
23 aug 2007	Venlo	1	Heino Thier e.a.
12 sept 2007	Holtum	1	Paul Voskamp

Het waarnemen van een groep gieren is over het algemeen niet iets om snel te vergeten. Hieronder vertellen vier gelukkigen hun eigen relaas over een "Limburgse gierenwaarneming" met de daarbij behorende persoonlijke opwindings...

St. Odiliënberg – Frank Oelmeijer

Op zondag 15 juni 2007 ben ik samen met Emma, mijn echtgenote, vogels gaan kijken in de Ooijpolder bij Nijmegen. In de loop van de middag waren we weer thuis. Sinds februari van dit jaar wonen we in een oude boerderijwoning in St. Odiliënberg. Het is als vogelaar heel spannend om in een nieuwe woonomgeving te ervaren welke soorten je er kunt waarnemen. Omdat we in een bosgebied wonen zijn vooral de bosvogels goed vertegenwoordigd.

Die middag zaten we in de tuin nog even lekker te genieten van het mooie weer. Openig moment vloog een Wespendif over, die ik met mijn verrekijker heb nagekeken.

Vervolgens tuurde ik nog even om me heen. Op dat moment viel mijn oog op een groepje van vijf grote

vogels die aan het cirkelen waren hoog in de lucht. Ik dacht nog niet meteen aan iets bijzonders. Maar na één blik met de verrekijker was dat anders. Ik zag een vijftal zeer grote roofvogels met een arendachtig uiterlijk. Bijzonder groot dat viel meteen op. Met de verrekijker was het lastig voldoende details te onderscheiden. Ik zag wel dat het geen Zee- of Steenarenden waren. Gelet op het formaat was dat wel de eerste associatie. Ik riep meteen naar Emma, zij bleef de groep in de gaten houden, terwijl ik uit de auto mijn telescoop pakte, die had ik nog niet opgeborgen. Toen ik terug kwam waren er nog vier vogels bij elkaar en had er een zich afgezonderd. De vogels dreven cirkelend op de thermiek richting het noordoosten. In de telescoop viel bijzonder de dubbele kleur op. Licht aan de voorzijde en donker aan de achterzijde. De lange vingers, de weinig opvallende kop en de ronde, waaiervormige staart en last but not least, het feit dat het grote, zeer grote beesten waren! Veel discussie over de determinatie hadden we niet, het waren zeker geen arenden maar Vale Gieren. Wel hebben we onze determinatie nog gecheckt en gedubbelcheckt in diverse vogelboeken. Ondertussen steeg de adrenaline in ons bloed aanzienlijk... Vale Gieren... geweldig!

Vervolgens was de vraag wat we met de waarneming zouden doen. Mijn computer stond nog ingepakt in een verhuisdoos. Bij de vader van Emma hebben we de waarneming op waarneming.nl gezet, de gemeente die daarbij bij de coördinaten werd opgenomen was Maasbracht, maar de plaats is eigenlijk St. Odiliënberg. De dag erna zag ik ineens dat er sprake was van een invasie Vale Gieren in België en Nederland. Geweldig om daaraan een graantje van mee te pikken. En onze nieuwe woonplek, die kan niet meer stuk!

Maastricht – Peter Alblas

Collega Hendrik Erkenbosch zat op 19 juni 2007 even na 13.00 uur te pauzeren in de Hoge Fronten (de Maastrichtse vestingwerken) en keek zoals gewoonlijk goed om zich heen. Even later kregen we op kantoor een opgewonden Hendrik aan de lijn: "Ze komen over de Statensingel!" Normaal gesproken zou je niet weten wat ie daarmee bedoelt, maar deze dagen kon een opgewonden Hendrik maar één ding betekenen: De Gieren kwamen eraan! Waarop ik nuchter antwoordde "dat de wespendienven wel erg laat waren, dit jaar". Een reactie van ongelof, die ons later ook op Vogelinfo-Limburg ten deel viel. Maar goed, als je collega's buiten staan te kijken wil

je niet flauw doen. Je kijkt ook even. Om 19 (!) Vale Gieren op je netvlies te krijgen, cirkelend boven het gebouw. Ik was overtuigd, bedacht me geen moment en ging in mijn beste lijken-houding liggen. Tenslotte zou de kudde van 250 lekkere schapen pas over een week naar de Fronten komen, en je moet iets doen om zo'n troep gieren tot die tijd bezig te houden. Het mocht niet baten, ze trokken hun gevoelige neus op en na nog een paar rondjes zeilden ze in kleine groepjes af, over de Lambertuskerk naar het Zuidoosten. We hadden dus redelijk wat tijd om ze te bekijken. De zon werkte niet echt mee, stond ongeveer op het hoogste punt van het jaar. We zagen dus vooral machtige silhouetten met lange vingers, draaiende koppen en gelukkig toch nog wel de kenmerkende licht-donkerverdeling.

Om het feest compleet te maken, kwamen er een paar minuten later nog 2, 1 en 1 afzeilen! Er vlogen die dag in zuidoostelijke richting zo'n 23 Vale Gieren over het CNME kantoor en de Hoge Fronten in Maastricht. Waarschijnlijk maakten deze gieren onderdeel uit van een groep van 40 exemplaren die bij Oss overnacht hadden en op 19 juni naar het zuiden zijn afgezakt. Met dank aan de oplettende waarnemer, onze collega Hendrik Erkenbosch.

Epen – Jorrit Vlot

Tijdens het begin van de influx Vale Gieren zat ik op m'n stage bij Stichting Bargerveen in Drenthe, om o.a. de Grauwe Klauwieren in de omgeving te ringen. Ik keek heel de dag naar de lucht, maar de Vale Gieren rukten helaas niet op naar het Noorden. Gelukkig stonden 22 en 23 juni ingepland om in Zuid-Limburg te gaan ringen, dus daar zou ik waarschijnlijk al meer kans hebben! We waren op 22 juni rond 10:45 uur een stuk aan het lopen richting een paartje Grauwe Klauwieren in de buurt van Cottessen, toen we maar weer eens omhoog keken, en we wisten niet wat we zagen! Er vloog een groep van 15 Vale Gieren recht boven ons! Gelukkig hadden we een telescoop meegenomen, en had ik m'n fototoestel bij me, zodat we in ieder geval wat bewijsfoto's konden maken. De Gieren cirkelden zo'n vijf minuten recht boven ons, om hoogte te winnen en daarna verdwenen ze strak richting noordoost. Tijdens het ringen van het nest waar we naar op weg waren, kwamen er nog 2 Vale Gieren uit de groep terug, en verdwenen daarna ook richting noordoost. Het was erg gaaf om met een Grauwe Klauwier in je hand een Vale Gier boven je te zien vliegen!

Vale Gieren, Cottessen,
22 juni 2007 (J. Vlot)

De rest van de dag keken we natuurlijk heel de tijd omhoog, maar het leverde geen Vale Gieren meer op. Er kwam nog wel een Zwarte Wouw langs vliegen, ook altijd een leuke soort! Het werd een stage, en in het bijzonder een dag, om nooit te vergeten!

Echt – Nicole Reneerkens

Op maandagmorgen 25 juni ben ik thuis in Echt in mijn keuken in gesprek met Jo Vrehen. Het onderwerp is mijn waarneming van een Vale Gier van de dinsdag ervoor 19 juni boven de snelweg A76 bij Nuth. Ik vertelde hoe ik ingeklemd tussen het verkeer van de avondspits door de voorruit van mijn auto een Buizerd en een Kraai boven de weg zag. Ze waren niet in onderlinge strijd verwikkeld maar leken op gepaste afstand een Vale Gier het land te verhinderen. Tijdens de korte duur van het rode stoplicht -hoe lang kan dit zijn als je gewoon naar huis wil- heb ik de vogel redelijk kunnen zien. Wittige kop, licht tot bruine vleugelvoorzijde en borst, donkere ronde achtervleugel, brede vleugels met lange vingers. De vogel zwenkte even om daarna af te zeilen in de richting van het station van Nuth en het licht sprong op groen. Ik had -verkeerstech- nisch - geen andere keuze dan de A76 op te rijden in tegenovergestelde richting. Terwijl ik dit verhaal aan Jo vertel kijk ik een paar keer door het raam naar buiten. Deze hinderlijke gewoonte heb ik volgens de familie sinds ik naar vogels kijk. Opeens komt een groepje bijzonder grote vogels aanzeilen vanuit de richting Pey-Echt

naar het noordwesten, richting Stevensweert-Thorn. Mijn uitroep: "Daar heb je ze!" en de stormloop door het huis om mijn verrekijker te grissen moeten op de altijd kalme Jo volkomen gestoord zijn over gekomen. De vogels kwamen vanuit het oosten uit de grijze bewolking sloop op ons toe vliegen. Door het tegenlicht was alleen het supergrote kenmerkende profiel met de lange gevingerde vleugels en de bolle vleugelachtterrand goed zichtbaar.

Eerlijk is eerlijk, deze waarneming is mooier dan mijn waarneming bij Nuth, die duurde zo kort dat ik amper beseftte wat gebeurde. Deze exemplaren heb ik met gedeelde kijker -Jo komt niet met zijn verrekijker bij mij buurten, zo spannend is de tuin niet- toch goed lang kunnen volgen. Ik heb van schrik niet echt rustig geteld. Toen de gieren voorbij waren en Jo naar zijn auto rende om ze achterna te rijden riep ik hem nog na: "...zes of zeven??" Het antwoord was zes, dus dat heb ik allereerst door-gemailed. Maar Jo heeft later de film nog een keer teruggespoeld en kwam op zeven vogels. De eerste 5 vlogen echt compact, voor zover gieren dat doen, maar of er nu 1 of 2 erna kwamen? Ik geloof Jo zonder meer, maar ben met zes ook dik tevreden. Geweldige tuinsoort, echt supergaaf, of vet cool voor de huidige generatie.

Tijd: 10 over 11 op een gewone maandagochtend.

Met dank aan Frank Oelmeijer, Peter Alblas, Jorrit Vlot en Nicole Reneerkens voor hun bijdragen.

Jacob van der Weele, Bosstraat 15, 6071 XR Swalmen

Bijzondere waarnemingen

Een Sneeuwgorz op de Koeweide te Grevenbicht d.d. 22-2-2007 en 23-2-2007

Hub Corten

Een hoge waterstand van de Maas, leidend tot het onderwater lopen van de akkers op de Koeweide ten noorden van Grevenbicht, is altijd weer een reden om een extra bezoek te brengen aan dit gebied. Hier zijn naast een hoog maïsakkergehalte ook aantrekkelijke ruigtestroken aanwezig langs de oevers van de Maas. Genoemde ruigtestroken en een grote aardpeerruigte zijn in de broedtijd aantrekkelijk voor o.a. Roodborsttapuit *Saxicola torquata*, Bosrietzanger *Acrocephalus palustris*, Blauwborst *Luscinia svecica*, Grasmus *Sylvia communis*, Sprinkhaanzanger *Locustella naevia* en Kneu *Carduelis cannabina*.

In het voorjaar is de Koeweide bij hoge waterstanden erg aantrekkelijk voor doortrekkende steltlopers. Hier zag ik mijn eerste Kemphanen *Philomachus pugnax*, Zilverplevier *Pluvialis squatarola*, Grutto's *Limosa limosa* en ooit, op 14 mei 1989, Steltkluten *Himantopus himantopus*!

Op 22 februari 2007 stond er veel water op de Koeweide. Kleine zwanen *Cygnus bewickii*, Brilduikers *Bucephala clangula* en soorten die vaker enigszins denigrerend omschreven worden als het gewone spul, hadden bezit genomen van de tijdelijke plassen.

Sneeuwgorz, Koeweide, 22 februari 2007 (H. Corten)

Voor de voorjaartrek en dus enig steltloperspektakel kwam deze watergolf helaas echter wat vroeg. Geen echte verrassingen op de Koeweide vandaag! Dan, als mijn rondje er bijna op zit, vliegt een opvallend lichtgekleurde vogel op vanaf de rand van de plas. Mijn eerste gedachte is dat het hier gaat om een of andere leucistische vinkachtige. De vogel, die in de vlucht toch wel wat forser oogt dan een Vink, is in het zonlicht goed te volgen, maar vliegt helaas heel ver weg. Vervelend is natuurlijk, dat ik er op dat moment absoluut nog niets van heb kunnen of durven maken. De witte vogel blijft maar vliegen, steeds verder weg, en ik voel me daar niet echt prettig bij. Terwijl ik met groeiende wanhoop en licht verhoogde hartslag de vogel blijf volgen, constateer ik dat het dier een koerswijziging heeft ingezet en terug begint te vliegen, weliswaar op grote hoogte, maar dit is al winst! Op het moment dat ik denk dat de vogel hoog over me heen gaat vliegen, zet hij een scherpe koerswijziging en abrupte daling in en landt op zo'n honderd meter van me vandaan op een paaltje. Met mijn kleine telescoop kan ik er nu wel een Sneeuwgorz *Plectrophenax nivalis* van maken! Met de camera los in de hand achter de telescoop probeer ik een bewijsplaatje te maken. Na het bekijken van het schamele resultaat blijkt de vogel helaas verdwenen. Zoeken levert niet direct resultaat op en ik besluit naar huis te gaan om mijn andere telescoop te halen. Na terugkeer op de Koeweide vind ik de vogel niet meer terug.

Thuis gekomen zet ik de waarneming op Waarneming.nl, en heb ik het lef het fotootje er bij te zetten. Johan van 't Bosch ziet er een Sneeuwgorz in!

De Avifauna van Limburg heeft me intussen op de hoogte gebracht van het feit dat Sneeuwgorzen wel bijna jaarlijks, maar dan vooral toch overvliegend waargenomen worden. Pleisterende exemplaren zijn heel wat zeldzamer, en er blijkt nogal wat belangstelling voor de vogel te zijn. Dennis Meeuwissen treft de vogel in de loop van de dag aan en maakt er een man winterkleed van.

De volgende ochtend doen Jan Smeets, Max Berlijn en ondergetekende een poging om de Sneeuwgorz terug te vinden. De uitgestrekte akkers worden afgelopen. Na anderhalf uur wordt de vogel opgejaagd door de hond van Max, maar we verliezen hem ook weer snel uit het oog. We besluiten terug

te lopen naar de plaats waar de vogel de vorige dag in eerste instantie werd gezien. Daar wordt hij inderdaad aangetroffen, van ver al zichtbaar, opvallend wit, op een weidepaal. Al snel begint hij te foerageren en nu kan hij, voorzichtig, tot op een twintigtal meters benaderd worden. Max omschrijft de sneeuwgorz als een adulte man, ruiend naar zomerkleed. Die dag, vrijdag, werd de vogel nog door diverse personen waargenomen. Op zaterdag werd de vogel echter, voor zover mij bekend, niet meer gezien.

De Sneeuwgorz broedt in het gehele gebied rondom de Noordpool. In de winter is de soort genooddaakt in zuidelijke richting te trekken, waarbij foerageergebieden opgezocht worden die lijken op de noordelijke, kale broedgebieden. Eerder trof ik de soort aan op de Oesterdam in Zeeland.

De Avifauna van Nederland deel 2 (Bijlsma *et al.*, 2001) vermeldt o.a.: In vergelijking met het tegenwoordig spaarzame voorkomen in Noord-Brabant en Limburg zijn verrassend veel waarnemingen bekend van voor 1965, ondanks het toendertijd aanzienlijk kleinere waarnemerslegioen. In sommige jaren werden groepen van tientallen vogels waargenomen en jaarlijks werden enkele vogels gevangen. In de omgeving van Valkenburg werd de vogel sneeuwputter genoemd.

De Avifauna van Limburg vermeldt dat de waarnemingen in Limburg in de maanden oktober-november meest betrekking hebben op overvliegende vogels, en dat in december-februari het aantal pleisteraars relatief groter is. Pleisteraars in Limburg worden vooral gemeld uit het Maasdal, waar de vogels op akkers of in zeer open ruderaal vegetatie met een groot aanbod aan zaden aangetroffen kunnen worden. De verrassende waarneming van 22 en 23 februari past natuurlijk perfect in deze omschrijving.

Literatuur

- Bijlsma R. G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2) GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

Hub Corten, Martinusstraat 12, 6123 BS, Holtum.

Grote Burgemeester in Heerlen

Tom Zeegers

Op 31 maart 2007 besloot ik in de namiddag nog even te gaan trek tellen op de Brunsummerheide, gelegen in de gemeenten Heerlen, Brunssum en Landgraaf. De telpost lag voorheen altijd op het deelgebied Schrieversheide, maar op aanraden van enkele andere vogelaars ben ik sinds dit jaar op de Heikop gaan staan, voor de voorjaartrek. Deze plek is voor de voorjaartrek een erg geschikt punt, omdat je hier een groot gedeelte van het gebied kan overzien. Dit had voor de regio al enkele leuke waarnemingen opgeleverd, zoals groepen Kraanvogels *Grus grus* en een clubje van 20 Goudplevieren *Pluvialis apricaria*. Ten zuiden van de telpost ligt de Sigrano, een zandafgraving met een grote plas, en ten noorden van het gebied ligt het vuilstort van Landgraaf. Beide plekken zijn erg in trek bij grote meeuwen, die er vooral komen om te rusten. Elke dag pendelen ze op en neer tussen deze gebieden, en vliegen daarbij langs de Heikop.

Nadat ik rond 17.15 uur net mijn vogelspullen klaar had staan, kwamen er enkele meeuwen vanuit Landgraaf. Al snel viel me op dat een vogel geheel lichte vleugelpunten had. Zo snel mogelijk richtte ik mijn telescoop op de vogel die op dat moment enkele rondjes aan het cirkelen was. Ook met de telescoop was goed te zien dat de vogel geheel lichte vleugelpunten had zonder zwarte veren, ook niet in mantel of staart. Vanaf dat moment begon het tot me door te dringen dat dit een Burgemeester spec.

Grote Burgemeester, Heerlen, 3 april 2007 (T. Zeegers)

moest zijn, en niet een leucistische Zilvermeeuw *Larus argentatus* of iets dergelijks. Dit vanwege de lichtgrijze vleugelpunten met witte rand. Met de kijker volgde ik de vogel verder in de hoop dat hij met de andere meeuwen in zou vallen bij de Sigrano. In de verte zag ik de vogel inderdaad samen met de anderen langzaam naar beneden zakken, daarna verdween hij achter de bosrand. Ik pakte snel mijn spullen en fietste zo hard als ik kon richting de Sigrano. Daar aangekomen deed ik een eerste poging vanaf de Heiweg. Dit bleek een goede keuze te zijn, na een tijdje zoeken vond ik de vogel weer terug en kon gedetermineerd worden als Grote Burgemeester *Larus hyperboreus*. Daarna belde ik naar enkele andere vogelaars om de waarneming bekend te maken. Tijdens een van de telefoongesprekken vlogen de meeuwen op, waarvan een gedeelte, inclusief de Grote Burgemeester, weer terug vloog richting vuilstort in het noorden.

De volgende ochtend besloot ik om eerst naar de telpost te gaan, om daarna nog bij de Sigrano te kijken. Er vlogen al groepen meeuwen in die richting. Uiteindelijk was ik meer bezig met het afzoeken van meeuwen dan met trekten. Desondanks leverde het toch nog een groep van acht overvliegende Witgatten *Tringa ochropus* op, wat voor dit gebied ook geen verkeerde waarneming is. Plotseling zag ik de Grote Burgemeester, om 8.40 uur, over de telpost richting vuilstort vliegen. Ik besloot daarom om nog een tijdje op de telpost te blijven. Rond 9.30 uur viel de trek stil, waardoor ik ermee stopte en richting de Sigrano fietste. Tussen 10.00-10.15 uur werd de vogel weer terug gevonden. Na wat telefoontjes kwamen er al snel enkele vogelaars. In tegenstelling tot de dag ervoor was de vogel een stuk beter waar te nemen. De vogel was beduidend groter dan de aanwezige Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen *Larus fuscus*. Het ging om een subadult, waarschijnlijk een derde winterkleed. De snavel had een lichte basis met een zwarte punt. Op de kop was een sterke, licht bruine streping zichtbaar die via de nek doorliep tot op de borst. De mantel en staart vertoonden in zithouding geen sporen van onvolwassenheid. In vlucht leken de vleugels nog niet geheel adult met nog enkele bruinige plekken. Tot vrijdag 6 april verbleef de vogel in de Sigranogroeve en de omgeving. De Grote Burgemeester verbleef in gezelschap van een grote groep Kleine Mantelmeeuwen (maximaal 350 ex.), Zilvermeeuwen (maximaal 150 ex.), en enkele Pontische Meeuwen *Larus cachinnans* en Geelpootmeeuwen *Larus michahellis*.

Grote Burgemeesters worden in Nederland jaarlijks, maar zeer schaars, gezien langs de kust. In Limburg is de soort een dwaalgast met zes voldoende gedocumenteerde gevallen (Hustings *et al.*, 2006). De vogel van Heerlen is dus het zevende geval voor Limburg. Naast de vogel van Echt is dit de tweede waarneming in Limburg buiten het Maasdal. Het is, met zeven dagen, bovendien de langst verblijvende Grote Burgemeester. De andere zes gevallen hadden betrekking op slechts één tot drie dagen. Vermeldenswaardig is dat recent op 26 en 27 augustus 2007 nog een Grote Burgemeester werd gezien bij de Houbenhof, net aan de Belgische kant van de Maas. Het betrof hier een 2e kalenderjaar.

Literatuur

Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

Tom Zeegers, Roebroekweg 95, 6414 BB Heerlen, tomzeegers@yahoo.com

Poelruiters en Steltkluten op de Hamert, april-mei 2007

Rob Voesten

Op maandag 9 april 2007 rond 15.00 uur bezocht ik, zoals zo vaak, het Nieuwe Heerenven-zuid aan de oostzijde van landgoed de Hamert, ten oosten van Wellerlooi. In de hoop een Blauwborst *Luscinia svecica* op de foto te kunnen zetten, reed ik met de auto naar de kruising Heerenvenweg en

Poelruiters, De Hamert, 24 april 2007, (Daan Schoonhoven - Birdpix.nl)

Steltkluten, De Hamert, 14 mei 2007 (P. Palmen)

Twistedenerweg aan de zuidkant van het ven. Via de Twistedenerweg ging ik lopend verder omdat autoverkeer daar verboden is. Lopend langs het ven keek ik er even over heen, vanaf een plek waar een inham richting het ven is. Ik zag een ruiter lopen die ik in eerste instantie als Groenpootruiter *Tringa nebularia* determineerde. Hij was wel wat aan de lichte kant, maar toch weer de eerste Groenpootruiter van dit seizoen. Vanaf het hek bij het bramenveld, waar ik de blauwborstfoto wilde maken, was de vogel beter te zien. Toen ik de vogel met de telescoop goed in beeld had, kwam de twijfel of dit wel een Groenpootruiter betrof. Ik vond de snavel niet kloppen. Daarbij dacht ik meteen aan Poelruiter *Tringa stagnatilis*. Een vergelijking te maken met andere vogels met behulp van een vogelboek, had geen zin. Ik had niks om mee te vergelijken, want er liep geen andere vogel in de buurt. Dan maar een telefoontje naar Justin Jansen met de mededeling dat ik een mogelijke Poelruiter had op het Nieuw Heerenven-zuid. Na een beschrijving van de vogel te hebben gegeven vroeg hij naar het foerageergedrag van de vogel in kwestie. Deze liep gewoon rustig met de Tureluurs *Tringa totanus* die er net bij waren komen zitten. Volgens Justin word je doodmoe van het volgen van een Poelruiter in beeld omdat ze normaal gesproken als een speer foerageren. Maar weer het boek er bij gepakt en vergeleken met de Tureluurs. De vogel in kwestie was kleiner dan de vijf Tureluurs die er bij liepen. Patrick Palmen, die bij een ander hek aan de zuidkant van het ven aanwezig was, had geen telescoop bij

de hand om de vogel goed te bekijken. In de tussentijd had ik al wat foto's gemaakt voor het geval de vogel zou gaan vliegen. Na verdere bestudering van het boek en de vergelijking met de Tureluurs, viel mij op dat de rugvlekken toch echt duiden op een Poelruiter en niet op een Groenpootruiter. Dus toen heb ik na 2,5 uur de knoop maar door gehakt en hem benoemd als Poelruiter. Ondertussen was Justin met telescoop bij Patrick aangekomen bij het hek. De Poelruiter vloog toen ook in de richting van het hek. Justin kon mijn determinatie bevestigen en hij werd als Poelruiter doorgebeld en gepiept. Deze vogel is zeker tot 15 april 2007 aanwezig geweest. Na een telefoontje met Nicky Hulsbosch kwam ik er achter dat dit pas het zesde geval voor Limburg betrof.

Na 15 april werd nog een groot aantal waarnemingen van 1-3 Poelruiters verricht op het Nieuwe Heereven-zuid op de Hamert. Voor een overzicht zie tabel 1. Het is de eerste keer dat meerdere exemplaren tegelijk in Limburg zijn aangetroffen. Wanneer we de aanwezigheid van deze Poelruiters bekijken, zijn naar alle waarschijnlijkheid minimaal 4 verschillende exemplaren op het Nieuw Heerenven-zuid aanwezig geweest tussen 9 april en 11 mei 2007. Dit is gebaseerd op de aanname dat de vogel van 10 en 11 mei een nieuwe was en niet een van de drie exemplaren die tot 26 april aanwezig waren. De Avifauna van Limburg (Hustings *et al.*, 2006) meldt dat Limburg na 2000 met kortere tussenpozen bezoek lijkt te krijgen van een Poelruiter dan in de vorige eeuw.

Tabel 1. Waarnemingen van Poelruiters op de Hamert, Nieuwe Heerenven-zuid in 2007.

datum	aantal
9-15 april	1
20 april	1
23-24 april	2
25 april	3
10-11 mei	1

De Poelruiter die 10 en 11 mei aanwezig was, werd ontdekt door Max Berlijn terwijl hij een paartje Steltkluten *Himantopus himantopus* aan het bekijken was, dat vanaf 9 mei op het Nieuwe Heerenven-zuid verbleef. Deze waren als eerste gemeld door Patrick Palmen, Henk Alards en Jeu van Rijswijk. Deze sierlijke kluutjes zijn 10 mei parend op het ven gezien door Herman Rothof en er werd rekening gehouden met een mogelijk broedgeval. Op 12 mei kwam dan ook het verzoek om deze vogels niet meer te melden om zo de kans op verstoring te verkleinen. De volgende dag 13 mei werd het paar niet terug gevonden. Op 14 mei waren ze weer op het Nieuw Heerenven-zuid aanwezig. Helaas is na 14 mei geen waarneming van de vogels meer gedaan. Steltkluten zijn door Hustings *et al.* (2006) met 18 meldingen beschreven als een onregelmatige gast in Limburg. Ze duiken over het algemeen op in mei of begin juni, zoals ook dit paartje. De gehoopte broedpoging zou uniek geweest zijn. Tot 1940 zijn uit drie jaren zekere broedgevallen bekend, daarna niet meer.

Literatuur

Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

Rob Voesten, *De Cuyperstraat 47, 5861 CL Wanssum*

Poelsnip te Bichterweerd, 4-7 mei 2007

Geert Beckers

Begin mei testten we met de vaste groep (Vlaamse) Maas-vogelkijkers de Bichterweerd uit als voorjaarstelpost. De uitgebreide slikplaat en aansluitende pioniersvegetatie in combinatie met de ligging vlak langs de Maas leek ons dan ook uiterst geschikt. We werden onmiddellijk verwend met leuke soorten

als een adult mannetje Grauwe Kiekendief *Circus pygargus*, een Roodkeelpieper *Anthus cervinus* en tal van steltlopers, (Dwerg-)meeuwen en sternenv. Vrijdag 4 mei was in tegenstelling met de vorige dagen eerder magere, met 's morgens enkel een Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* op trek. Jan Smeets, Miel Opdenacker, Kobe Janssen en ik bliezen dan ook vroegtijdig de aftocht. Op de valreep hoorde ik een verontrustende roep. Een grasmus met ratelende roep weerklonk vanuit de ruigtevegetatie. Maar ik kreeg de vogel niet te zien. Na het werk, omstreeks 17 uur, besloot ik om opnieuw te gaan zoeken naar de vogel, gewapend met fototoestel en Ipod. Ik slaagde er ook ditmaal niet in om de vogel te zien te krijgen. Redelijk gefrustreerd besloot ik om weg te gaan. In een laatste blik vanaf de dijk over de slikplaat zag ik een snip foerageren samen met enkele Kemphaantjes *Philomachus pugnax*. In de telescoop vielen onmiddellijk de witte randen aan de dekveren op. Andere kenmerken konden vanaf die afstand niet worden waargenomen. Daarom ging ik voorzichtig dichterbij, hopende dat de vogel niet zo schuw zou zijn als de meeste Watersnippen *Gallinago gallinago*. Bij een tweede blik op de vogel, nog steeds op grote afstand, was de determinatie reeds duidelijk. Ik keek zonder twijfel naar een mannetje Poelsnip *Gallinago media*. Dit bleek ook duidelijk toen de vogel, op een voor Poelsnippen karakteristieke manier, begon te baltsen tegenover een vrouwtje Kemphaan!! Ik ben maar onmiddellijk begonnen met rondbellen en 's avonds konden er nog tal van vogelkijkers de vogel beeldvullend bekijken, waarbij hij regelmatig zijn dansje opvoerde. De vogel bleef aanwezig tot en met maandag 7 mei zodat deze vogel aan weinig vogelaars voorbij is gegaan. Uitzonderlijk voor deze waarneming was dat de vogel steeds, open en bloot, op het slik foerageerde, waarbij deze zich tot op enkele meters liet benaderen. Dit gaf een unieke kans om de soort eens van top tot teen in detail te bewonderen.

Determinatie

Lichaamsbouw

De vogel toonde opvallend plomper dan een Watersnip. De vogel had een zeer zwaar lichaam en tijdens het foerageren stonden de korte poten redelijk achteraan het lichaam. Hierdoor leek het gewicht sterk aan de voorkant te liggen. Ook was de snavel opvallend korter en leek breder aan de basis dan bij een Watersnip.

Poelsnip, Bichterweerd
5 mei 2007 (R. Schols)

Verenkleed

De mantelveren hadden bredere zwarte toppen dan Watersnip en lichtgele lengtestrepen, zoals bij Watersnip. Zowel de kleine, middelste als grote dekveren hadden brede witte toppen die afgelijnd werden door een brede zwarte rand. Dit veroorzaakte zowel in vlucht als in zit 3 witte vleugelstrepen. In vlucht had de vogel, in tegenstelling tot Watersnip, een donkere vleugelachterrand en was de vlucht ook veel trager en meer in rechte lijn. Dit, in combinatie met het plompe lichaam, deed de vogel in vlucht meer weg hebben van een Houtsnip *Scolopax rusticola*. De borst, buik, flanken en onderstaartdekveren hadden een intense ankervormige streping. Dit in tegenstelling met Watersnip, die een lichte buik heeft. De ondervleugel was uniform, grijs-wit gebandeerd hetgeen hem tevens onderscheidde van Watersnip. De buitenste drie à vier staartpennen waren wit met aan de basis ervan zwarte dwarsstreping, wat op een eerste zomer exemplaar wees. Adulte vogels hebben in tegenstelling tot dit exemplaar zuiver witte buitenste staartpennen.

Naakte delen

De poten waren geelgroen van kleur en de snavel was vleeskleurig met een brede zwarte top.

Gedrag

De vogel was totaal niet mensenschuw en baltste geregeld solitair of tegenover andere aanwezige steltlopers. Enkele malen werd waargenomen dat hij enkele meters sprong naar een vrouw Kemphaan om dan te baltsen!

Geluid

Het geluid liet zich het best vergelijken met een pingpongballetje dat je op tegels laat vallen, eindigend in een triller.

Status

In Nederlands-Limburg is de Poelsnip een zeer zeldzame dwaalgast. Hustings *et al.* (2006) beschrijft slechts drie door de CDNA geaccepteerde waarnemingen sinds 1977. Indien de vogel van Bichterweerd aan de Nederlandse kant van de Maas was aangetroffen, zou het de vierde vogel zijn geweest die met tussenpozen van ongeveer 10 jaar met zekerheid is vastgesteld. In Belgisch Limburg is de Poelsnip minstens even zeldzaam met slechts één betrouwbare waarneming in 2003 te Zonhoven (voorlopig nog niet ingediend bij het BAHC).

Er is sinds 1977, om het jaartal van de Limburgse Avifauna te hanteren, geen Belgisch-Limburgse gedocumenteerde waarneming bekend. In de periode vóór 1977, in de jaren vijftig, staat de Poelsnip in het vijvergebied te Zonhoven beschreven als een jaarlijkse doortrekker, maar zekere documentatie ontbreekt.

Literatuur

Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

Geert Beckers, *Ubbelstraat 25, 3550 Heusden-Zolder, België*

Grote Karekiet te Koningssteen, mei 2007

Nicky Hulsbosch

Vanwege de melding van een Grote Karekiet *Acrocephalus arundinaceus* op 13 mei 2007 via de email-nieuwsgroep vogelinfolimburg bracht ik 's middags een bezoek aan het natuurgebied Koningssteen bij Thorn.

De vogel was al snel gevonden aan de hand van de harde, verdragende zang die op een paar honderd meter afstand te horen was. Ik herkende het geluid direct van mijn vakantie in Noordoost-Polen, waar de soort nog vrij algemeen is. De zang is een mengeling van krassende en tjakkende geluiden, die hij vanuit de wilgen liet horen. Hij zong met tussenpozen van een minuut. Later in de middag leek zijn zangactiviteit wat af te nemen. De sterk op een Kleine Karekiet *Acrocephalus scirpaceus* lijkende spreeuwgrote vogel verschilt vooral in grootte van

zijn kleine broertje. Maar naast het formaat, zijn ook de forse snavel en een vrij brede wenkbrauwstreep opmerkelijk. Tijdens het zingen vielen de rode mondhoeken goed op. Laag over het water vliegend leek hij enigszins op een lijster.

Ik nam de vogel het eerst waar direct achter het dijkje dat de grens vormt tussen Nederland en België. Hij zong hier vanuit een wilg, die op een aantal meters van de grens op Nederlands gebied staat. Vervolgens vloog de vogel naar het plasje op Belgisch grondgebied bij Kessenich, waar hij in de Grote lisdodden *Typha latifolia* ging zitten. Ik heb hem daar de rest van de middag tussen 13.00 en 15.00 uur nog gezien en gehoord. Thuisgekomen bleek op de site www.waarneming.nl dat ik de enige persoon was, die de vogel net op Nederlands grondgebied had waargenomen. De waarnemingen van de ochtend waren allen gedaan op Belgisch grondgebied. Ook in de twee daarop volgende dagen vond geen "Nederlands-Limburgse" melding plaats. Dit is vermeldenswaardig, omdat de soort voor Limburg tegenwoordig zeer zeldzaam is. De vogel is door verschillende waarnemers nog tot 15 mei 2007 gezien, daarna is deze niet meer gemeld.

De Grote Karekiet is normaal een schaarse broedvogel van grote overjarige natte rietvelden, in Midden-Nederland (m.n. de randmeren en de Kop van Overijssel). Waterriet is in Limburg niet of nauwelijks meer te vinden. De vogel van Koningssteen verbleef voornamelijk in wilgen en lisdodden. Tot in de zeventiger jaren was de soort nog een Limburgse broedvogel, maar de paar kleine bolwerken werden steeds kleiner (Hustings *et al.*, 2006). In Belgisch Limburg houden de broedmeldingen iets langer stand en stopt de teller in 1989.

Na 1980 wordt de soort in Limburg slechts alleen nog als doortrekker gezien en wel zo schaars dat het predikaat dwaalgast van toepassing is. Volgens de Avifauna van Limburg is de vogel sindsdien negen keer waargenomen. Dit betreft alleen doortrekkers, net als de vogel van Koningssteen.

Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

Nicky Hulsbosch, On het Kuilken 12, 6067 AK Linne. nickyhulsbosch@hetnet.nl

Grote Karekiet, Koningssteen, Thorn
15 mei 2007 (O. Plantema)

Vogelwaarnemingen

Aflevering 23 De ornithologische periode oktober 2005 tot december 2006

Ook dit jaar mocht een waarnemingenoverzicht niet ontbreken, vonden wij. We hebben daarvoor wederom in samenwerking met Ran Schols en Jo van der Coelen van het vogelarchief zoveel mogelijk bronnen bij elkaar gevoegd. Naast de oude vertrouwde formulieren heeft het invoeren via www.waarneming.nl zijn opmars gemaakt. Dit heeft absoluut geleid tot een toename van het aantal waarnemingen en waarnemers. Dit heeft ook zijn gevolgen gehad voor deze rubriek. Voor een hele nieuwe groep waarnemers waren geen waarnemercodes beschikbaar. Daarom is ervoor gekozen om zoveel mogelijk de volledige namen te gebruiken. Het was ondoenbaar om iedereen erbij te vermelden, waarvoor bij voorbaat onze excuses. Daarom zijn alleen de namen bij de bijzonderheden vernoemd. Toch willen we iedereen bedanken voor het trouw doorgeven van alle waarnemingen. Vooral doorgaan....

Duikers tot ganzen

Eind 2005 werden op diverse lokaties **Roodkeelduikers** gemeld. Op 6 november 2005 zag Ton Cuijpers een adult exemplaar op de WML plas bij Heel. Op 11 december 2005 werd een exemplaar opgemerkt bij Stevensweert (Jan Smeets) en op 18 december was er een aanwezig bij Koningssteen (Jo Vrehen). Meldingen van **Parelduikers** bleven schaars. Tussen 24 en 26 december 2006 dook een Parelduiker op bij Tienray. In het najaar en winter van 2006/2007 werd het binnenland verrast door het verschijnen van diverse **IJsduikers**. Daarbij kreeg ook Limburg zijn deel. Op 26 november 2006 meldt Nicky Hulsbosch een exemplaar op de plassen bij Asselt. Deze wordt hier tot minimaal het eind van het jaar gezien (Herman Smits, 31 december 2006). Op 13 december wordt ook op de Mookerplas een exemplaar ontdekt door Remco Wester. Deze duiker verbleef hier zeker tot het einde van het jaar. Daarnaast krijgt toch ook de IJsduiker die van 10 december 2006 tot en met 19 maart 2007 net over de grens op de plas bij Klauwenhof verbleef, een eervolle vermelding. **Dodaarzen** werden veel gemeld.

Het grootste aantal bijeen vond John Roemen op de plas bij Heel op 5 februari; in totaal 42 stuks. Tot ver in het voorjaar konden nog **Roodhalsfuten** worden waargenomen. Op 8 mei was nog een exemplaar aanwezig bij Koningssteen (Gijs Kurstjens, Jan Joost Bakhuizen). Op 5 augustus was de eerste al weer present op de WML plas bij Heel (Raymond Pahlplatz). **Kuifduikers** zijn een stuk schaarser. De meeste worden gezien op de WML plas bij Heel. Maximaal werden hier 4 vogels geteld (Wim van der Heijden). Daarnaast was ook een exemplaar aanwezig bij Koningssteen op 31 januari (Jan Smeets), in de Romeinenweerd op 12 februari (Mia Hoeijmakers, Mariet Verbeek) en op het Reinderloo op 15 oktober 2006 (Marijke van Kessel). **Goorde Futen** werden meer gezien en met name in Noord-Limburg. Op 11 mei 2006 trof Justin Jansen zelfs 11 exemplaren aan op het Reindersloo. **Aalscholwers** lijken nog steeds toe te nemen. Op 3 oktober 2006 werden er circa 800 geteld bij de Brandt in Maasbracht (Jan Hendrickx), zo'n 1000 op de Asseltse plassen op 21 oktober (Jo Vrehen) en een bijzonder groot aantal van 1528 langsvliegende vogels werd door John Roemen gezien langs de Maas bij Ohé en Laak op 7 oktober 2006. Een vliegende **Roerdomp** werd gezien bij de WML plas in Heel op 29 januari (Aves excursie) en een exemplaar bij de Leemputten bij Milsbeek (Fred Hustings en Rob & Henny Gorissen) tussen 31 januari en 19 maart. Op 25 mei trof Sjaak Gubbels een **Kwak** aan in de Romeinenweerd en een maand later op 28 juni werd een exemplaar in de Baend bij Well aangetroffen door Henk en Theo Maessen. Op 23 juli vond Ton Jeuken een Kwak bij het grindgat van Meers. Sinds lange tijd dook weer een **Koereiger** op in Noord-Limburg en wel op 28 juli bij de Gebrande Kamp bij Milsbeek langs de Maas (Fred Hustings, Erik van Dijk, Remco Wester). **Kleine Zilverreigers** werden veelvuldig gemeld. Het hoogste aantal was 10 exemplaren op Osen op 12 mei (Hans van der Steen). Opmerkelijk was het relatief grote aantal meldingen uit de winter-maanden november, december en februari. Van de **Grote Zilverreiger** was de vraag op hoeveel de teller zou blijven staan in de Banen. Uiteindelijk waren er 46 exemplaren tegelijk aanwezig op 16 oktober 2006 (Joep Tomlow). Andere grote groepen bevonden zich in de Mariapeel op 19 februari (20 stuks, Boena van Noorden), in de Groote Peel op 18 oktober 2005 (17 stuks, Frank Meeuwissen) en in De Doort bij Echt op 16 maart (12 stuks, John Roemen). Niet minder dan 4 **Purperreigers** werden in april gemeld; de

eerste op 9 april in Gulpen (Kyle Grotens), één uit de Kleine Weerd in Maastricht op 19 april (Niek Oosterveen), de derde bij Limbricht op 24 april (Theo Bakker) en een laatste exemplaar op 29 april in de Romeinenweerd bij Venlo (H. Smits). Geen 1 april gras was de hele vroege **Zwarte Ooievaar** boven Eijsden op 1 april (Hub Reumers). Daarnaast kwamen er veel meldingen uit de Banen, Mariapeel en Grootte Peel. Een voorbode voor de nog grotere aantallen in 2007 was de groep van 80 **Ooievaars** in Maasbracht op 24 augustus (Ton Cuijpers). Ook de 30 vogels bij Grathem op 13 maart zijn het vermelden waard (Wim van der Heijden). Een **Zwarte Ibis** verkende de Eijsder Beemden op 30 oktober 2005 (Peter Nijskens), wat pas het zevende geval voor Limburg betrof. Van drie lokaties werd een **Lepelaar** gemeld: in de Bouxweerd en Asseltse plassen verbleven tussen 10 september en 23 oktober 2006 minimaal 2 exemplaren. Op de Hamert was er tussen 4 en 17 juni één aanwezig. Geert Lamers vond op 7 oktober 2006 een exemplaar in de Mariapeel. De grootte van de groepen **Kleine Zwanen** lijkt wel elk jaar toe te nemen: nu verbleef er een groep van maximaal 136 in de Vredepeel op 17 december 2006 (Geert Lamers, Jan Albers, Rob & Henny Gorissen). Maar ook een groep van 110 bij het Reinderslooi (Mariet Verbeek) op 4 februari en maximaal 123 op de Hamert op 10 december 2006 mogen niet onvermeld blijven (o.a. Rob Voesten). **Wilde Zwanen** waren er zoals gewoonlijk een stuk minder met 10 stuks als grootste groep, die in de mist werden waargenomen op 18 december 2006 bij Griendtsveen (Jeu van Rijswijk). Goed zoekwerk leverde de nodige meldingen van **Taigarietganzen** met de meeste in Noord-Limburg: op 27 januari vond Fred Hustings er zelfs circa 50 tussen de Toendrarietganzen. In Midden-Limburg kwamen er minder voor: Raymond Pahlplatz vond er één op 29 december 2005 in de Wetering en Jos Poulissen vond er 2 tussen de 'Toendra's' op 28 januari bij Ambt-Montfort. **Toendrarietganzen** zijn natuurlijk algemener: de grootste groepen bevonden zich bij de Ceresweg Nieuw-Bergen: 3300 op 3 februari (Jacob van der Weele). Ook 2000 exemplaren bij het Weerterbos is nog een behoorlijk aantal (Raymond Pahlplatz). De **Kleine Rietgans** is in onze provincie een minder vaak geziene wintergast. Maximaal 5 exemplaren verbleven bij Blitterswijk (Justin Jansen) op 13 februari. Op 7 maart vindt Frank Meeuwissen er ook nog één in Midden-Limburg bij Ospel. Vermeldenswaardig zijn de voor Limburg aanzienlijke aantallen **Kolganzen**

van 3400 op 27 januari op het Zuidereiland bij Gennep (Fred Hustings) en 3500 bij Afferden op 13 januari (Mia Hoeijmakers). De meldingen van **Dwergganzen** welke aannemelijk wilde exemplaren betreft, zijn die tussen 11 en 16 februari in het gebied rondom Aijen en Blitterswijk verblijven en een melding van een exemplaar bij de Mariapeel op 19 maart (Mia Hoeijmakers). De meeste **Grauwe Ganzen** worden in Midden-Limburg waargenomen. Jo Vrehe ziet er zo'n 2500 op 20 december 2005 bij de Bouxweerd en op 21 oktober 2006 circa 1800 aan de andere kant van de Maas bij Asselt. Ook in Noord-Limburg verbleven grote groepen zoals de 2000 exemplaren die Mia Hoeijmakers zag op 13 januari bij Afferden en de 1800 vogels bij Milsbeek die Fred Hustings op 15 oktober 2006 aantrof. Geen recordaantallen, maar wel een grote groep van 263 **Brandganzen** bij Stevensweert op 19 januari (Jo Vrehe). Het hele jaar worden er wel overzomerende exemplaren gezien, maar 44 op de Mookerplas bij Plasmolen op 16 juni (Ruud van Dongen) en 87 bij Obbicht op 29 juni (Gijs Kurstjens) zijn natuurlijk leuke aantallen. **Rotganzen** worden zoals verwacht alleen in het winterhalfjaar gemeld. De grootste groep van in totaal 6 juveniele exemplaren wordt op 16 november 2005 bij Stevensweert gezien (Jan Smeets). Er kwamen nog twee meldingen binnen van een **Roodhalsgans**: tussen 11 en 13 februari verbleef er een exemplaar langs de Maas bij Wellerlooi (Mariet Verbeek, Mia Hoeijmakers) en op 20 november vloog er een exemplaar over de trektelpost Aan de Majoor in Koningsbosch (John Roemen en Paul Evers).

Eenden tot roofvogels

Dat exoten het goed doen bewijzen de grotere aantallen **Casarca's** op de Hamert tussen 3 en 10 december 2006. Maximaal worden hier 13 dieren bijeen gezien. Elders in de provincie betreft het enkele exemplaren (Herman Rothof, Rob Voesten). Op 3 plaatsen doken **Carolina-eenden** op: Arjan Ovaa trof een exemplaar op 10 december 2005 in Swalmen, Paul Evers op 20 januari op de Hamert en op 13 februari zag Justin Jansen er één bij Ooijen. **Bergeenden** zijn nooit echt talrijk in onze provincie, maar 32 bijeen is een leuk gezicht. Dit aantal kwam voor bij Asselt en de Bouxweerd op 21 februari (Paul Evers), 25 februari (Ellen Luijks) en 18 april (Hub Don). Een aantal **Smienten** bracht bij ons de zomer door. Fred Hustings en Gert-Jan Caspers zagen een mannetje respectievelijk op 19 mei en

*IJduiker, Mook,
29 december 2007
(P. Palmen)*

18 juli. Boena van Noorden trof 2 exemplaren bij Asselt op 13 juni. Het grootste aantal bijeen, 1650 exemplaren, bevond zich op 15 december 2005 op de plas bij Ool (Jo Vrehe). Niet gering waren de 56 **Pijlstaarten** die Arjan Ovaa ter plekke Aan de Meer bij de Hamert aantrof op 22 maart. Een paar dagen later op 25 maart telde Rob Voesten er ook nog 51. De eerste **Zomertalingen** van het seizoen lieten zich pas op 22 maart zien in een weiland bij Roosteren (Hub Corten). De 100 **Sloebenden** die Jo Vrehe op 29 en 30 oktober 2005 telde op de Asseltse plassen verdienen een eervolle vermelding. Er waren opmerkelijk veel meldingen van **Krooneenden**. Maximaal 5 exemplaren verbleven langere tijd op de WML plas bij Heel (Ton Cuijpers, Arjan Ovaa, Paul Evers e.a.), maar ook uit Noord-Limburg kwam een melding van 2 exemplaren op 27 april op het Reinderslooi (Fred Hustings) evenals 2 exemplaren bij De Brandt op 3 oktober 2006 (Jos Poulissen). Het maximum aantal van niet minder dan 1580 **Kuifeenden** trof Willem Vergoossen op 15 augustus aan op de Lange Vlieter bij Heel. **Eidereenden** werden op twee plaatsen gemeld. Eén exemplaar werd tussen 3 januari en 8 april op de Pietersplas bij Oost-Maarland gezien (Jan Joost Bakhuizen, Tom Zeegers, John Wouters, Jo Vrehe en Dennis Jeurissen). Nicky Hulsbosch zag een exemplaar op 20 september 2006 bij Koningssteen. Een andere schaarse wintergast in het binnenland, de **Zwarte Zee-eend**, werd op drie plaatsen gezien. Op 16 oktober zag Fred Hustings 2 exemplaren bij Gennep en op 11 december 2005 zag Jo Vrehe een exemplaar bij Heel. Tot slot verbleef er

op 20 november 2005 een exemplaar op de Maas bij Blerick. De grotere broer, de **Grote Zee-eend** werd meer gemeld. Tussen 26 november en 31 december 2006 werden er regelmatig 3 exemplaren gemeld op de Grote Hegge bij Thorn (o.a. Jan Smeets, Meinse van der Velde, Paul van Nuys). Jouke van der Zee en Fred Hustings zagen een juveniel exemplaar op de Mookerplas op 12 december 2006. Willem Vergoossen, Joep Tomlow, Hans Custers en Herman Smits zagen nog een exemplaar bij de Bouxweerd tussen 29 en 31 december 2006. **Nonnetjes** werden veelvuldig gemeld, maar de grootste aantallen van 13 exemplaren kwamen van de Mookerplas (Sjaak van den Broek) op 1 februari en 12 exemplaren op 21 januari op de Oolderplas (Jan Boeren). **Middelste Zaagbekken** bleven schaars: tussen 31 oktober en 13 november verbleven er 2 op de Maas bij Blerick (J. Gubbels) en tussen 7 januari en 19 februari een exemplaar op de Maas ter hoogte van de Sneppen, Roermond (Jan Boeren en Jacob van der Weele). **Grote Zaagbekken** zijn uiteraard algemener getuige de groepen van 37 exemplaren bij Oost-Maarland op 23 januari (Clery Houten) en 18 februari (John Wouters), 40 exemplaren die Jo van der Coelen hier trof op 5 februari en op 4 januari zag Clery Houten er zelfs 53. Een **Rosse Stekelstaart** zat op 1 januari op de plas bij Heel (Arjan Ovaa). **Wespendieven** trokken binnen de bekende datumgrenzen door met als maximum 30 exemplaren op 26 augustus in Holset (Wim en Floor Wiene). Zoals we vorig jaar al hebben kunnen lezen heeft een paar **Zwarte Wouwen** een broedpoging ondernomen

Zwarte Ooievaar,
De Banen, 16 september
2006 (M. Heuts)

nabij Stevensweert. Op telpost Loozerheide trokken er gedurende het voorjaar 20 Zwarte Wouwen door. De **Rode Wouw** werd in alle maanden van de periode waargenomen.

Er kwam 1 melding van een **Zeearend** binnen. Op 16 maart werd 1 juveniel exemplaar bij de Banen aangetroffen (Riet van de Wouw). Zeer spectaculair is de **Schreeuwarend** die op 9 april op de trektel-post Loozerheide voorbijtrok. Dit naar het noorden trekkende exemplaar werd al aangekondigd door Belgische vogelaars. Een als zeker gedetermineerde **Slangenarend** wordt gemeld door Fred Hustings bij de Leemputten bij Milsbeek op 8 juli. De meeste waarnemingen van **Bruine Kiekendieven** komen zoals gewoonlijk uit de Peelregio. Op 26 september 2006 ziet Anton Sijbers 11 overtrekkende exemplaren op één dag. Behalve een hand vol zomerwaarnemingen, worden de meeste **Blauwe Kiekendieven** in de wintermaanden gezien. In maart worden grotere aantallen op de Bergerheide gehaald, getuige de 8 exemplaren die Jules Tolboom op 21 maart heeft gezien en de 9 exemplaren, waargenomen door Jos van Oostveen op 1 maart. In totaal komen er 10 meldingen van een **Grauwe Kiekendief** binnen. De vogel die Raymond Pahlplatz op 30 augustus in de Groote Peel ziet, wordt de volgende dag nog opgemerkt door Frank Meeuwissen. Stevige trek van **Sperwer** en **Buizerd** werd waargenomen op 22 oktober 2006 op de trektel-post de Loozerheide. In totaal trokken die dag 90 Sperwers en 180 Buizerden door (Ruud Bouwman, Rob Bouwman, Rob Brink-

hof, Frank Neijts, Roel Verbraak). Er kwamen twee meldingen van een **Ruigpootbuizerd** binnen. Jeu van Rijswick trof op 5 november 2005 een exemplaar aan bij de Groote Peel en op 14 december 2006 zag Sjaak van den Berg een exemplaar bij Milsbeek. Een donkere fase **Dwergarend** trok op 12 augustus over de Loozerheide al bleef de waarnemer van deze vogel onbekend. Nico Schaafstra zag de eerste **Visarend** van het jaar op 27 maart in Kerkrade. De najaarstrek lag volgens verwachting tussen 12 augustus, met een waarneming van Gijs Kurstjens bij de Asseltse plassen en 28 oktober bij Heerlen (Francois Debets). **Torenvalken** zijn immer aanwezig, maar 9 exemplaren op de hamsterakker van Sibbe blijven leuk (Kyle Grotens). **Roodpootvalken** worden op 7 mei gemeld door Geert en Margot Vullings bij America, op 8 mei door Raymond Pahlplatz bij de Zelderse Driessen, op 13 mei 2006 op de trektel-post van de Loozerheide en op 27 augustus door John Roemen op de trektel-post Aan de Majoor in Koningsbosch. Een laat **Smelleken** verbleef nog op de Hamert op 16 mei (Rob Voesten). Het dagmaximum van 6 stuks werd waargenomen op de trektel-post Aan de Majoor in Koningsbosch op 8 en 17 oktober 2006 (John Roemen). **Slechtvalken** waren, we zijn niet anders meer gewend, het jaar rond aanwezig. Riet van de Wouw zag er zelfs vier op 8 november 2006 in Nederweert.

Rallen tot Steltlopers

Op akkers bij de van Tienhovenmolen trof Peter Tussen 25 en 29 april verblijft een **Porseleinhoen**

bij de Brandt bij Stevensweert (Huub Don, Theo Bakker, Jan Joost Bakhuizen, Paul Evers, Jos Bontemps e.a.). Andere exemplaren worden gezien in de Kleine Weerd op 3 mei (Niek Oostveen) en in de Mariapeel op respectievelijk 7 (Ad Hamers) en 19 augustus (Geert Lamers). De akkers rond Sibbe zijn een goede omgeving voor **Kwartels**. Het merendeel van de meldingen kwam hier vandaan. Peter Nijskens hoorde er 4 in de omgeving roepen op 16 augustus. Alleen in mei werden geen **Kraanvogels** gemeld, maar het merendeel werd gezien tijdens de najaarstrek. Vooral 2006 was een topjaar met meerdere dagtotalen boven de 2000 exemplaren. Op de trektel-post in de Groote Peel trokken er op 29 november niet minder dan 4005 door (Frank Meeuwissen) en ook Aan de Majoor deed op diezelfde dag goed mee met 3252 exemplaren (John Roemen). **Kluten** in het binnenland zijn schaars. Toch werd een tiental waarnemingen doorgegeven. Henk Swinkels zag er op 26 maart 10 bij Koningsbosch. **Bontbekplevieren** zijn schaarse doortrekkers. Een groep van 20 exemplaren ter plaatse bij de Koeweide bij Grevenbicht verdient daarom een bijzondere vermelding (Hub Corten). **Morinelplevieren** trokken door tussen 23 augustus en 14 september. Frank Meeuwissen registreerde er 24 op 8 september in de Groote Peel. Geen record-aantallen **Goudplevieren**, maar 40 exemplaren op doortrek bij Mariahoop is een leuk aantal (Paul Evers). Op 16 mei verblijft een **Zilverplevier** op het Heerenven-Zuid op de Hamert (Justin Jansen). Grotere groepen **Kieviten** in de winter zijn geen uitzondering. Maar een groep van 2000 die Fred Hustings zag op 17 november 2006 is wel het vermelden waard. Slechts één **Kanoet** werd er gezien, en wel 5 juni op de Hamert (Geert Lamers). Hetzelfde aantal **Drieteenstrandlopers** werd gemeld: Huub Don zag op 25 mei een exemplaar bij Ven-Zelderheide. **Kleine Strandlopers** werden meer gemeld. Er was slechts één voorjaarswaarneming op de Bergerheide op 13 mei (Fred Hustings). **Temmincks Strandlopers** werden ook meerdere malen gemeld, maar de 5 die Jos Poulissen bij Grevenbicht zag is een leuk aantal. Buiten Midden-Limburg werd alleen een **Krombekstrandloper** gezien op de Hamert op 12 september (Justin Jansen). Ivo Meeuwissen zag op 29 september het maximum aantal van 23 **Bonte Strandlopers** op de plas bij Bouxweerd. Er werden flink wat **Bokjes** gezien, allen in de wintermaanden. Maximaal 8 werden er bij Sevenum gezien op 20 december (Mariet Verbeek). Grote aantallen **Water-**

snippen werden gemeld door Hub Don op 24 maart (65 stuks) en door Grad Smets op 27 maart bij het Vlakbroek (61 stuks). Zoals elk jaar is Houbenhof de beste plek om doortrekkende **Grutto's** te zien. Jan Smeets zag er 33 op 16 maart. Maximaal 3 **IJslandse Grutto's** verbleven tussen 4 oktober 2005 (Herman Smits) en 11 november 2005 (B. Aerts) rondom de Bouxweerd. De **Rosse Grutto** werd op drie plaatsen gemeld. Op 16 oktober 2005 zag Jan Boeren op de plassen bij Asselt een exemplaar in het gezelschap van drie Grutto's. In de Bouxweerd verbleef een exemplaar tussen 13 augustus (Dennis Meeuwissen) en 19 augustus (Jo Vrehan). Ook bij Koningsbosch werd een najaarswaarneming gedaan op 11 oktober (John Roemen). Opmerkelijk was het aantal van 170 **Wulpen** in een weiland bij de Groote Peel (Koo van de Mortel). Jeroen Nagtegaal zag nog een late **Groenpootruiter** bij de Bouxweerd op 2 november 2006. Dat het Heerenven op de Hamert geschikt is voor steltlopers is inmiddels wel duidelijk. Ook de waarneming van 22 **Bosruiters** op 4 mei bewijst dit maar weer (Rob Voesten).

Jagers tot Spechten

Een donkere fase **Kleine Jager** trok over de tel-post op de Loozerheide op 22 oktober 2005 (Rob Bouwman, Ruud Bouwman e.a.). Een goede plek voor jagers blijktbaar, want op 30 augustus 2006 kon op dezelfde plek een onvolwassen **Kleinste Jager** worden geregistreerd (Roel Winters e.a.). Voor **Zwartkopmeeuwen** waren de Peelregio en het Maasdal de beste plekken. De enige waarneming van Noord-Limburg kwam van de Bergerheide op 28 april (Fred Hustings). Ran Schols noteerde het grootste aantal van 5 exemplaren bij Thorn op 17 april. **Dwergmeeuwen** kunnen op trek behoorlijk talrijk zijn. In het Maasdal werden er velen gemeld. Jan Smeets zag een extreem vroege doortrekker op 12 maart net over de grens bij Klauwenhof. De beste plek voor grote aantallen was het Reinderslooi op 27 en 28 april met respectievelijk 95 en 85 exemplaren. De enige **Grote Mantelmeeuw** die zich buiten het Maasdal liet zien werd op 24 september door Herman Smits bij het Meerlebroek opgetekend. **Pontische Meeuwen** worden het gehele jaar gemeld, met de grootste aantallen in de winter. Op 13 maart verbleven er 25 langs de Maas in Maastricht (Theo Bakker). Een **Kleine Burgemeester** werd op 13 november 2005 opgemerkt door John Wouters bij Oost-Maarland. Bijna alle waarnemingen van **Noordse Sterns** stammen tussen 17 en 24 april. Op 17 april

ziet Arjan Ova bij Maastricht zelfs **Visdieven** en Noordse Stern op dezelfde lokatie. Schaars zijn de meldingen van **Dwergsterns** in Limburg. Theo Bakker zag er 4 bijeen op het Reinderslooi op 12 juni. Clery Houten en Jan Joost Bakhuizen zagen de grootste concentratie van 16 **Zwarte Sterns** op de Pietersplas bij Maastricht op 4 mei. Massale **Houtduiventrek** wordt veelal op de trektelposten opgemerkt. Wat te denken van de 60150 die op 30 oktober 2005 op de Loozerheide werden geteld (Rob Bouwman e.a.) of de 34934 op de telpost De Groote Peel op 16 oktober 2006 (Anton Sijbers e.a.)? Paul Evers zag de eerste **Zomertortel** van het seizoen op 13 april bij Koningssteen. **Oehoe's** worden op meerdere plaatsen gemeld. De eerste van het jaar wordt op 15 januari door Peter Nijskens opgemerkt bij 't Rooth. In de ENCI groeve wordt de eerste pas op 6 februari doorgegeven (Anton Sijbers). Een groep van maar liefst 13 **Ransuilen** huurde een Grove Den af op het Landalpark bij Blitterswijk (Rolf Mank). Dé klapper wat betreft uilen was natuurlijk de vondst van een **Ruigpootuil** op 7 maart op een fietspad bij Belfeld (M. Stellmacher, Hans Custers, Justin Jansen). Leuk zijn de meldingen van een **Nachtzwaluw** in het Vijlenerbos tussen 25 mei en 14 juni (Hans Phijl). Een zeer late **Gierzwaluw** vloog op 5 november 2005 over de telpost in de Groote Peel (Thijs Loven en Koos van de Mortel). In totaal komen er 4 meldingen van **Hoppen** binnen. Op 27 maart ziet Nicky Hulsbosch een exemplaar bij Hunsel en op 21 april ziet Raymond Pahlplatz er één bij Nederweert. Vier dagen later op 25 april wordt een exemplaar gemeld in Haelen (Niels van Houtum). Een extreem late werd gezien op 28 november 2006 bij het Kelmonderbos (Peter Scheers). Mariet Verbeek trof de laatste **Draaihals** van het jaar op de Hamert op 2 oktober 2005. Gezien het schaarse voorkomen van de **Zwarte Specht** in Zuidwest-Limburg zijn de 6 meldingen gedurende de gehele periode bij Maastricht opmerkelijk (o.a. Peter Nijskens, Huub Don, Peter ter Heide). Er waren veel meldingen van **Middelste Bonte Specht**. De meest noordelijke komt van J. Gubbels in Grubbenvorst op 15 maart.

Leeuweriken tot Lijsters

De **Kuifleeuweriken** van Tradeport-West bij Venlo werden goed in de gaten gehouden, getuige de 79 meldingen. Het maximum aantal betrof hier 11 vogels op 12 februari (Geert Lamers). Tom Zeegers zag het enige exemplaar buiten dit laatste bolwerk en

wel in Sittard op 2 maart. Jan Joost Bakhuizen trof een **Boomleeuwerik** op 7 januari bij het Savelsbos aan. Goede trek van **Veldleeuweriken** werd vooral opgemerkt op de telposten: Loozerheide registreerde er 7135 op 12 oktober 2006, in de Groote Peel trokken er op 17 oktober 2006 4619 door en Aan de Majoor noteerde op diezelfde dag 2991 exemplaren. Een late **Boerenzwaluw** werd door Jo Vrehe op 12 november 2006 opgemerkt bij Klauwenhof. **Oeverzwaluwen** meldden zich al vroeg in het jaar op 27 maart in de Banen. Op 29 maart zag Huub Don er één bij Boukoul en Wim van der Heijden 4 bij de Heelderpeel. Henk Alards noteerde de eerste **Huiszwaluw** van het seizoen op 23 maart in Schinveld, terwijl de laatste 3 op 8 oktober in Roermond werden waargenomen (Hans van der Steen). Een vijftal waarnemingen van een **Grote Pieper** vrolijk de lijst op. Op 6 oktober 2005 trok een vogel door op de telpost in de Groote Peel. Op 17 oktober ziet Jo Vrehe er een in de Mariapeel en op 28 oktober trekt er wederom een door op de telpost in de Groote Peel. In 2006 worden Grote Piepers gemeld op de telposten Aan de Majoor op 23 september en Loozerheide op 19 oktober. **Duinpiepers** trokken door tussen 18 augustus, Savelsbos (Jo van der Coelen) en 24 september, Aan de Majoor Koningsbosch (John Roemen). Op 8 oktober 2006 registreerden 3 telposten hun dagmaximum van trekkende **Graspieters**: de Groote Peel telde er 909, Aan de Majoor in Koningsbosch 1327 en de Loozerheide 3684. Het maximum van het AVL terrein in Eygelshoven kon op 1 oktober dit maximum al bijschrijven met 786 exemplaren. Ook voor **Roodkeelpiepers** was een trektelpost de beste plaats: op 7 oktober 2005 trok een exemplaar over de telpost in de Groote Peel (Frank Meeuwissen) en op 19, 25 en 26 september 2006 werd de trektelpost Aan de Majoor verblijd met een exemplaar (John Roemen). Er werden flink wat **Waterpiepers** doorgegeven. Huub Don zag de grootste groep van 74 exemplaren bij Wieler op 24 maart. Eén enkele **Oeverpieper** werd er gezien. Dit was in Koningsbosch op de telpost op 12 oktober (John Roemen e.a.). **Noordse Kwikstaarten** werden op diverse lokaties gemeld. Op 5 mei zag Raymond Pahlplatz er 22 bij Ooijen. Bij Gennep bevond zich op 2 en 18 april een **Rouwkwikstaart** (Fred Hustings). Daarnaast kwamen meldingen uit Montfort op 12 maart (Luuk Punt, Wouter Teunissen), Ohé en Laak op 1 mei (Theo Bakker) en Grevendicht op 17 mei (Jos Poulissen). Er waren geen zeer grote aantallen **Pestvogels** meer. Toch was er een grotere

groep die zich laat in het voorjaar liet zien: Paul van Nuys zag er op 28 april nog 40 in Heerlen. Op 2 januari ziet Hans Vermeer een **Waterspreeuw** bij Terziet. Op dezelfde dag ontdekt Gijs Kurstjens een Waterspreeuw langs het Geldernsch-Nierskanaal. De vogel wordt hier door velen gezien en tot 4 maart gemeld. Verder verblijft een exemplaar in het Wormdal (Nico Schaafstra) op 2 december 2005, bij Wijlre (Johan van Lierop) op 31 januari en op 3 maart een exemplaar in Maastricht (J. Willems). Op 12 mei meldt Hennie Lammers een Nachtegaal op Koningssteen. Max Berlijn meent er zeker kenmerken van een **Noordse Nachtegaal** in te zien. Op zondag 14 mei geeft Ran Schols uitsluitel; het blijkt inderdaad om een Noordse Nachtegaal te gaan. De vogel wordt nog door velen gemeld tot 25 mei. De eerste **Blauwborst** van het jaar meldt zich op 25 maart op de Hamert (Rob Voesten). Een mannetje **Paapje** met twee juvenielen wordt door F. van den Brink gezien op 18 juli bij de Haeselaarsweg, Susteren. Overwinterende **Roodborsttapuiten** zijn al lang geen zeldzaamheid meer. In dit verband zijn de 5 exemplaren die F. van den Brink op 10 januari bij de Haeselaarsweg zag het vermelden waard. Er worden veel **Tapuiten** op trek gemeld. Maximum aantallen worden gezien bij Amby op 16 mei (Theo Bakker) en op de telpost Aan de Majoor (John Roemen e.a.) op 13 september. **Beflijsters** trekken door binnen de normale data, met een absoluut maximum aantal van 37 over de telpost in de Groote Peel op 26 oktober 2006. Hiervan waren er 9 ook nog kort ter plekke.

Zangers tot gorzen

Sprinkhaanzangers werden door de hele provincie gemeld. Het maximum van zes exemplaren werd geteld door Carlo van Seggelen en Jan Biemans in de Groote Peel op 4 mei. Uitzonderlijk vroeg is de melding van een **Rietzanger** op 28 maart in het Haeselaarsbroek (Geco Visscher). Naast een tiental voorjaarswaarnemingen resteert één najaarsmelding op 10 september in de Romeinenweerd (Mariet Verbeek). Ruud van Dongen hoort niet minder dan 32 **Bosrietzangers** in het Swalmdal bij Wieler op 2 juni, terwijl de rietstroken langs de zandafgraving bij Milsbeek hun waarde bewijzen voor de **Kleine Karekiet**. Fred Hustings komt hier op 28 mei tot 16 exemplaren aan de hand van 8 nesten. De eerste **Spotvogel** wordt op 1 mei door Theo bakker gemeld vanuit Eys. Op 30 juli ziet Fred Hustings de laatste van het seizoen. Er worden toch nog van 6 plaatsen **Orpheusspotvogels** gemeld. Op 24 mei ontdekt Boena van Noorden een exemplaar in de omgeving van Ysselsteyn. Tussen 28 mei en 11 juni wordt een zingend mannetje gezien in de Bellet boomgaard bij Cottessen (o.a. Jan Hein van Steenis). Op 6 juni ziet Ran Schols een exemplaar op Koningssteen, op 7 en 8 juni ziet Jo van der Coelen er één in Maastricht. Een andere zingende vogel wordt op 22 juni door Ruud van Dongen en Huub Don gemeld in het Gerendal. Tot slot ontdekt Frank Meeuwissen op 16 juni een exemplaar bij Nederweert waar de vogel tot 25 juni wordt gezien. Leuk zijn de winterwaarnemingen van **Zwartkoppen** bij Sevenum op 14 december 2005

Kraanvogels,
De Groote Peel
28 november 2006
(O. Plantema)

Waterspreeuw, Geldernsch-Nierskanaal,
29 februari 2006, (R. Schols)

(Hans Custers) en bij het Geldernsch-Nierskanaal op 12 januari (Johan Bog). De **Tjiftjaf** overwintert op vele plaatsen. In de Romeinenweerd zijn zelfs vier exemplaren aanwezig tussen 13 december 2005 en 10 januari 2006 (Mariet Verbeek, Hans Custers, Willem Scheres). Voor de **Kortsnavelboomkruiper** zijn de bossen rondom Vaals, Vijlen en Epen het bolwerk. Daarbuiten werd nog een exemplaar gemeld op 1 april (Remco Wester) en op 15 juni in het IJzerenbosch bij Susteren door Ruud van Dongen. Er kunnen slechts twee waarnemingen van een **Buidelmees** worden opgetekend. Op 21 april in de Kleine Weerd (Niek Oostveen) en op 17 september in de Romeinenweerd bij Venlo (Hans Custers). Er worden veel **Grauwe Klauwieren** waargenomen. Een vroege melding komt van Ruud van Dongen op 28 april bij Cottessen. Ook zijn er veel meldingen van **Klapeksters** in het winterseizoen. De laatste van het voorjaar wordt gezien op 10 april in de Grootte Peel (Anton Sijbers, Frank Meeuwissen). Een **Russische Kauw** wordt slechts eenmaal gemeld op 8 april aan de Maas bij Middelaar (Gert-Jan Caspers). Oost-West-Thuis-Best zal de **Bonte Kraai** hebben gedacht die weer in de buurt van het Grauwveen / Dorperpeelweg opdook. De vogel werd door velen gezien en gemeld. Daarnaast werd op 21 maart een Bonte Kraai gemeld bij Ospeldijk (Frank Meeuwissen). Tussen 3 en 15 april werd een **Raaf** waargenomen bij Plasmolen (Fred Hustings). Daarnaast vloog een exemplaar bij Grevenbicht op 16 februari (Jos Poulissen) en op de Hamert op 26 maart (Minne

Feenstra). Aanzienlijke trek van **Vinken** werd er waargenomen op de telposten Aan de Majoor op 9 oktober 2006 met 7824 exemplaren en op de Loozerheide op 26 oktober 2006 met 12250 exemplaren. **Europese Kanaries** zijn jaarrond aanwezig maar de groepen die bij Baarlo op 11 december 2005 (24 exemplaren, Max Berlijn) en Leeuwen op 12 maart (29 exemplaren, Dutch Birding) gezien worden zijn op zijn zachtst gezegd bijzonder. Op 6 januari ziet Hub Reumers 3 **Fraters** op de hamsterakkers bij Sibbe. De **Grote Barmsijs** wordt veel gemeld. De grootste aantallen, 200, worden op 6 december door Patrick Palmen gezien bij Horst. Op 4 juni wordt bij Oost-Maarland door Karel Lemmens een zingende **Roodmus** waargenomen. Een dag later wordt door Ivo en Frank Meeuwissen een zingend exemplaar op Koningssteen gezien. Deze vogel liet zich goed zien en werd tot 7 juni nog gemeld. Wederom waren er veel meldingen van de **Noordse Goudvink**. De grootste groep van 19 exemplaren werd door F. van den Brink gezien in het Haeselaarsbroek op 10 januari 2006. De grootste groepen **Appelvinken** op trek worden op 2 oktober gezien. Op het AVL terrein in Eygelshoven worden er 25 geteld en Aan de Majoor 31 exemplaren. Frank Meeuwissen meldt een **Sneeuwgorz** op de trektelpost in de Grootte Peel op 27 oktober 2005. Eveneens op trek werden **IJsgorzen** opgemerkt op deze telpost op respectievelijk 7 (2 exemplaren) en 15 oktober 2005. Daarnaast wordt een exemplaar gezien in de Mariapeel op 9 oktober 2005 (Hans Peter Uebelgünn). Dat de hamsterakkers ook net zo goed vogelakkers hadden mogen heten, laten de 580 **Geelgorzen** zien die hier op 29 december 2005 aanwezig waren (John Wouters). **Ortolanen** worden met name op najaarstrek gemeld. Op 2 september 2006 worden er zelfs 2 gezien op de trektelpost in Koningsbosch. Ook voor de **Grauwe Gors** zijn de akkerreservaten zeer waardevol. Bij Amby werden er door Arjan Ova zelfs 42 geteld op 11 februari, terwijl ook in Sibbe het aantal van 34 op 18 december 2006 noemenswaardig mag heten (Boena van Noorden).

Jacob van der Weele voor het Vogelarchief Limburg, met medewerking van Jo van der Coelen en Ran Schols. Waarnemingen kunnen worden ingevoerd via www.waarneming.nl of de invoermodule van Ecolog, NHGL.

Op de volgende pagina's tonen een aantal fotografen hun favoriete Limburgse foto uit eigen archief, om het verschijnen van de eerste Limburgse Vogels in kleur te vieren.

Grauwe Ganzen, De Banen, 10 oktober 2006 (Marijn Heuts)

Kleine Strandloper, Kessel, 24 september 2004 (Jeroen Gense)

Kokmeeuw, De Groote Peel, 23 april 2006 (Jeroen Gense)

Roodkeelpieper, Ifteren, 6 mei 2007 (Karel Lemmens)

Klapekster, Groote Heide, Venlo, 13 februari 2005 (Patrick Palmen)

Waterral, Sarsven, 29 januari 2006 (Otto Plantema)

Roerdomp, De Grootte Peel, 6 mei 2006 (Joep Tomlow)

Velduil, Sibbe, 19 februari 2005 (Ran Schols)

Coördinatie projecten en soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Broedvogelonderzoek SOVON (BMP & LSB)

SOVON, afdeling Monitoring, A.J. van Dijk
Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen,
tel. 024-6848111, www.sovon.nl
Postadres: SOVON, Antwoordnummer 2505,
6573 ZX Beek-Ubbergen

Districtscoördinatoren

Broedvogeltellingen Limburg SOVON (LSB)

District Limburg-Noord

H.P. Uebelgünn, Dorperweiden 27
5975 BA Sevenum, tel. 077-4673049
hanspeter.susan@kpnplanet.nl

District Limburg-Zuid

J.J. Bakhuizen, Sint Servaasbolwerk 26
6211 NB Maastricht, tel. 043-3257523
jan-joost.bakhuizen@rws.nl

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg
T. Cuijpers, Wilhelminalaan 26, 6107 AK Stevens-
weert, tel. 0475-551579 06-54320606

Bekentellingen Zuid-Limburg

L. Bakker, Van Heinsberglaan 15,
6301 VH Valkenburg, tel. 043-6016882

Coördinatie Broedvogelonderzoek Maasdal

Huub Joosten (Vereniging Natuurmonumenten)
p/a SOVON, Beek-Ubbergen (adres zie boven)

Dwaalgasten en Zeldzaamheden

(DBA/CDNA)

M. Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen
tel. 043-4552511, max.berlijn@nn.nl

Vogelarchief Limburg

Waarnemingen insturen naar:

- www.waarneming.nl of
- Natuurhistorisch Genootschap,
Vogelarchief Limburg, Godsweerderstraat 2,
6041 GH Roermond, vogelarchief@nhgl.nl of
- Invoermodule Ecolog, NHGL

Informatie:

zie bovengenoemd adres NHGL

Website Natuurhistorisch Genootschap

www.nhgl.nl (zie onder studiegroepen: vogels)

Website Vogelstudiegroep

www.limburgsevogels.nl

Beheerder: J. Boeren.

Mailgroep VogelinfoLimburg

Aanmelden:

blanco mailtje sturen naar
vogelinfolimburg-subscribe@yahoogroups.com
en daarna eenmalig bevestigen.

Informatie:

R. Schols, Houtstraat 37, 6127 EB Grevenbicht,
tel. 046-4859590

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciaal coördinator
H. Beckers, Schaapsweg 72, 6077 CG
St. Odiliënberg

Steenuil

Provinciaal coördinator
T. Custers, Prins Willem Alexanderlaan 7,
6241 GL Bunde, tel. 043-3649649

Oehoe

Provinciaal coördinator
Xxxxxx
Xxxxxx

Gierzwaluw

Gierzwaluwbescherming Nederland (GBN)
Vertegenwoordiger Noord-Limburg
Th. Kockelkoren, Tegelseweg 73,
5912 BB Venlo, tel. 077-3518197

Roek

Kolonietellingen
J. Ummels, Essendijk 15,
6243 BH Geulle, tel. 043-3645606

Wetlandwachten van Vogelbescherming

Nederland

Midden-Limburgse Maasplassen

N. Reneerkens, Kap. Goossensstraat 27
6101 CX Echt, tel. 0475-482763

De Groote Peel & De Verheven Peel

B. van Noorden, Maassingel 144
5751 VS Deurne, tel. 049-3320189

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 17, editie 2007

Artikelen

- 1 Perspectieven van een akkervogelpopulatie in Midden-Limburg:
 het Buggenumse Veld (Jules Bos)
- 12 Veldleeuweriken in agrarisch gebied (Wolf Theunissen, Henk-Jan Ottens &
 Frank Willems)
- 19 De Grauwe Klauwier in Limburg heeft toekomstperspectief!
 (Ruud van Dongen)
- 27 Broedvogels karteren in Nederweert. Twee methodes met elkaar vergeleken
 (Boena van Noorden & Thijs Loven)
- 35 De Brunsummerheide, verdwijnende en terugkerende broedvogels
 (Hans van de Laar & Tom Zeegers)
- 45 Concentratie broedende Oeverlopers langs de Grensmaas bij Meers in
 2006 (Gijs Kurstjens, Herman van Mulken & Bart Peters)
- 49 Zeldzame broedvogels in Limburg in 2006 (Jan Joost Bakhuizen, Hans-Peter
 Uebelgünn & Robbert Vernooij)
- 58 Opvallende doortrek van de Morinelplevier in Limburg 2006 (Joep Tomlow)
- 61 Witvleugelsterns in Limburg mei 2007 (Patrick Palmen)
- 63 Influx van Vale Gieren in Limburg (Jacob van der Weele)

Bijzondere waarnemingen

- 66 Een Sneeuwgorz op de Koeweide te Grevenbicht d.d 22-02-2007 en
 23-02-2007 (Hub Corten)
- 67 Grote Burgemeester in Heerlen (Tom Zeegers)
- 68 Poelruiters en Steltkluten op de Hamert, april-mei 2007 (Rob Voesten)
- 70 Poelsnip te Bichterweerd, 4-7 mei 2007 (Geert Beckers)
- 72 Grote Karekiet te Koningssteen, mei 2007 (Nicky Hulsbosch)

Vogelwaarnemingen

- 73 Aflevering 23; DE ornithologische periode oktober 2005 tot december
 2006 (Jacob van der Weele voor het Vogelarchief Limburg, met
 medewerking van Jo van der Coelen en Ran Schols)

Fotopagina's

- 81 Favoriete Limburgse vogelfoto's uit eigen archief